

Vrije Universiteit Brussel

FACULTEIT VOOR LETTEREN EN WIJSBEGEERTE

Richting: Toegepaste Taalkunde

Tussen Differentiatie en Homogenisering:
een Studie naar de Representatie van Islamitische
Substromingen in *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws*
(27/08/12-27/08/13)

Eindwerk voorgelegd voor het behalen van de graad van
Master in de Journalistiek door

Snissaert Julie

Academiejaar 2013-2014

Promotor: Prof. dr. Temmerman

Co-promotor: Prof. dr. Zienkowski

Begeleider(s): Prof. dr. Zienkowski

Aantal woorden: 52.815

Vrije Universiteit Brussel

FACULTEIT VOOR LETTEREN EN WIJSBEGEERTE

Richting: Toegepaste Taalkunde

Between Differentiation and Uniformity:
A Study on the Representations of various Islamic Branches in
Flemish main Newspapers *De Standaard* and *Het Laatste
Nieuws*
(27/08/2012 - 27/08/2013)

Eindwerk voorgelegd voor het behalen van de graad van
Master in de journalistiek door

Snissaert Julie

Academiejaar 2013-2014

Promotor: Prof. dr. Temmerman

Co-promotor: Prof. dr. Zienkowski

Begeleider(s): Prof. dr. Zienkowski

Aantal woorden: 52.815

Abstract

Between Differentiation and Uniformity: A Study on the Representations of various Islamic Branches in Flemish main Newspapers *De Standaard* and *Het Laatste Nieuws* (27/08/2012 - 27/08/2013)

The aim of the present paper is to determine whether and in what way Flemish main newspapers *Het Laatste Nieuws* and *De Standaard* represent the different branches of Islam. The study was conducted in Belgium by Julie Snissaert and appears within the context of the Syrian Civil War and the departure of Belgium's Syria Fighters. The elaborate literature review reveals the role and limitations of media together with an overview of the different branches of Islam. It further investigates the Syrian Civil War and Belgium's Syria fighters. Earlier research studies on representations of Islam and Muslims served as a foundation for this analysis. Data for this study were collected in *Mediargus*, a Belgian online press database, and amount to 288 different articles. A mixed-method approach explored how various Islamic branches were portrayed, which topics they were linked to, which regions were highlighted in the news, and whose voices were heard. All of these research questions were comprehensively compared between the two selected newspapers.

Trefwoorden: *islam, Syrische burgeroorlog, Belgische Syriëstrijders, sjiïsme, soennisme, salafisme, moslimbroeders, wahabisme, soefisme, De Standaard, Het Laatste Nieuws*

Keywords: *Islam, Syrian Civil War, Belgium's Syria Fighters, Shiism, Sunnism, Salafism, Muslim Brothers, Wahhabism, Sufism, De Standaard, Het Laatste Nieuws*

Persbericht: Media erkennen de islamitische diversiteit niet

Niet alleen heeft (een deel van) onze samenleving problemen met het erkennen van diversiteit tussen verscheidene religies, ook de erkenning van diversiteit binnen één bepaalde religie blijkt problematisch.

Islam is geen eensgezind geloofssysteem en de moslims zijn geen homogene, onverdeelde gemeenschap. Dat blijkt onder andere (onrechtstreeks) uit talloze hedendaagse conflicten in de Arabische Wereld of ver daarbuiten. Hoewel artikels over die conflicten het leeuwendeel van onze nieuwsberichtgeving omvatten, hebben Vlaamse kranten nauwelijks oog voor diversiteit binnen de islamitische religie. Dat blijkt uit onderzoek van Julie Snissaert, studente journalistiek aan de vakgroep Toegepaste Taalkunde van de Vrije Universiteit Brussel.

Julie Snissaert doet onderzoek naar de representatie van islamitische substromingen in twee Vlaamse Kranten: *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard*. Voor deze thesis werden in totaal 288 artikels geanalyseerd over de periode van één volledig jaar. Het onderzoek vindt plaats tegen de achtergrond van de Syrische burgeroorlog en het vertrek van Belgische Syriëstrijders naar het strijdtoneel.

De literatuurstudie biedt een kijk op de belangrijkste islamitische substromingen, het conflict in Syrië en de motieven en profielen van Belgische Syriëstrijders. Julie analyseert in haar thesis hoe *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* berichten over islamitische substromingen, aan welke onderwerpen en regio's ze gelinkt worden, en wie de pers aan het woord laat als het over substromingen gaat.

Uit de resultaten blijkt dat beide kranten weinig aandacht besteden aan islamitische substromingen. Slechts een klein aantal artikels vermelden substromingen, en in de overgrote meerderheid van die gevallen worden de substromingen niet genoemd. Voor *Het Laatste Nieuws* geldt zelfs dat substromingen het vaakst gelinkt worden met negatieve fenomenen als extremisme, fundamentalisme, geweld of terreur. *De Standaard* is daarin iets neutraler. De onderwerpen waaraan islamitische substromingen worden gelinkt zijn niet veel rooskleuriger. Nagenoeg allemaal worden ze in verband gebracht met conflicten of oorlogen in het Midden-Oosten. Salafisme daarentegen wordt het vaakst in verband gebracht met extremisme en terreurdreigingen in eigen land. Dit is een verontrustend resultaat volgens de studente. Zeker wanneer men nagaat dat bij *Het Laatste Nieuws* de journalist van het artikel veelal de meest voorkomende stem is bij het vermelden van een substroming. Ook in *De Standaard* is dat het geval voor het grootste deel van de substromingen. Enkel salafisme en soennisme worden respectievelijk het vaakst gebruikt door islamitische experts en Syrische oppositiebronnen.

Het gebrek aan informatie en de negatieve verbanden die in deze thesis werden blootgelegd, zijn volgens de studente betreuenswaardig. De pers ondermijnt mede hierdoor de diversiteit binnen de islamitische religie. Als er al een onderscheid wordt gemaakt, focust men maar al te vaak op extreme of negatieve vormen van islam. De studente vermeldt dat dit niet alleen blijk geeft van homogeniserende tendensen, maar dat dit ook nefaste gevolgen zou kunnen hebben voor de percepties van islam in hoofde van de meerderheid van de bevolking. Dit effect kan het onderzoek onmogelijk bevestigen. Maar volgens de studente bestaat die kans wel.

Voor meer informatie kan u contact opnemen met de auteur Julie Snissaert:
j.snissaert@gmail.com

Authenticiteitsverklaring

Ik verklaar op mijn woord van eer dat ik de masterproef,

Tussen Differentiatie en Homogenisering: Een Studie naar de Representatie van Islamitische Substromingen in De Standaard en Het Laatste Nieuws (27/08/12-27/08/13),

zelf heb geschreven. Ik heb voor de totstandkoming geen ongeoorloofd beroep gedaan op de hulp van derden en geen gebruik gemaakt van hulpmiddelen of bronnen die niet in de tekst worden vermeld. Alle woordelijke of inhoudelijke overnamen van bronnen werden als zodanig kenbaar gemaakt. Dit werk is noch in zijn geheel noch gedeeltelijk ingediend bij een andere beoordelingsinstantie dan de voor de masterproef bevoegde instantie.

Het is mij bekend dat de overname van teksten van derden - het internet inbegrepen - zonder opgave van bronnen als plagiaat wordt beschouwd.

Datum

Naam en handtekening

Inhoudsopgave

Lijst van tabellen	4
Dankwoord	6
Inleiding.....	7
1. De rol van de media.....	9
1.1 Eigenschappen en beperkingen op macroniveau	10
1.2 Werkmethoden en limieten op microniveau	10
1.3 Journalistiek tijdens de Syrische burgeroorlog.....	12
1.4 Impact en sociale verantwoordelijkheid.....	14
1.5 Conclusie	14
2. Over islam, islamisering en substromingen.....	15
2.1 Substromingen binnen de islam.....	16
2.1.1 Soennisme versus sjiïsme	16
2.1.2 Alawieten	18
2.1.3 Wahabisme.....	18
2.1.4 Salafisme	19
2.1.5 De Moslimbroeders	24
2.1.6 Soefisme	25
2.2 Naar een toegenomen islamisering.....	26
2.3 Fundamentalisme, islamisme, radicalisme en extremisme: één pot nat	28
2.3.1 Fundamentalisme.....	28
2.3.2 Islamisme.....	30
2.3.3 Radicalisme en extremisme	31
2.4 De situatie in Syrië	32
2.4.1 Syrië: het verdeelde land	32
2.4.2 Een burgeroorlog tussen gefragmenteerde partijen.....	33
2.4.3 Belgische jongens op het strijdtoneel	37
3. Onderzoeksthema's.....	40
3.1 Berichtgeving over islamitische substromingen in de media: een focus op extremen ..	41
3.2 Thematieken binnen de mediaberichtgeving over islam en moslims.....	45
3.2.1 Inleiding.....	45

3.2.2 Negatieve thematieken.....	46
3.2.3 Positieve thematieken	50
3.2.4 Besluit.....	51
3.3 Geografische context van de mediaberichtgeving over moslims en islam.....	51
3.4 Stemmen binnen de mediaberichtgeving over moslims en islam.....	54
4 Methodologie.....	56
4.1 Onderzoeksvragen	56
4.2 Dataverzameling.....	56
4.3 Dataverwerking.....	59
4.3.1 Dedoose	60
4.3.2 De nood aan een duidelijk codesysteem.....	62
4.3.3 Van codering tot analyse.....	63
4.3.3.1 Substroming.....	63
4.3.3.2 Onderwerp	65
4.3.3.3 Geografische context	69
4.3.3.4 Stemmen.....	71
5. Onderzoekresultaten.....	74
5.1 Islamitische substromingen in De Standaard en Het Laatste Nieuws	74
5.1.1 Salafisme	74
5.1.2 Alawieten	76
5.1.3 Moslimbroeders	76
5.1.4 Sjiisme	77
5.1.5 Soennisme.....	78
5.1.6 Wahabisme.....	78
5.1.7 Soefisme	78
5.1.8 Conclusie	79
5.2 Onderwerpen in de berichtgeving van De Standaard en Het Laatste Nieuws.....	83
5.2.1 Onderwerpkeuze in Het Laatste Nieuws en De Standaard.....	84
5.2.2 Belgische Syriëstrijders, de Syrische burgeroorlog, extremisme en terreurdreigingen in eigen land.....	86
5.2.3 Onderwerpen in relatie tot islamitische substromingen.....	91
5.2.3.1 Salafisme	91

5.2.3.2 Alawieten	92
5.2.3.3 Moslimbroeders	92
5.2.3.4 Sjiisme	93
5.2.3.5 Soennisme.....	93
5.2.3.6 Wahabisme.....	94
5.2.3.7 Soefisme	94
5.2.4 Conclusie	94
5.3 Geografische context van de berichtgeving.....	96
5.3.1 Meest en minst voorkomende regionale contexten	96
5.3.2 Binnenlandse contexten versus buitenlandse contexten	99
5.3.3 Regionale context van de verscheidene islamitische substromingen	100
5.3.3.1 Salafisme	100
5.3.3.2 Alawieten.....	101
5.3.3.3 Moslimbroeders	101
5.3.3.4 Sjiisme	102
5.3.3.5 Soennisme.....	102
5.3.3.6 Wahabisme	103
5.3.3.7 Soefisme	103
5.3.4 Conclusie	103
5.4 Stemmen binnen de berichtgeving van De Standaard en Het Laatste Nieuws.....	104
5.4.1 Binnenlandse versus buitenlandse stemmen.....	104
5.4.2 Buitenlandse stemmen in detail.....	105
5.4.3 Binnenlandse stemmen in detail	108
5.4.4 Stemmen per substroming	110
5.4.4.1 Salafisme.....	110
5.4.4.2 Alawieten	111
5.4.4.3 Sjiisme	111
5.4.4.5 Soennisme.....	112
5.4.4.6 Moslimbroeders	112
5.4.4.7 Wahabisme.....	113
5.4.4.8 Soefisme	113
5.4.5 Conclusie	113
6. Conclusie	116

Referentielijst.....	122
Krantenartikels.....	127
Bijlagen.....	128

Lijst van tabellen

Tabel 1.1: Salafisme in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het aantal artikels per krant dat salafisme vermeldt).....	74
Tabel 1.2: Frequentie van voorkomen van islamitische substromingen in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het aantal artikels per krant en het totaal aantal onderzochte artikels van beide kranten samen)	79
Tabel 1.3: Duiding bij substromingen in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het aantal artikels per krant dat de betreffende substroming vermeldt).....	80
Tabel 1.4: Meest voorkomende link per substroming en per krant	82
Tabel 2.1: Onderwerpen in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het totaal aantal artikels per krant)	85
Tabel 2.2: Onderwerpen in de context van Belgische Syriëstrijders (in percentages t.o.v. het aantal keer dat dit onderwerp voorkwam per krant)	87
Tabel 2.3: Onderwerpen in de context van de Syrische burgeroorlog (in percentages t.o.v. het aantal keer dat dit onderwerp voorkwam per krant)	89
Tabel 2.4: Onderwerpen in de context van extremisme en terreurdreigingen in België (in percentages t.o.v. het aantal keer dat dit onderwerp voorkwam per krant)	90
Tabel 2.5: Onderwerpen inzake salafisme (in percentages t.o.v. het aantal keer dat deze substroming voorkwam per krant)	91
Tabel 2.6: Onderwerpen inzake alawieten (in percentages t.o.v. het aantal keer dat deze substroming voorkwam per krant)	92
Tabel 2.7: Onderwerpen inzake moslimbroeders (in percentages t.o.v. het aantal keer dat deze substroming voorkwam per krant)	92
Tabel 2.8: Onderwerpen inzake sjiisme (in percentages t.o.v. het aantal keer dat deze substroming voorkwam per krant)	93
Tabel 2.9: Onderwerpen inzake soennisme (in percentages t.o.v. het aantal keer dat deze substroming voorkwam per krant)	93
Tabel 2.10: Onderwerpen inzake wahabisme (in percentages t.o.v. het aantal keer dat deze substroming voorkwam per krant)	94
Tabel 3.1: Frequentie van voorkomen van buitenlandse regionale contexten per krant (in percentages t.o.v. het totaal aantal artikels per krant)	97

Tabel 3.2: Vergelijking binnen- en buitenlandse context per krant (in percentages t.o.v. het aantal artikels per krant)	99
Tabel 3.3: Salafisme en regionale context per krant (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat de term salafisme bevat per krant)	100
Tabel 3.4: Moslimbroeders en regionale context (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat moslimbroeders vermeldt per krant)	101
Tabel 3.5: Sjiisme en regionale context (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat sjiisme vermeldt per krant).....	102
Tabel 3.6: Soennisme en regionale context (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat soennisme vermeldt per krant).....	102
Tabel 4.1: Binnenlandse versus buitenlandse stemmen in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het aantal berichten per krant)	104
Tabel 4.2: Buitenlandse overheidsstemmen in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het totaal aantal buitenlandse stemmen per krant)	105
Tabel 4.3: Belangrijkste buitenlandse, alternatieve stemmen in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het totaal aantal buitenlandse stemmen per krant)	106
Tabel 4.4: Diverse stemmen uit Syrië in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het totaal aantal buitenlandse stemmen per krant)	107
Tabel 4.5: Stemmen van binnenlandse bureaucratische instellingen (in percentages t.o.v. het totaal aantal binnenlandse stemmen per krant)	108
Tabel 4.6: Binnenlandse, alternatieve stemmen in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het totaal aantal binnenlandse stemmen per krant)	108
Tabel 4.7: Stemmen over salafisme in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat de term salafisme bevat per krant)	110
Tabel 4.8: Stemmen over alawieten in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat de term alawieten bevat per krant)	111
Tabel 4.9: Stemmen over sjiisme in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat sjiisme vermeldt per krant).....	111
Tabel 4.10: Stemmen over soennisme in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat soennisme vermeldt per krant).....	112
Tabel 4.11: Stemmen over moslimbroeders in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat moslimbroeders vermeldt per krant)	112
Tabel 4.12: Meest voorkomende stem per substroming per krant	115

Dankwoord

Met dank aan Nicolas Nackaerts voor zijn eindeloze geduld en morele steun

Met dank aan Sofie Coen voor haar *tips* en *tricks*

Met dank aan mijn promotoren Martina Temmerman, en in het bijzonder, Jan Zienkowski

Inleiding

Deze thesis behelst een maatschappelijk thema en is brandend actueel. Islam heeft zich de laatste 20 jaar ontpopt tot één van de snelst groeiende religies van Europa. Hoewel het niet meer weg te denken is uit onze hedendaagse multiculturele samenleving, blijft islam een relatief nieuw en uitdagend gegeven (Fadil, 2008). Steeds weer duiken nieuwe debatten op in de media die rechtstreeks of onrechtstreeks verband houden met de islam of de moslimgemeenschap in ons land. De debatten gaan over uiteenlopende thema's: onderwijs, politiek, migratie, multiculturalisme, religiositeit, homoseksualiteit, radicalisme en dergelijke meer. Opvallend gaat het in deze debatten vaak over 'de' islam, 'de' islamitische gemeenschap en 'de' moslims. Maar islam is geen homogeen, eensgezind geloofssysteem en ook 'de' moslimgemeenschap is geen onverdeelde groep (Poole & Richardson, 2006; Arts & Butter, 2009 en Baker, 2010). Toch is het beeld dat de media over islam brengen vaak erg homogeen, of erger nog, een focus op extremen. Daarenboven is het publiek veelal aangewezen op informatie van media om een mening te vormen over 'de' islam en 'de' moslims (Poole & Richardson, 2006). Daarom is het uitermate interessant te onderzoeken of er in de media ook sprake is van het erkennen van een verscheidenheid binnen de islam, met name van de diverse substromingen die islam kent.

Eerst en vooral zal er in deze thesis aandacht besteed worden aan de werking van de media, haar eigenschappen en limieten. Er zal worden stilgestaan bij de beperkende commerciële logica, alsook bij het mediapersoneel zelf. Het is immers belangrijk om de media en haar interne structuur te erkennen, wil men uitspraken doen over haar *output*. In dat opzicht is het ook belangrijk de verantwoordelijkheid en potentiële impact van media na te gaan. Meer specifiek wordt er gekeken naar de situatie van de Syrische burgeroorlog. Verslaggeving in deze gevaarlijke omstandigheden heeft evenzeer implicaties op de berichtgeving.

Na de media onder de loep te hebben genomen in het eerste deel, focussen we in hoofdstuk twee op islam. Er wordt kort ingegaan op de belangrijkste substromingen uit de literatuur betreffende islam of mediaberichtgeving over moslims. Het is hier echter niet de bedoeling elke bestaande substroming of elk mogelijk onderdeel binnen een substroming tot in de kleinste details te analyseren. Dat zou voorbijgaan aan de essentie van deze thesis. Wel wordt er gefocust op een aantal dominante stromingen met hun specifieke eigenschappen en onderlinge verschillen, die belangrijk zijn voor een goed begrip van moslims en islam in België, alsook voor een gedetailleerder beeld van het Syrische conflict. Verder gaan we ook in op de 'toegenomen islamisering' bij moslims. We bekijken kort wat deze zogenaamde islamisering inhoudt en welke (extreme) keerzijde eraan wordt verbonden. Vaak wordt er in deze context gesproken van een 'toegenomen islamisme, radicalisme, extremisme en fundamentalisme bij moslims, maar al te vaak worden deze begrippen door elkaar gebruikt of veralgemeend op de hele moslimgemeenschap. Het is dus van groot belang even stil te staan bij deze terminologie en de gevolgen daarvan voor

de mediaberichtgeving. Meer specifiek pogen we tot slot een beeld te schetsen van de situatie in Syrië, waarbij islamitische substromingen een erg belangrijke rol spelen.

In hoofdstuk drie komen de relevante onderzoeksthema's uitgebreid aan bod. Op basis van de literatuur rond berichtgeving over moslims en islam (of een substroming binnen islam) werden onderzoeksdomeinen opgesteld die van belang zijn voor deze thesis. Achtereenvolgens bekijken we resultaten uit eerdere, uiteenlopende onderzoeken. Zowel eerder onderzoek naar substromingen binnen de islam, thematieken met een positieve of negatieve connotatie, de rol van geografische context van een nieuwsfeit en de actoren binnen het artikel vormen de meest belangrijke onderzoekspunten voor deze paper.

Het eigenlijke onderzoek wordt voorafgegaan door een methodologisch kader. Hierin worden de dataverzameling en –verwerking uitvoerig besproken. Ook de onderzoeksvragen en deelvragen worden gekaderd. Samenvattend wordt er onderzocht hoe *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws* berichten over de verscheidenheid aan substromingen binnen de islam, en welke verschillen of gelijkenissen er tussen deze kranten zijn. Er wordt namelijk vaak beweerd dat populaire kranten vaker de extremen zouden opzoeken, alsook een minder genuanceerde berichtgeving bieden. Deze hoofdvraag wordt verder opgedeeld in vier thema's. Eerst en vooral wordt gekeken over welke substromingen regelmatig wordt bericht, alsook welke eerder onderbelicht zijn in de actualiteit. Vaak wordt er in de media immers gefocust op extreme vormen van islam. Vervolgens wordt er ook onderzocht aan welke thema's of contexten de berichten worden gelinkt (religieuze feesten, terreuraanslagen, burgeroorlogen, racisme, ...). Op die manier krijgen we een beeld van welke connotatie de berichten krijgen. Worden ze verbonden met positieve of eerder negatieve thema's? Daarnaast wordt ook gekeken naar de binnenlandse of buitenlandse context van de berichten. Zo krijgt men een idee vanwaar de berichtgeving voornamelijk afkomstig is, alsook of de buitenlandse gebeurtenissen verband houden met binnenlandse berichtgeving. Als derde onderzoeksvraag wordt er gekeken welke stemmen aan bod komen in de berichtgeving. Welke bronnen hebben de media voorhanden, en welke worden er hoofdzakelijk gebruikt? Zal men het woord geven aan een gematigde nieuwe Vlaming, een imam, of eerder een westerling met kennis van de islam?

De tijdsfocus van dit onderzoek is gericht op de periode rond het vertrek van enkele Belgische jongeren om te gaan vechten in de Syrische burgeroorlog. Dit fenomeen veroorzaakte vooral onder Syriëstrijder Jejoen Bontinck een ware mediahete, en is tot op het moment van dit schrijven nog niet volledig afgerond. In nagenoeg elke krant staat te lezen dat het vertrek van de Belgische jongeren naar Syrië onaanvaardbaar is en dat de overheid drastische beslissingen moet nemen. Het is een thematiek die kadert binnen de globalere berichtgeving over de Syrische burgeroorlog en bovendien de Belgische maatschappij zeker niet koud laat. Voor het onderzoek naar berichtgeving over substromingen is deze periode uitermate interessant. Vaak wordt er immers met de vinger gewezen naar zogenaamde radicale islamitische substromingen wanneer het

gaat over Syrië of over de Vlaamse Syriëstrijders. Bedoeling van dit onderzoek is dan ook na te gaan hoe er in deze periode over bepaalde substromingen wordt gedacht en gesproken.

Tot slot is het belangrijk te vermelden dat er weinig tot geen onderzoek is naar islamitische substromingen, zowel betreffende berichtgeving in kranten als in audiovisuele nieuwsmedia. Onderzoeken naar berichtgeving of weerspiegeling van ‘de’ islam of ‘de’ moslims in het algemeen zijn daarentegen legio. Hoewel er reeds onderzoek gedaan werd naar specifiekere vormen van islam als salafisme of moslimbroederschap, en de oorzaken en beleving van extreme islamitische stromingen, laten veel van deze onderzoeken weerspiegeling in de media buiten beschouwing. Bijgevolg poogt deze thesis niet het zoveelste onderzoek te zijn naar mediaberichtgeving over islam of moslims, maar wil het zich positioneren als zijnde uniek door de verscheidenheid binnen de islamitische religie te erkennen -iets wat vandaag de dag een toenemende rol speelt, zeker inzake de Syrische burgeroorlog. Onderzoek naar deze thematiek kan leiden tot heel wat nieuwe wetenschappelijke inzichten over media en islam, een duo dat nog steeds erg populair is.

1. De rol van de media

Het is uiterst belangrijk een beeld te schetsen over de werking van de Westerse media en haar limieten inzake berichtgeving over islam en moslims. Dit draagt bij tot een duidelijker en vollediger begrip van de situatie. Immers, veel vaststellingen uit eerder onderzoek zijn vaak (ten dele) toe te schrijven aan de werking van de media en haar limieten. Zo wordt er bijvoorbeeld vaak gesteld dat er weinig of geen achtergrondinformatie vervat zit in het nieuws over conflicten in de islamitische wereld. Deze vaststelling kan niet op een juist manier worden geïnterpreteerd - en al zeker niet worden verholpen- wanneer men geen kennis heeft van bijvoorbeeld de tijdsdruk en beperkte uitzendtijd die audiovisuele media teisteren. Men moet rekening houden met de positie van de media wanneer men het heeft over haar verantwoordelijkheden (Mehta, 2009). Maar ook de specifieke context waarin de journalisten opereren heeft eigen kenmerken en gevolgen voor de berichtgeving. Daarom wordt in dit hoofdstuk niet alleen dieper ingegaan op de eigenschappen, werkmethoden en beperkingen die de media in brede zin kenmerken, maar ook op de specifieke context van de Syrische burgeroorlog en de implicaties daarvan op het journalistieke werk.

Op macrolevel wordt vooral gekeken naar de structuur waarin de media opereren. Op microlevel bevindt zich het mediapersoneel, de nieuwsverzameling en –selectie, de nieuwswaarden, en de voorkeur voor elite en institutionele nieuwsbronnen (Galtung & Ruge, 1965 in Poole, 2002). Deze zaken hebben een invloed op de selectie en inhoud van het nieuws (Poole, 2002). Ze structureren de media-industrie, maar leggen haar ook een aantal beperkingen op (Richardson, 2004). Vervolgens bekijken we de sociale verantwoordelijkheid en de impact die de media kunnen

hebben. Tot slot is er bijzondere aandacht voor de situatie van journalisten tijdens de Syrische burgeroorlog.

1.1 Eigenschappen en beperkingen op macroniveau

Eind jaren '80 en begin jaren '90 verandert het Westerse medialandschap aanzienlijk. De commerciële logica sluipt binnen in de media-industrie en er ontstaat een competitieve markt. Ook de openbare media worden nu onderworpen aan kijkcijfers of lezers, financiële druk en andere economische factoren. Concentratie (steeds meer media komen in handen van een beperkt aantal grote bedrijven) en diversificatie (één mediagroep behelst zowel films, televisie, kranten, magazines als internet) kenmerken het hedendaagse medialandschap. Zo zijn de media een *business* geworden die kapitaal nodig heeft en winsten moet genereren (Zienkowski & Maly, 2007 en Mehta, 2009). Al deze veranderingen hebben een belangrijke impact op de vorm en de inhoud van mediaproducten, en de manier waarop ze geproduceerd en verspreid worden (Richardson, 2004 en Zienkowski & Maly, 2007).

Circulatie, publiek en financiering zijn uiterst belangrijk. Voor kranten is financiering veelal afhankelijk van adverteerders. Het publiek dat een krant beoogt, wordt verkocht aan adverteerders in ruil voor hun financiële steun (Richardson, 2004). De hele industrie is erop gericht een product zoveel mogelijk te verkopen, aan een zo groot en breed mogelijk publiek, op de meest winstgevende manier. Dit houdt in dat redacties en journalisten voortdurend een evenwicht moeten zien te vinden in het behoud van hun redactionele integriteit en het maken van winst (Mehta, 2009).

1.2 Werkmethoden en limieten op microniveau

Mediawerkers zijn voor het grootste deel blanke individuen uit de middenklasse. Slechts weinigen kennen islam of hebben rechtstreeks contact met moslims. Daardoor staan ze vaak ver verwijderd van de *issues* die moslims aangaan (Cole, 2006 en Manning, 2006). Zelfs het klein aantal moslims dat binnen de media werkzaam is, heeft enkel contact met de zogenaamde elite of hogere klassen binnen de moslimgemeenschap, en weet maar weinig over de grote en verscheiden moslimsamenleving (Manning, 2006 en Mitra, 2009). Toch is er volgens Cole (2006) een groeiend begrip dat kranten, en media in het algemeen, de moslimgemeenschap niet op een correcte manier kunnen representeren, zonder dat de leden van de gemeenschap vertegenwoordigd zijn op de redacties. Bovendien wordt er ook steeds meer gebruik gemaakt van lokale correspondenten om te schrijven over de islamitische wereld (Karim, 2006). Desondanks de verbeteringstendensen zijn het nog altijd de blanke mannen uit de middenklasse die de nationale pers domineren. Zijn er toch gekleurde journalisten op de redacties te vinden, dan moeten die zich veelal aanpassen aan de waarden en normen van de dominante meerderheid. Daarnaast kan het ook zijn dat ze enkel worden aangenomen vanwege hun diversiteit en enkel

over die onderwerpen mogen schrijven die verband houden met hun afkomst (Richardson, 2004). Poole (2002) concludeert eveneens dat er een gebrek blijft aan specialisten en reporters met een andere etniciteit.

Deze bevindingen zijn belangrijk, aangezien mediawerkers de grote rol spelen in het selecteren (zowel tussen de verschillende onderwerpen als binnen eenzelfde artikel) en presenteren van nieuws. Die selectie gebeurt uit een veelheid aan kanalen, inhoud, zenders, ontvangers, bronnen en dergelijke meer, en hun aantal is de laatste jaren enkel toegenomen (Zienkowski & Maly, 2007). Een bijzonder zware selectie dus, waarbij opleiding, achtergrond, sociale, professionele en culturele milieu, en politieke of ideologische invloeden een rol spelen. Mediawerkers zullen meer belang hechten aan, en nadruk leggen op de onderwerpen die volgens hen het belangrijkste zijn. Ze kijken door een ideologische lens naar globale en nationale gebeurtenissen. Op die manier houden ze bepaalde ideologische agenda's in stand (Akbarzadeh & Smith, 2005; Flood, Hutchings, Miazhevich, & Nickels, 2011 en Moselle, 2011). Volgens Poole (2002) is het evident dat de media de dominante ideologieën van de samenleving waarvan ze deel uitmaken reproduceren. Representatie is niet louter het re-presenteren van een objectieve realiteit, er is steeds een mediërend effect. Een bepaalde gebeurtenis wordt gefilterd door een interpretatiekader en krijgt zo ideologische betekenis. Eerdere studies toonden aan dat nieuwsberichten inderdaad de dominante ideologie van machtige en invloedrijke groepen uit de samenleving weerspiegelt (Poole, 2002). Door de focus op de eisen, voorkeuren en interesses van de blanke middenklasse, kunnen minderheidsgroepen gemarginaliseerd worden (Richardson, 2004). Bovendien stellen Jacobsen, Jensen, Vitus en Weibel (2013) dat selectie, herhaling en nadruk van de journalisten bijdragen tot de constructie en legitimiteit van een bevooroordeeld discours over moslims en islam.

Natuurlijk is de pers ook gebonden aan een aantal richtlijnen. Zo moet ze ten allen tijden vooroordelen of kleinerende taal ten aanzien van iemands ras, huidskleur, religie, seksuele overtuiging en fysieke of mentale handicap vermijden. Details hierover mogen niet worden vermeld, tenzij ze direct relevant zijn voor de gebeurtenis. Daarenboven moeten kranten in hun nieuws onpartijdig, fair en gebalanceerd zijn (Flood *et al.*, 2011). Toch is dat niet steeds een evidentie. Zo erkent Richardson (2004) dat het voor journalisten uitermate moeilijk is om accuraat te berichten over bepaalde thema's, zonder onbewust en stilzwijgend bij te dragen aan misvattingen over minderheden:

I think you have to be careful because there's a lot of ignorance, you don't want to compound the ignorance. You don't want to confirm people's worst suspicions. So you've got to do something to say here's a problem and find a way of contextualizing which doesn't make all the old ladies in middle England buy another bolt for the door because they think black people are coming to get them (Cottle, 2000: 106 in Richardson, 2004: 44).

Niet alleen de journalisten en hun dominante opvattingen of de gangbare routines en richtlijnen hebben een invloed op de berichten. De tijdsdruk, beperkte plaats (en dus beperkte grootte van de artikels), kostprijs en onderlinge concurrentie zijn factoren binnen de media-industrie die de inhoud beïnvloeden, en allemaal gericht zijn op winstmaximalisatie. Verder zijn er ook de algemeen geldende nieuwswaarden die maken dat er meer of minder aandacht wordt gehecht aan een bepaald onderwerp (Poole, 2002 en Flood *et al.*, 2011). Zo wordt er volgens Baker (2010) in nieuwsberichten voornamelijk gefocust op dramatische en gewelddadige gebeurtenissen. Volgens Zienkowski en Maly (2007) moeten nieuwsberichten vermakelijk, aangenaam en boeiend zijn. Ze moeten immers een zo groot mogelijk publiek bereiken om tegemoet te komen aan de wensen en eisen van adverteerders. De waan van de dag wordt steeds belangrijker en media willen zoveel mogelijk *scoops*, exclusiviteit en sensatie brengen. Informatie wordt gekocht en verkocht, en de markt bepaalt welke waarde welk soort informatie krijgt (Zienkowski & Maly, 2007 en Brasted, 2009). Ook in een klimaat waarin islam het centrale aandachtspunt van de media is, is de berichtgeving over het algemeen erg sensationeel (Poole, 2002). Verder is er ook nog de algemeen geldende trend om in toenemende mate gebruik te maken van nieuwsagentschappen of informatie te gebruiken uit wereldberoemde kranten.

Deze factoren hebben een aantal gevolgen voor de berichtgeving. Het feit dat het nieuws voor vooral sensationeel moet zijn om een zo groot mogelijk publiek te bereiken, zorgt er ten eerste voor dat het aantal verhalen, en de manier waarop er over gebeurtenissen wordt geschreven, gelimiteerd is (Brasted, 2009). De angst van de media om een *scoop* te missen zet zelfs aan tot naperij. De tijdsdruk laat weinig of geen kritische reflectie toe en het verzamelen van informatie levert alleen maar meer van hetzelfde op (Maly, 2007). Ook de toenemende afhankelijkheid van andere kranten of persagentschappen zorgen voor standaardisering (Zienkowski & Maly, 2007 en Brasted, 2009). Precies dezelfde beelden, formaten en interpretaties worden geproduceerd door een veelheid aan redacties en zenders (Blommaert, 2007). Standaardisering gaat hand in hand met simplificering. De druk van de markt en andere praktische beperkingen zijn maar moeilijk verzoenbaar met kwalitatieve achtergrondinformatie en heldere analyse (Flood *et al.*, 2011). Daar komt bij dat de heersende berichtgeving over moslims en islam, inzake conflicten bijvoorbeeld, vaak over erg complexe materie gaat, waardoor achtergrondinformatie of analyse vereist zijn. Tot slot leiden de journalistieke praktijk, het verzamelen en selecteren van informatie, de organisatorische beperkingen en het kapitalistisch systeem tot een *status-quo*. Het nieuws heeft bijgevolg de neiging een beperkt conservatief product te zijn. De focus ligt op de eisen en wensen van de meerderheid, waardoor alternatieve actoren gemarginaliseerd worden (Poole, 2002).

1.3 Journalistiek tijdens de Syrische burgeroorlog

It's easy to say that coverage of the unrest in Syria may not be getting all the attention it deserves in the U.S. solely because of media time spent on potentially flashier—and easier — stories (...) But the truth is covering the well-past-the-boiling-point civil unrest in Syria

is much more challenging for American news outlets than just deciding to send a few crews overseas. U.S. network executives overseeing foreign coverage say access is a massive roadblock, and while foreign correspondents are used to dangerous situations, Syria has become that and more for journalists (Morabito, 2012).

De situatie in Syrië is erg gevaarlijk voor journalisten en andere mediawerkers. Zelfs zij die gewend zijn te werken in gevaarlijke situaties of oorlogsomstandigheden, hebben er moeite mee (Morabito, 2012). Sinds eind 2012 werden reeds 26 professionelen uit de mediasector gedood, 5 waren toen nog vermist. Veel anderen raakten gewond, gemarteld of werden gegijzeld. Het CPJ¹ heeft Syrië uitgeroepen tot meest gevaarlijke plaats ter wereld (Richardi, 2012). Dat is niet altijd zo geweest. Bij de aanvang van het conflict zagen de meeste Syriërs journalisten als helden. Zij waren de personen die hun land durfden binnenkomen en de gevaren ervan trotseerden om de wereld kennis te laten nemen van de gruwelijke gebeurtenissen. Dat veranderde in de loop van het conflict naar een gevoel wantrouwen ten opzichte van media, vooral ten aanzien van Amerikaanse journalisten (Richardi, 2012).

Het Syrische regime heeft sterke beperkingen opgelegd aan journalisten (Richardi, 2012). Zo is de toegang voor buitenlandse journalisten enorm moeilijk. Slechts een handvol tv-correspondenten geraakten over de grens en konden uit eerste hand verslag brengen uit Syrië. Verder staan er ook op verschillende plaatsen wegversperringen voor journalisten (Morabito, 2012). Bijgevolg zijn de meeste journalisten gedwongen om op een illegale manier Syrië binnen te komen. Ze reizen hoofdzakelijk mee met de rebellen en zijn van hen afhankelijk voor voedsel, een schuilplaats en veiligheid. Ze verblijven er in gevaarlijke en erbarmelijke omstandigheden, maar dankzij de rebellen hebben ze wel een grotere toegang tot het conflict. Dat zorgt mogelijk voor een invloed op de berichtgeving. Zo is het voor journalisten gemakkelijker om de verhalen van de rebellengroeperingen te horen, dan de verhalen van het regime en haar voorstanders. Er is een groot gebrek aan betrouwbare informatie afkomstig van het regime en slechts enkele journalisten slaagden erin deze kant te bereiken (Richardi, 2012). De strenge maatregelen van het regime spelen dus zeker niet in hun voordeel. Een andere beperkende maatregel is de controle over het gsm- en internetverkeer van journalisten (Morabito, 2012). Natuurlijk ontstonden er ook hier allerlei manieren om dat te omzeilen. Verder richtten enkele bannelingen het *Activists News Association* op, een organisatie om buitenlandse journalisten in contact te brengen met Syrische bronnen (Richardi, 2012). Ook burgerjournalistiek, activisten en *bloggers* die gebruikmaken van sociale media zorgen voor veel beschikbaar materiaal (Morabito, 2012 en Richardi, 2012).

Toch is het belangrijk in het achterhoofd te houden dat verslaggeving via een tussenpersoon of – organisatie steeds gepaard met risico's inzake geloofwaardigheid en betrouwbaarheid (Richardi, 2012). Bovendien houdt het voor de tussenpersonen ook gevaren in. Elke nieuwsorganisatie prefereert volgens Morabito (2012) wel rechtstreeks vanuit Syrië te berichten, met een eigen

¹ Comité ter Bescherming van Journalisten

correspondent en zelfgemaakte beelden. Toch zijn er heel wat redacties die (moeten) gebruik maken van informatie die niet rechtstreeks afkomstig is van een correspondent, gevestigd in Syrië, omdat ze hun journalisten wegens dreigend gevaar en beperkte toegankelijkheid niet naar Syrië willen sturen (Richardi, 2012).

1.4 Impact en sociale verantwoordelijkheid

Het maatschappelijk belang van de media mag niet worden onderschat (Zienkowski & Maly, 2007). De media zijn onze blik op de wereld en bieden ons kennis aan over alles wat er zich in de wereld voordoet (Blommaert, 2007). Ze genereren een stroom aan informatie die het publiek op de hoogte stelt van zaken waarmee ze zelden rechtstreeks geconfronteerd worden (Zienkowski & Maly, 2007). Bovendien hebben ze ook een grote publieke geloofwaardigheid (Mehta, 2009). Zo is ook de meest populaire voorstelling van islam en moslims afkomstig van journalistieke gebeurtenissen in de islamitische wereld en de manier waarop die in de media werden verslagen. De meerderheid van de blanke, Westerse bevolking heeft immers nauwelijks contact met islam of moslims (Brasted, 2009). Het nieuws biedt het publiek een interpretatiekader, een manier om de realiteit onder ogen te zien. Elk nieuwsbericht wordt dan door het publiek geïnterpreteerd in de context van een breder verhaal. Als het grote verhaal in hoofd van de lezer of kijker bijvoorbeeld eerder een racistisch discours is, dan zal het nieuwsbericht heel waarschijnlijk ook geïnterpreteerd worden op een racistische of partijdige manier, ongeacht de bewuste intenties van reporters en journalisten (Poole, 2002 en Richardson, 2004). Richardson (2004) oordeelt hier net zoals vele andere auteurs dat de media een mogelijke invloed hebben in het vormen van de percepties, opvattingen en formuleringen van het publiek (Akbarzadeh & Smith, 2005 en Meer, Dwyer & Modood, 2010). Het geloof in de media is zo groot geworden, dat mensen niet langer beseffen dat media hen allerhande zaken doen zien, en dat de mogelijkheden tot beïnvloeding onbeperkt zijn (Blommaert, 2007). Het publiek heeft geen weet van de processen van selectie en structurering (Poole, 2002). Dit alles houdt in dat de media een enorme verantwoordelijkheid dragen en een grote impact op sociale relaties in de maatschappij kunnen hebben (El Sghiar, Maly & Amerrouss, 2007).

1.5 Conclusie

Het medialandschap is de laatste jaren sterk geëvolueerd in de richting van een commercie. Financiering en het boeken van winsten zijn van toenemend belang. Dat heeft z'n weerslag op de mediaberichtgeving. De inhoud moet immers een groot en breed publiek dienen. Daarenboven worden media voornamelijk gedomineerd door Westerse journalisten en hun dominante opvattingen, waarden, richtlijnen en normen. Ook de tijdsdruk, beperkte plaats, kostprijs, nieuwswaarden en dergelijke meer hebben een invloed en zijn gericht op de winstmaximalisatie. Al deze factoren zorgen onder andere voor standaardisering, simplificering en het behoud van een *status-quo* inzake mediaberichtgeving.

Het is uitermate belangrijk deze eigenschappen te erkennen, gezien de sociale verantwoordelijkheid en potentiële impact van de media in onze maatschappij. Zo hebben media de speciale verantwoordelijkheid om moslims en islam op een gevoelige manier te portretteren en om in hun artikels evenwichtig en *fair* te zijn (Mehta, 2009). In het algemeen is de pers ook gebalanceerd en *fair* (Nayar, 2009). De vooroordelen en onderstellingen die kunnen binnensluipen, zijn volgens Poole (2002) niet gebaseerd op opzettelijke manipulatie. Ze zijn eerder het gevolg van de media-eigenschappen die hierboven werden besproken, waarvan men zich niet steeds bewust is. Zo zou de veelheid aan negatieve en onvolledige berichtgeving over moslims en islam deels gestoken kunnen worden op het gebrek aan professionele training voor journalisten inzake deze materie (Nayar, 2009).

Specifiek voor dit onderzoek is het ook relevant stil te staan bij de omstandigheden waarin journalisten verkeren om verslag uit te brengen. De Syrische burgeroorlog houdt heel wat gevaren en beperkingen in die de berichtgeving kunnen beïnvloeden. Zo hebben journalisten een grotere – en eenvoudiger- toegang tot informatie afkomstig van de rebellen. Dat zou eenzijdige informatie kunnen opleveren, alsook een minder kritische houding ten aanzien van hun beschermers.

De media hebben de belangrijke taak hun sociale verantwoordelijkheden die grotendeels worden vermeld in richtlijnen, te vervullen -ondanks alle beperkingen- en tegelijk tegemoet te komen aan hun adverteerders. Dat spreekt elkaar in de praktijk vaak tegen. Toch concludeert Mehta (2009) dat een medium interesse kan hebben in het boeken van winst, alsook sociale verantwoordelijkheden kan vervullen.

2. Over islam, islamisering en substromingen

Alvorens onderzoek te doen naar berichtgeving over islamitische substromingen, is het relevant islam en (een deel van) haar substromingen te kaderen. In dit hoofdstuk gaan we niet alleen dieper in op de bekende breuklijn tussen soennieten en sjiieten, maar bekijken we ook andere grote stromingen als alawisme, wahabisme, salafisme, de moslimbroederschap en in beperkte mate het soefisme. De laatste jaren zou islam aan populariteit gewonnen hebben. De traditionele waarden en normen zouden in het leven van veel moslims van toenemend belang geworden zijn. We bekijken in het tweede deel van dit hoofdstuk wat deze islamisering inhoudt en hoe dit fenomeen samenhangt met toenemende (berichtgeving over) islamisme, radicalisme, extremisme en fundamentalisme. In het vierde en laatste onderdeel wordt aandacht besteed aan de Syrische burgeroorlog. Eerst en vooral wordt een historisch kader geschetst, waarna de conflicterende partijen kort worden besproken. Tot slot is er ook aandacht voor de Belgische aanwezigheid in Syrië, wat het conflict overigens uitermate relevant maakt voor opname in nationale nieuwsberichtgeving.

2.1 Substromingen binnen de islam

Islam werd door de Belgische overheid officieel erkend als religie in 1974 (Fadil, 2008 en Benyaich 2013). Hoewel er geen exacte methode is om het aantal moslims in ons land te berekenen, zou de moslingemeenschap volgens schattingen zo'n 375.000 tot 400.000 moslims in ons land tellen (Fadil, 2008). De grootste groep bij ons is van Maghrebijnse² afkomst.

Niet overal ter wereld kreeg islam dezelfde invulling (Arts & Butter, 2009). In België vind je andere vormen of stromingen van de islam dan in bijvoorbeeld Indonesië. Dit heeft onder meer te maken met culturele achtergronden, de geschiedenis van het land en de sociaal economische situatie. Er is dus geen sprake van 'de islam', wel van een veelheid aan stromingen (Fadil, 2008). Toch menen radicale moslims en sommige westerse islamkenners dat er slechts één zuivere islam bestaat: de islam zoals die helemaal in het begin van haar ontstaan werd beleefd (Arts & Butter, 2009). Ondanks deze beweringen blijft het belangrijk de verscheidenheid binnen de religie te erkennen, wil men niet vervallen in stereotypen of homogenisering.

Deze thesis blijft enigszins beperkt tot een omschrijving van de hoofdstromingen binnen de islam. Er zijn er ongetwijfeld nog veel meer. Het is niet de bedoeling alle bestaande substromingen en geleerden binnen de islam te analyseren, en gelijkenissen en verschillen te onderscheiden. Dat zou te ver naast het eigenlijke onderwerp van dit werk liggen, namelijk een kritische reflectie of, en op welke manier de media berichten over de belangrijkste substromingen binnen de islam. Wel wordt er een omschrijving gegeven van de belangrijkste stromingen betreffende hun kenmerken en geografische spreiding. De stromingen die hier besproken worden zijn de stromingen die ook voorkomen in België en van actueel belang zijn in, bijvoorbeeld, internationale conflicten. Het zijn de stromingen die door menig auteurs werden aangehaald (Amin, 2001; Fadil, 2008; Arts & Butter, 2009 en Benyaich, 2013). Het lijkt dan ook zeer waarschijnlijk dat het deze stromingen zijn die het vaakst in de onderzochte berichtgeving zullen voorkomen. Bijzondere aandacht wordt besteed aan het salafisme, dat de laatste jaren een erg beladen term is geworden (Blanchard, 2007 en Arts & Butter, 2009).

2.1.1 Soennisme versus sjiisme

Het grootste en meest bekende onderscheid is dat tussen soennisme en sjiisme, twee hoofdstromingen binnen de islam (Arts & Butter, 2009 en Benyaich, 2013). De overgrote meerderheid (80%-90%) van de moslims behoort tot de eerste stroming (Benyaich, 2013). Beiden kennen op hun beurt ook nog verdere substromingen. Enkelen daarvan worden hieronder verder besproken.

² Term die Marokko, Tunesië, Algerije en Libië groepeer (Fadil, 2008).

De breuk tussen sjiieten en soennieten ontstond reeds na de dood van de profeet Mohammed. Beide stromingen waren het oneens over zijn legitieme opvolger. Volgens de sjiieten moest de opvolger gezocht worden binnen de familie. Volgens de soennieten moest opvolging dan weer gebeuren door verdienstelijke personen (Arts & Butter, 2009 en Benyaich, 2013).

De religieuze hiërarchie in het sjiïsme vergelijkt Amin (2001) op vlak van structuur en macht met die van de katholieke kerk binnen het christendom. In het soennisme ziet hij dat weer gelijkenissen met de ontelbare onafhankelijke protestantse kerken in de V.S. De soennieten hebben geen formele geestelijken -zoals de katholieken de paus hebben- maar enkel geleerden en juristen. Binnen de sjiitische stroming heersen thema's als martelaarschap en lijden. Op deze manier herdenken ze de dood van Ali³ en andere belangrijke figuren binnen het sjiïsme. Sjiieten en soennieten hebben ook hun eigen manier van bidden tot Allah. Hoe sjiieten de *Hadith*⁴ interpreteren, verschilt ook op bepaalde vlakken van de soennieten (Amin, 2001). Beide stromingen vertonen veel gelijkenissen, maar verschillen af en toe betreffende dogma's en rituelen (Benyaich, 2013). Ze volgen beiden de fundamentele van de islam, de vijf pijlers⁵ en erkennen elkaar als moslims (Amin, 2001).

Toch heerst er een zekere vijandigheid tussen beide stromingen. Deze is vandaag nog steeds voelbaar in internationale conflicten, zo ook in de hedendaagse Syrische burgeroorlog. Het regime van de Syrische president Bashar Al-Assad is alawitisch, gelinkt aan het sjiïsme. In dit kamp bevinden zich ook landen als Rusland en Iran, en Libanon (via *Hezbollah*). Onder de rebellen zijn dan weer Moslimbroeders, salafisten en jihadisten te vinden. Het kamp van de oppositie bestaat uit Turkije, de Golfstaten, Verenigde Arabische Emiraten, de Navo en Israël (Benyaich, 2013). Maar ook eerder al, tijdens de Koude Oorlog, stond Saudi-Arabië (soennisme) zij aan zij met de V.S. tegen de vijandelijke (sjiitische) regimes van Syrië en Irak (Austin, 2011 en Graaf, 2010).

De breuklijn tussen de soennieten en sjiieten vertaalt zich ook in ons land. Volgens een enquête van Benyaich (2013) bij Brusselse moslims vindt 36 procent dat sjiieten en soennieten niet met elkaar kunnen samenleven in ons land. Er heerst volgens hem wel een minimum aan tolerantie, maar wanneer de spanningen internationaal versterkt worden, zal dat ook effect hebben in ons land. De meerderheid van de Belgische moslims behoort tot de soennitische stroming. Zij komen veelal uit het Midden-Oosten of Noord-Afrika (Amin, 2001 en Benyaich, 2013). Sjiieten daarentegen zijn veelal Iraakse, Libanese en Iraanse migranten. Toch is er de laatste jaren een stijging te merken van het aantal sjiieten onder Marokkaanse Brusselaars (Benyaich, 2013).

³ Schoonzoon en neef van profeet Mohammed, wordt als legitieme opvolger van de profeet gezien door de sjiieten

⁴ een verzameling van islamitische overleveringen en uitspraken van Mohammed, veelal gebruikt als leidraad bij het doen en laten van moslims

⁵ sjahada (geloofsbelijdenis), salat (rituele gebeden), zakat (het geven van aalmoezen), ramadan (vasten), hadj (pelgrimstocht naar Mekka) (Fadil, 2008)

2.1.2 Alawieten

Alawieten worden frequent geassocieerd met de sjiieten (Benyaich, 2013). Volgens Bhalla (2011) is dat echter een foutieve vergelijking en worden ze gemeden door zowel sjiieten als soennieten. Toch hebben de alawieten een link met het sjiisme. Zo vereren zij eveneens Ali als opvolger van de profeet. Volgens Robinson (2012) hebben de alawieten hun oorsprong zelfs binnen het sjiisme.

Alawieten hebben te maken met heel wat controversen in de Islamitische wereld (Bhalla, 2011). De stroming wordt vaak beschouwd als een geheimzinnige stroming van ketters. Dit omdat ze de Shariah en andere alledaagse islamitische praktijken (bidden, naar de moskee gaan, bedevaart naar Mekka, verbod op alcohol, ...) verwerpen. Ze vieren ook veel christelijke feestdagen en heiligen en vertonen bijgevolg veel gelijkenissen met de christenen (Bhalla, 2011).

Ook de alawieten zijn van belang wanneer men het heeft over de Syrische burgeroorlog. Volgens Benyaich (2013) behoort de familie Assad immers tot de alawitische strekking.

2.1.3 Wahabisme

Het wahabisme is de staatsdoctrine van Saudi-Arabië en behoort tot het soennisme (Blanchard, 2007 en Benyaich, 2013). De term is afkomstig van moslimgeleerde Muhammad bin Abd al Wahhab. Hij leefde op het Arabisch schiereiland in de 18de eeuw en was gefrustreerd door de morele ondergang van de samenleving waarvan hij deel uitmaakte. Al Wahhab preekte voor een terugkeer naar de zogenaamde zuivere islam, de islam zoals die werd beleefd aan het begin van haar ontstaan (Blanchard, 2007 en Benyaich, 2013). Hij kreeg ondersteuning voor zijn religieuze missie van een lokale emir: Muhammad Ibn Saud. Telkens de Saudi's een gebied veroverden, werd het wahabisme er geïnstalleerd. Wahabisme bereikte uiteindelijk religieuze hegemonie bij de oprichting van het koninkrijk Saudi-Arabië in 1932. Het beleid van Muhammad Ibn Saud was steeds een afweging tussen zijn verlangen naar modernisering en het verlangen van de wahabieten naar moraal en zuiverheid binnen de islamitische leer. Zo vroegen de religieuze geleerden (de *ulama*) hem om hun verboden op zingen, kaartspelen, alcohol en tabak te versterken. Toch moest Ibn Saud hier dan ook rekening houden met de relatieve liberale gevoelens van de hele moslimwereld op dat moment. Er ontstond een periode van afwisselende striktheid en losheid. Ibn Saud ondersteunde religie zo lang ze zijn doelen voor zijn koninkrijk niet dwarsboomde. Wanneer de staat bleef moderniseren en bureaucratie versterkte, werden de religieuze geleerden opgenomen in de staatsstructuur. Dat gaf Saudi-Arabië meer religieuze legitimiteit. Bovendien kon het koninkrijk de *ulama* op die manier ook controleren en onder druk zetten wanneer dat nodig was. De *ulama* kregen de controle over onderwijs, moskeeën, rechterlijke macht en religieuze instellingen. Het waren die *ulama* die na verloop van tijd campagnes financierden om de interesse van de jeugd in islam te heroveren en de wahabistische doctrine te verspreiden in het

buitenland, voornamelijk in de landen die voorstander waren van het Saudisch regime (Austin, 2011).

De letterlijke interpretatie van de Koran en het monotheïsme of de eenheid van god zijn de belangrijkste principes van het wahabisme. De wahabieten noemen zichzelf *ahlu hadith* (mensen van de *Hadith*), *salafiyin* (salafisten), *ahlu soenna wa Jama'a* (mensen van de traditie en de consensus) (Benyaich, 2013). Ze zijn voorstanders van een antiwesterse en antimoderne zuivering van islam. Ze onthouden zich van de politiek en focussen op de interpretatie van de islamitische rechtsleer (Graaf, 2010). Het feit dat ze deelname aan de lokale politiek verwerpen, is één van de verschillen met de (militante) salafisten en de moslimbroeders. De wahabieten menen dat politiek aanzet tot overmatige innovatie en fanatieke loyaliteit ten aanzien van een organisatie die niet gebaseerd is op geloof (Hassan in Moselle, 2011).

Meestal wordt de term wahabisme gebruikt om te verwijzen naar de soennitische variant van islam in Saudi-Arabië. Sommige moslims zijn van mening dat het gebruik van deze term in het Westen negatieve en denigrerende connotaties inhoudt. Wahabisme wordt in het Westen vaak door elkaar gebruikt met salafisme, hoewel beiden verschillende historische roots hebben. Volgens sommige moslims is wahabisme de Saudische variant, en dus een specifieke stroming, van salafisme (Blanchard, 2007 en Hassan, 2009 in Moselle, 2011).

Saudi-Arabië ondersteunt het wahabisme en heeft miljarden petrodollars gespendeerd aan de verspreiding ervan. Het land zorgde voor de financiering van buitenlandse moskeeën, culturele islamitische organisaties, scholen, het drukken van boeken, ... Op die manier gaven ze zichzelf een sterke islamitische legitimiteit. De financiële steun van Saudi-Arabië voor de verspreiding van deze leer gaat gebukt onder heel wat kritiek. Vele schrijvers beweren dat het Saudisch wahabisme op die manier de opvattingen van Amerikaanse en Europese moslims domineert en dat de Saudi's de belangrijkste controleposten innemen. Ze zouden overal ter wereld wahabitische imams installeren en hun leden radicaliseren. Toch meent Austin (2011) dat men niet voldoende kan bewijzen dat het Saudisch wahabisme, dat naar het buitenland werd geëxporteerd, een significant effect heeft op de Amerikaanse of Europese moslims. Wel is er bewijs dat Saudi-Arabië conservatieve moskeeën financiert. Het zou gaan om een minderheid van de moskeeën en bovendien zouden ze niet door Saudi-Arabië bestuurd of gecontroleerd worden (Austin, 2011).

2.1.4 Salafisme

De salafistische, religieuze infrastructuur groeide aanzienlijk vanaf de jaren '90. Ook nu nog zitten salafistische netwerken, moskeeën en allerhande activiteiten in de lift (Graaf, 2010 en Elmasry, 2010). Ondanks de stijgingen is er (nog) geen betrouwbare schatting van het aantal salafisten. De meeste bronnen stellen dat ze een minderheid vormen binnen de 1,4 biljoen soennitische moslims op wereldvlak (Ghosh, 2012). In buurland Nederland groeide het orthodox salafistisch geloof na de aanslagen van 11 september. Cijfers over België, of over Brussel zijn nergens beschikbaar

(Benyaich, 2013). Toch zijn volgens Benyaich (2013) één op tien praktiserende, soennitische moslims in België salafisten. Tot deze strekking behoren voornamelijk Saudische, Egyptische, Marokkaanse of Syrische leden (Graaf, 2010). Er zijn in ons land ook een groot aantal salafistische moskeeën, dit onder meer door toedoen van financiering van buitenlandse mogendheden als Saudi-Arabië, Qatar en de Verenigde Arabische Emiraten. Deze financiering verspreidde salafisme aanzienlijk op wereldvlak (Austin, 2011; Elmasry, 2010; Benyaich 2013 en Koning, 2013).

Salafisme verwijst naar *Salaf*: de vrome voorouders, de eerste drie generaties moslims of de metgezellen. Deze vormen de rolmodellen voor de salafisten (Arts en Butter, 2009; Elmasry, 2010, Benyaich, 2013 en Koning, 2013). Kortweg betekent het label salafist dan ook dat men een denkschool van geleerden volgt die deze vrome voorouders als voorbeeld zien (Moselle, 2011). Salafisme werd gestart door drie verschillende islamitische hervormers die in de late 19de eeuw leefden (Graaf, 2010). Hun ideeën vermengden zich met die van de moslimbroeders en het wahabisme. Ook hier staan de *Hadith* en monotheïsme centraal, en pleit men voor een letterlijke interpretatie van de Koran. Deze zaken vormen de ultieme bronnen van religieuze autoriteit. Aanhangers van het salafisme leven naar een 7de eeuws model en vermijden innovaties. Salafisten willen een islambeleving zoals die eruit zag in het begin van het ontstaan van de islam (Elmasry, 2010; Ghosh, 2012 en Benyaich, 2013). Ze zijn makkelijk te herkennen aan hun traditionele kledij⁶, lange baarden, het frequent gebruik van de bijnaam *Abu*⁷ (Elmasry, 2010 en Benyaich, 2013).

Salafisten vinden dat de islam in hoofde van de meerderheid van de moslims besmet is met invloeden van buitenaf, waartegen ze zich moeten verzetten (Graaf, 2010; Elmasry, 2010; Ghosh, 2012 en Koning, 2013). Ze hebben het gevoel geconfronteerd te worden met een wereld die tal van verleidingen kent en vijandig staat ten opzichte van de islam. Verder heerst er ook een hoge graad van intolerantie ten opzichte van andere stromingen (soefisme, moslimbroeders, sjieten, ...) want ook zij zijn 'bevuild' en moeten de ware, zuivere islam zien terug te vinden (Elmasry, 2010; Benyaich, 2013 en Koning, 2013). Ook de jongeren die in de corrupte Westerse wereld leven, moeten volgens hen deze zuivere islam herontdekken (Koning, 2013). Het individuele en maatschappelijk leven moet zoveel mogelijk onderworpen zijn aan de goddelijke wil en rituelen moeten zo exact mogelijk worden aangeleerd (Arts en Butter, 2009; Graaf 2010 en Benyaich, 2013). Het salafisme kent ook weinig nuances. Er heerst een sterk, vaststaand onderscheid tussen goed of slecht, geloof of ongeloof, liefde of haat, en dergelijke meer (Benyaich, 2013 en Koning, 2013). De intense studie van de islamitische religie is een must (Elmasry, 2010).

Salafisme is geen term die eenheid inhoudt. Het heeft verschillende betekenissen binnen de islamitische wereld en slaat op verschillende stromingen, grondleggers, ideeën en historische

⁶ Voor de vrouwen bijvoorbeeld: lange donkerkleurige gewaden die de vormen van het lichaam verhullen.

⁷ 'Vader van...'

trajecten (Blanchard, 2007; Graaf, 2010; Elmasry, 2010 en Moselle, 2011). Salafisme behoort tot het bredere soennisme en levert vandaag de dominante paradigma's binnen deze strekking (Benyaich, 2013). Toch heerst er interne verdeeldheid binnen de verscheidene salafistische strekkingen. Allen beweren zij de enige gemeenschap van ware gelovigen te zijn (Koning, 2013). Heel wat moslims doen een beroep op het salafisme in hun zoektocht naar religieuze vernieuwing, om tegemoet te komen aan de uitdagingen van de moderne samenleving (Blanchard, 2007). Salafisme wordt ook vaak gebruikt door bepaalde religieuze groepen om hun religieuze en politieke legitimiteit te claimen – ze volgen immers hun vrome voorouders (Graaf, 2010). Het gaat meer om een filosofie, (een ideaalbeeld van) een manier van leven, dan om een hiërarchisch geordende religieuze of politieke beweging. Salafisten hebben geen specifieke leider, maar volgen historische en moderne geleerden (Blanchard, 2007 en Ghosh, 2012). Sommigen accepteren zelfs niet dat ze salafist genoemd worden (Elmasry, 2010).

Arts en Butter (2009) onderscheiden twee vormen van salafisme. De eerste zijn de *Salafiyya Ilmiyya* of de *selefies*. Zij zijn onder te verdelen in twee groepen: een apolitieke groep en een groep die sterk begaan is met de politiek. Deze vreedzame, ongewelddadige stroming onderscheidt zich van de gewelddadige *Salafiyya Jihadiyya*. Ook Graaf (2010) maakt melding van deze opdeling en voegt daarbij nog de zogenaamde *neosalafisten*. Deze indeling komt grotendeels overeen met de differentiatie die Benyaich (2013) maakt. Hij onderscheidt vier verschillende vormen van salafisme: *traditioneel salafisme*, *politiek/militant salafisme*, *jihadistisch salafisme* en *staatssalafisme*. De door hem onderscheiden term 'staatssalafisme' is niet terug te vinden in de indeling van Arts en Butter (2009) of Graaf (2010) en werd ook hier buiten beschouwing gelaten⁸. Volgens Ghosh (2012) zou salafisme geëvolueerd zijn van een traditioneel apolitieke naar een meer politieke variant (bijvoorbeeld tijdens de Arabische Lente) waarbij sommigen overgaan tot geweld. Salafisme zou mettertijd ook conservatiever zijn geworden (Blanchard, 2007).

Het traditioneel salafisme (de selefies of apolitieke groep binnen de Salafiyya Ilmiyya)

Dit is de vorm waartoe de meeste salafisten behoren. Het stelt soberheid, correcte leer en het correcte handelen voorop. Mensen die deze substroming aanhangen leven vaak teruggetrokken en staan onverschillig of zelfs vijandig tegenover de politiek (Arts & Butter, 2009 en Benyaich, 2013). Deze puristen zijn loyaal ten opzichte van Saudische autoriteiten (Koning, 2013). Ze zijn radicaal maar hebben respect voor de wetten die gelden in het land. Dit maakt dat ze volgens Benyaich (2013) moeilijk onder de extremistische noemer te plaatsen zijn, daar extremisten niet in staat zijn om te binden. De meeste van deze aanhangers zijn passief, wel volgen ze religieuze studies of geven sommigen voordrachten in verband met de islamitische leer (Benyaich, 2013).

⁸ Staatssalafisme is volgens Benyaich (2013) een officieel salafisme dat verkondigd wordt door landen als Saudi-Arabië. Mijns inziens valt dit in grote mate samen met het wahabisme dat eerder werd uitgelegd. Dit zogenaamde staatssalafisme is daar een specifieke vorm van.

Politiek/militant salafisme

Politieke salafisten sporen andere gelovigen aan om hun geloof te belijden zoals zij dat doen. Ze zijn van mening dat ze moeten opkomen voor moslims en moeten reageren op de politieke actualiteit (Arts & Butter, 2009 en Graaf, 2010). Deze groep was in het verleden gelinkt aan de moslimbroeders (Koning, 2013). Volgens Benyaich (2013) wonen er in Brussel al enkele honderden politieke salafisten. Maar ook hier zijn de activisten een minderheidsgroep. Een voorbeeld van politieke salafisten zijn de zogenaamde straatsalafisten die vrouwen aansporen zich te bedekken en moslims erop wijzen dat roken, eten of drinken verboden is tijdens de vastenmaand. Hun aanwezigheid tijdens betogingen tegen oorlogen in het Midden-Oosten, protesten tegen de zoveelste anti-islamfilm, en hun deelname aan de Arabische Lente maken hen de laatste jaren erg opvallend (Ghosh, 2012 en Benyaich, 2013). Volgens Benyaich (2013) zijn militante salafisten wel radicale extremisten, maar geen jihadisten. Militant salafisme kan nefast zijn voor het samenleven van verschillende bevolkingsgroepen, maar er is geen sprake van aanslagen of (het aanzetten tot) deelname aan buitenlandse operaties. Toch meent Benyaich (2013) dat de stap van een militant salafisme naar een jihadistisch salafisme niet groot is, zeker niet wanneer men in een negatieve spiraal is verzeild geraakt door indoctrinatie of bepaalde maatschappelijke of persoonlijke ontwikkelingen als trauma's bijvoorbeeld. Volgens Benyaich (2013) is een kleine minderheid van de militante salafisten potentieel gewelddadig.

Neosalafisme

Dit is een gereformeerde tak van het salafisme die heel apolitek is. Neosalafisten focussen op individuele vroomheid, een orthodoxe moraal en religieuze gebruiken. Ze verschillen van de politieke salafisten omdat ze sterk apolitek zijn. Verder onderscheiden ze zich ook van de traditionele salafisten omdat deze volgens hen te lax en volgzzaam zijn voor de Saudische leiders. Hun ideeën op vlak van moraal en hun letterlijke interpretatie van de *Hadith* zijn zeer persistent bij radicale moslims in het Westen (Graaf, 2010).

Jihadistisch salafisme

Deze vorm ontstond in de jaren '80 toen jonge Saudische moslims deelnamen aan de oorlog tegen de Sovjet-Unie in Afghanistan. Het gaat om een gewelddadige vorm van salafisme die de moslimsamenleving wil uitzuiveren. Geweld wordt beschouwd als een legitiem middel om hun doel, met name de implementatie van Allah's wetten, te bereiken. Bovendien zouden ze andere moslims oproepen hetzelfde te doen. Sommige jihadistische salafisten vechten op dit moment in landen als Irak, Somalië, Syrië en Mali. Men wil die landen bevrijden van hun huidige regime en een islamitisch regime aanstellen (Benyaich, 2013). Sommige jihadistische salafisten in het buitenland worden om geopolitieke redenen gesteund door landen als Saudi-Arabië. Dat is vandaag bijvoorbeeld het geval in Syrië. Jihadistische salafisten zetten zich af tegen moslims die hun doctrines niet volgen. Ook sluiten ze zich af van de niet-moslim wereld en stellen ze zich

haatdragend op tegenover iedereen die de islam bedreigt (Arts & Butter, 2009, Graaf, 2010 en Benyaich, 2013).

Jihadistisch salafisme werd pas vanaf eind jaren '90 zichtbaar en bekend (Graaf, 2010 en Benyaich 2013). Steeds meer werd er melding gemaakt van een radicalisering van mensen die al enige tijd in België woonden, waaronder ook jongeren. De laatste 20 jaar zijn er ook heel wat Belgen, of personen woonachtig te België, betrokken bij islamitisch geïnspireerd geweld in het buitenland (Benyaich, 2013).

Salafisme en terreur

In het Westen wordt het idealisme van de salafisten vaak verward met fundamentalisme (Hassan, 2009 in Moselle, 2011).

The Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States ('the 9/11 Commission') claims that Islamist terrorism finds inspiration in a long tradition of extreme intolerance that flows through the founders of Wahhabism, the Muslim Brotherhood, and prominent Salafi thinkers (Blanchard, 2007: 6).

Sinds de link met salafisme en jihadisme zichtbaar werd voor het grote publiek staat de gehele salafistische gemeenschap hevig ter discussie, en werd in elke orthodoxe of conservatieve moslim een potentiële terrorist gezien (Graaf, 2010 en Koning, 2013). Vaak wordt er over salafisten gesproken als het gaat over islamisme, radicalisering en moslimterreur. Zo zouden salafistische moskeeën een *hotspot* geweest zijn voor menig radicalist (Graaf 2010). Er wordt al te vaak gesuggereerd dat salafisme en terrorisme quasi hetzelfde zijn (Graaf, 2010 en De Koning, 2013). Ook in de media worden salafisten vaak afgebeeld als een homogene groep die zich met geweld keert tegen integratie, en tegen het westen in het algemeen (Arts & Butter, 2009). Dat was onder meer het geval in 2004, meer specifiek in de periode rond de moord op de Nederlandse cineast Theo Van Gogh door een jonge Nederlandse moslim, die passages quoteerde van een salafistisch geleerde (Graaf, 2010). Hoewel salafisme volgens Benyaich (2013) wel een erg conservatieve stroming is, benadrukt hij samen met Graaf (2010) dat slechts een minderheid van de salafisten bereid is om tot geweld over te gaan in naam van de islam. Het effectief overgaan tot een radicale, gewelddadige vorm wordt volgens Benyaich (2013) onder andere versterkt door de oorlogen die de V.S. leidt in Afghanistan, Irak en de Israëliëse bezetting. Op die manier kunnen traditionele salafisten militante salafisten, of erger nog, jihadisten worden. Ook volgens Graaf (2010) duwde de eerste Golfoorlog steeds meer traditionele salafisten in de richting van *jihad*. Toch zetten ook steeds meer moslims, waaronder ook salafistische leiders, zich af tegen *jihad*. Voor hen betekent *jihad* en radicalisme een ware bedreiging en een afdwalen van de zuivere islam, die de hele islamitische gemeenschap in een negatief daglicht stelt zowel bij moslims, als niet-moslims (Blanchard, 2007 en Graaf, 2010). Politiek, ongewelddadig salafisme vinden ze veelal wel een

noodzaak. Maar ook die vorm van salafisme is volgens Graaf (2010) potentieel verantwoordelijk voor antiwesters, isolationistisch en radicaal gedachtegoed.

2.1.5 De Moslimbroeders

De moslimbroederschap werd opgericht in Egypte in 1928 door Hassan Al-Banna. Al-Banna was gefrustreerd over de ongelijkheid tussen het Egyptische volk en de buitenlandse werknemers die ook na de dekolonisatie een groot deel van de economie bleven controleren. De moslimbroederschap ontstond bijgevolg als nationalistische beweging en werd immens populair.

Na de moord op Al-Banna ontstonden er twisten en verdeeldheid binnen de moslimbroederschap. Bepaalde groepen keerden in de richting van geweld. In die periode verscheen ook Sayyid Qutb als belangrijkste en meest invloedrijke theoreticus van de moslimbroeders. Hij sloeg een nieuwe weg in en koos voor een gewelddadige vorm die menig belangrijke terrorist, zoals bijvoorbeeld Osama Bin Laden, inspireerde (Moselle, 2011). Benyaich (2013) benadrukt dat er binnen de moslimbroeders slechts een klein percentage geweld als legitiem middel beschouwt zoals *Hamas*, een Palestijnse *spin-off* organisatie van de Egyptische moslimbroederschap. Steeds meer moslimbroeders kiezen het geweldloze pad. Vaak wordt de gewelddadige stroming echter gezien als typerend voor de ideologie van de moslimbroeders in het algemeen. Ze verwarren de moslimbroeders met zij-organisaties, vooral terroristische organisaties of politieke partijen, die hun ideologie hebben ontleend aan Sayyid Qutb, zoals *Al-Qaida* bijvoorbeeld. Dit gaat voorbij aan onderlinge verschillen, zowel aan de verschillen betreffende hun houding ten opzichte van geweld, als aan hun totaal verschillende visies op democratie. De moslimbroeders hebben herhaaldelijk democratie op islamitisch grondgebied gerechtvaardigd en stellen dat democratie compatibel kan zijn met hun visie van een langzame islamisering (Moselle, 2011).

De moslimbroeders streven naar een islamisering van de samenleving en de politiek. Ze zijn begaan met de institutionele kant van religie en organiseren zich in politieke partijen. Via de politiek kunnen zij hun plicht -het opleggen van religieuze regels (*Shariah*)- uitoefenen. Als een samenleving zich niet gedraagt naar de islamitische normen en waarden is dat het resultaat van een tekortschieten op vlak van beleid. Ze keren zich dus niet tegen de bevolking, eerder tegen het regime. Een islamitische opvoeding en politieke actie zijn noodzakelijk (Benyaich, 2013). Verder zouden de moslimbroeders geïnteresseerd zijn in individuele vrijheden en gekant zijn tegen autocratieën. Ze zijn politiek actief en zijn vooral bekend geworden sinds de recente Egyptische revolutie (Moselle, 2011).

De moslimbroeders vrezen een associatie met het wahabisme en verwerpen de band met het salafisme. Ze onderscheiden zich van de (militante) salafisten in de promotie van islamitische normen en waarden in het juridisch en politiek bestel (Benyaich, 2013). Toch is er volgens Moselle (2011) een significant deel van hen dat zich positioneert als 'verlichte' salafisten. De

moslimbroeders volgen modernistische geleerden⁹. In tegenstelling tot het wahabisme pleiten zij niet voor een letterlijke interpretatie van de Koran of de *Hadith*. De geleerden waren immers van mening dat de eerste generaties moslims succesvolle beschavingen hadden opgericht omdat ze onbevreesd waren de Koran op een creatieve manier te interpreteren en zo tegemoet te komen aan de sociale en politieke noden van de tijd. Een ander verschil is dat wahabieten deelname in de lokale politiek verwerpen (Moselle, 2011).

Wat begon als een Egyptisch nationalistische beweging is nu verspreid over de hele wereld en elke fractie claimt haar oorsprong te hebben binnen de Egyptische moslimbroederschap. In België zijn de moslimbroeders dan wel niet georganiseerd als politieke partij, maar wel als een netwerk van organisaties en individuen. Via de democratische regels van ons land proberen zij wetten te laten goedkeuren die in de lijn liggen van het islamitisch model. Moselle (2011) benadrukt dat de fracties over de hele wereld niet behoren tot eenzelfde blok. Ze worden beter gezien als een verzameling van nationale groeperingen met een diverse kijk.

2.1.6 Soefisme

In heel wat literatuur betreffende islamitische studies en religie wordt soefisme eenvoudigweg beschreven als een soort islamitische mystiek, het mystieke pad binnen de islam (Raudvere & Stenberg, 2008). Volgens Douglas-Klotz (2006) is soefisme geen vorm van mystiek in de gebruikelijke zin van het woord, geen filosofie en ook geen religie. Hij beschouwt soefisme als een manier om de werkelijkheid te ervaren als liefde. Soefisme is een brede en diverse term, een nomadische traditie die continu wordt afgebroken en verplaatst. Ze vestigt zich niet op een bepaalde plaats of tijdstip, en kent geen grote instituties, monolithische rituelen of organisaties. Zodoende heerst er een diverse waaier aan benaderingen en oefeningen binnen het hedendaagse soefisme (Douglas-Klotz, 2006 en Raudvere & Stenberg, 2008). Deze diversiteit maakt dat soefisme zich niet makkelijk leent tot een eenduidige definitie. Wel wordt er een poging gedaan om soefisme te kaderen in relatie tot andere islamitische stromingen.

De vorm van soefisme die wij kennen zou afstammen van een Indiase soefi (Inayat Khan) die in 1910 deze vorm overbracht naar het Westen. Hieruit ontstonden verschillende soefi-groeperingen en soefi-leraren. Historisch gezien hebben de soefi's zich nooit gebonden aan een school voor Koraninterpretatie of Koranwetgeving. Toch hebben soefisme en islam een intieme en complexe band (Douglas-Klotz, 2006). Arts en Butter (2009), bijvoorbeeld, omschrijven soefisme beknopt als een mystieke stroming die valt binnen het islamitische sjiisme en soennisme. Ook Raudvere en Stenberg (2008) menen dat soefisme niet gescheiden is van soennitische of sjiitische tradities.

⁹ Jamal ad-din al-Afghani en Muhammad Abduh (Haykel in Moselle, 201).

In het soefisme ligt de nadruk op zelfdiscipline, spirituele en meditatieve oefeningen (Arts & Butter, 2009). Soefi's trekken zich terug uit de bestaande wereld en onthouden zich van wereldse goederen en roem. Op deze manier trachten ze tot waarheid en kennis te komen (Berkel & Künzel, 2008). Deze idee vinden we ook terug bij de allereerste moslims. Soefisme is niet bezig met de implementatie van het islamitische strafrecht of het stichten van islamitische staten (Troostwijk, Berg en Oosterveen, 2008). De rol van religie ligt volgens de soefi's uitsluitend in het spirituele vlak. Soefisme zou ook vrij zijn van dogma en ritueel (Douglas-Klotz, 2006). Het ontdoet de (islamitische) religie van dogma en zoekt het hart op van de religie. De werkelijkheid is belangrijker dan het ritueel. Berkel en Künzel (2008) beschouwen deze stroming als toleranter en meer filosofisch gericht dan bijvoorbeeld het soennisme. De eerste soefi-leraars zoals Al Hallaj zouden een gematigdere opvatting hebben over bepaalde, strikte islamitische regels. Al Hallaj benadrukte bijvoorbeeld dat de vergeving van de zonden, die normaal gebeurt via de *hadj* (de bedevaart naar Mekka en tevens één van de vijf pijlers van islam), eveneens kan door dienstbaar te zijn aan armen en behoeftigen uit de eigen omgeving. Voorts is het ook zo dat vrouwen eveneens soefi-leraar kunnen worden. Op deze en tal van andere manieren zien we volgens Troostwijk, Berg en Oosterveen (2008) een duidelijke breuklijn met 'de officiële islam'¹⁰ die enkel mannen als geestelijken en voorgangers erkent. Volgens Troostwijk, Berg en Oosterveen (2008) denken soefi's, in tegenstelling tot 'de officiële islam' dat God in het hart van de mens zetelt en dat zelfkennis de beste weg is om God te leren kennen. Spirituele training en een harmonieus leven zijn de sleutel tot zelfkennis. Veel soefi's beschrijven die mystieke ervaring als een eenwording van zichzelf met God (Berkel & Künzel, 2008). Eén van de bekende soefi-leraars die beweerde daarvan getuige te zijn was Al-Hallaj (ca. 857-922). Als hij in extase verkeerde riep hij uit 'Ik ben de waarheid!'. Omwille daarvan zou hij van de leiders van 'de officiële islam' de doodstraf hebben gekregen (Troostwijk, Berg en Oosterveen, 2008). Ook nu nog hebben verscheidene islamitische landen het soefisme verboden (Douglas-Klotz, 2006). Verder eren de soefi's alle profeten en boodschappers voorafgaand aan Mohammed. Zo maakt het soefisme geen onderscheid tussen de verschillende godsdiensten. Alle religies bevatten eenzelfde kern van waarheid en in ons innerlijke zelf moeten we de band aangaan met God. Binnen het soefisme is er dus plaats voor pluraliteit. Voor Troostwijk, Berg en Oosterveen (2008) is dit opnieuw een indicatie dat soefisme breekt met 'de officiële islam'.

2.2 Naar een toegenomen islamisering

Menig auteur stelt dat er de laatste jaren een zogenaamde islamisering aan de gang is (Benyaich, 2013, Arts & Butter, 2009 en Fadil, 2008). Islam en haar traditionele waarden en normen worden steeds belangrijker in het dagelijks leven van veel moslims. Toch is hier ook een keerzijde aan

¹⁰ Met 'de officiële islam' wordt hier mijns inziens de conservatiere stroming binnen de islam bedoeld die de gevestigde macht volgt, alsook de islambeleving van de meerderheid.

verbonden: steeds vaker wordt er melding gemaakt van radicalisering en extremisme. In dit onderdeel bekijken we wat die islamisering inhoudt.

Vanaf eind jaren '80 werd de islam door haar volgelingen herontdekt. Arts en Butter (2009) en Benyaich (2013) stellen dat er sindsdien bij een groot aantal moslims sprake is van een revival van traditionele waarden en van de islamitische religie. Ook Fadil (2008) merkte op dat tal van jonge moslims de jaren na 1979 als een keerpunt zagen in hun religieuze opvoeding¹¹. Sommige auteurs menen dan weer dat er geen sprake is van een toegenomen islamisering (Phalet et al. in Fadil, 2008). Ze stellen eerder tendensen van secularisering en individualisering voorop. Zo stelt de studie van Phalet *et al.* (in Fadil, 2008) dat er een dalende tendens is in de religieuze gebruiken van moslims in Nederland. Cesari (in Fadil, 2008) en Graaf (2010) stellen dan weer dat er inderdaad tendensen van islamisering te vinden zijn, maar enkel bij een minderheid van de moslims. De meerderheid van de moslims, die geboren en opgegroeid zijn in het Westen, gaan voor een persoonlijke uitoefening van hun religie, in plaats van het strikt naleven van regels en voorschriften.

Ook bij sommige jongeren zou volgens de literatuur een tendens van islamisering optreden. Bepaalde auteurs spreken over een hernieuwde toe-eigening van de islamitische traditie. De jongeren willen een zuivere islam volgen, in tegenstelling tot de traditionele islam van hun ouders (Fadil, 2008). Die nood aan een zuivere islam vinden we ook terug bij de salafisten. Het orthodox salafisme gaf Marokkaanse jongeren in Nederland een kritisch perspectief op hun eigen samenleving. Op die manier konden ze zich identificeren met 'hun' gemeenschap en onderdrukte moslims over de hele wereld. Het gaf hen een duidelijke leidraad over hun geloof en een manier om trots en zelfzekerheid te verwerven (Graaf, 2010). De islam die de jongeren aanhangen, zou een geïnformeerde en rationele vorm zijn, in tegenstelling tot de niet-reflexieve islam van hun ouders. Zo ontstaat er een contrast tussen de populaire en progressieve islam die werd beleefd door ouders en de conservatieve islam die wordt beleefd door een deel van de jeugd (Fadil, 2008).

De toegenomen islamisering die sommige moslims kenmerkt, wordt veroorzaakt door een aantal factoren (Fadil, 2008 en Benyaich, 2013). De eerste factor betreft de langdurige werkloosheid van vele migranten door het afnemen van de Belgische industrie. Daardoor ontstonden verpauperde en goedgegelovige massa's die vatbaar waren voor allerlei conservatieven. Een tweede factor is de zogenaamde islamiseringspolitiek van een aantal islamitische bewegingen (bijvoorbeeld de *tabligh*¹²), maar ook van buitenlandse mogendheden zoals Saudi-Arabië. Het wereldwijd verspreiden van de islamitische boodschap, voornamelijk in Europa, is voor landen als Saudi-Arabië uitermate belangrijk. De Golfstaten financierden buitenlandse imams, moskeeën, onderwijs en alles wat nodig was om de islamitische leer te verspreiden. Zo ging Saudi-Arabië

¹¹ Deze omwentelingen waren voelbaar ten tijde van de Iraanse Revolutie (1978-1979) onder leiding van Ayatollah Khomeini. In 1979 werd als eindpunt van de revolutie de Islamitische Republiek Iran uitgeroepen. Een sterk islamitische en zelfs radicale grondwet werd toen goedgekeurd.

¹² Vrijwillige missionarissen die rondtrekken

haar versie van de islam exporteren naar Europa en Amerika, terwijl het merendeel van de Europese (en ook Belgische) moslims eerder gematigd was. Brasted (2009) meent dat de toegenomen islamisering een terugslag was voor het Amerikaanse leger en de politieke interventie van de V.S. Het buitenlandse beleid van de V.S. (inzake Israël), heeft de antipathie van moslims voor het Westen verder gevoed.

Het was niet de gematigde islam die tijdens de periode van islamisering de bovenhand nam, maar wel het Saudische salafisme (Elmasry, 2010 en Benyaich, 2013), waardoor vele niet-moslims, maar ook praktiserende, culturele moslims zich geïntimideerd voelden. Vele moslims waren bang of bezorgd over deze ontwikkelingen en/of voelden zich niet geaccepteerd door (een deel van) de moslimgemeenschap (Fadil, 2008). Het salafisme was niet meer weg te denken uit hun dagelijks leven (Benyaich, 2013). Islamisering wordt door vele moslims en niet-moslims als een negatieve ontwikkeling beschouwd (Fadil, 2008 en Benyaich, 2013). Het kan potentieel gevaarlijk zijn, zeker in het kader van een radicaliserende jeugd.

2.3 Fundamentalisme, islamisme, radicalisme en extremisme: één pot nat

No one who reads or writes about events in the Muslim world can avoid the question of how to label those Muslims who invoke Islam as the source of authority for all political and social action. Should they be labeled Islamic (or Muslim) fundamentalists? Or are they better described as Islamists? (Kramer, 2003: 65)

In berichtgeving over moslims en islam wordt frequent gezwaaid met termen als radicalisme, extremisme, fundamentalisme of islamisme. Bijna nergens worden deze begrippen verklaard of voorzien van een context. Niemand weet wie/wat islamisten, fundamentalisten, extremisten en radicalisten zijn en waarom precies (Zemni, 2007). Toch is er in hoofde van het publiek wel een bepaalde connotatie aan verbonden (bijvoorbeeld: de link tussen fundamentalisme en geweld). Bovendien worden ze vaak door elkaar gebruikt, wat leidt tot een vertekend beeld van de situatie. Zo wordt elke moslim gezien als een islamist of zelfs fundamentalist als hij geen afstand kan nemen van zijn religieuze achtergrond (Zemni, 2007). Bijgevolg is het relevant om deze begrippen nader te bekijken en proberen definiëren, alvorens te onderzoeken hoe de media deze begrippen gebruikt.

2.3.1 Fundamentalisme

Fundamentalisme is een eerste problematisch begrip. Het gebruik van de term gaat terug tot het Amerikaanse protestantisme aan het begin van de 20ste eeuw. Het fundamentalisme kent haar oorsprong in bewegingen die zich verzetten tegen de moderniseringstendensen en pleitten voor een letterlijke interpretatie van de Bijbel. De christenen wilden hun geloof opnieuw bekrachtigen via de teksten van de Bijbel en de grondbeginselen (*fundamentals*) van het christelijk geloof. Ze noemden zichzelf fundamentalisten. In hoofde van modernisten en liberalen had de term een erg

ongunstige bijklank. Met dit kort stukje geschiedenis in het achterhoofd, is het begrip niet zonder meer toepasbaar op islam en moslims (Poole, 2002; Kramer, 2003 en Meer, Dwyer & Modood, 2010). De eerste toepassing op islam en moslims dateert van 1975, in het *Middle Eastern Journal* (Poole, 2002). De referenties aan islamitisch fundamentalisme waren eerder zeldzaam en inconsequent in betekenis. Islamitisch fundamentalisme werd pas wijdverspreid gebruikt in de navolging van een artikel uit de *Observer* (Antony Burgess - 27/091981).

The phenomenon of the new, or rather very old, Islam the dangerous fundamentalism revived by the ayatollahs and their admirers as a device, indistinguishable from a weapon, for running a modern state (Runnymede Trust 1997:7 in Poole, 2002)

Het gebruik van de term in relatie met islam of moslims was grotendeels te danken aan de mediaberichtgeving over de Iraanse revolutie (Kramer, 2003). De term werd vooral gemakkelijkschijfshalve in gebruik genomen: het was een Engelse term, stond al in de woordenboek en belichaamde vrij goed het antimodernisme van Ayatollah Khomeini. Hoe populairder het gebruik werd in de media, des te meer academici er zich van afzetten (Kramer, 2003).

Toch zijn er academische voorstanders van de term. Zij definieerden fundamentalisme als een set van strategieën van gelovigen, tegen de opkomende moderniteit, om de groepsidentiteit te bestendigen. Dat gebeurt via een terugkeer naar doctrines, geloofssystemen en praktijken uit een heilig verleden. Ook volgens bepaalde islamitische academici (bijvoorbeeld de Syrische filosoof Sadik J. al-Azm of de Egyptische filosoof Hasan Hanafi) is fundamentalisme een adequate term. De nieuwe opkomende islamitische bewegingen van de islamitische heropleving staan volgens hen inderdaad voor een terugkeer naar de grondslagen en de basisprincipes (*fundamentals*) van islam. De Arabische moslims zelf gebruikten de term *usuli*, wat ook vertaald kan worden naar het Engelse *fundamentals* (Kramer, 2003). In dat opzicht klinkt fundamentalisme niet zo eigenaardig.

Het probleem met fundamentalisme is echter dat het ten onrechte gebruikt wordt voor een grote waaier aan groepen en overheden die verschillende doelen en overtuigingen koesteren die onder de noemer islam geplaatst kunnen worden (Poole, 2002). Zo wordt het letterlijk interpreteren van heilige geschriften, zoals de Koran, en het ijveren voor een terugkeer naar het verleden vaak gezien als indicaties van fundamentalisme (Kramer, 2003 en Fadil, 2008).

Fundamentalisme wordt ook onlosmakelijk verbonden met politiek activisme, of zelfs terrorisme, extremisme en anti-amerikanisme binnen de moslimgemeenschap (Kramer, 2003 en Fadil, 2008). Al deze concepten worden door elkaar gebruikt. Het prototypische beeld van een fundamentalist wordt de bebaarde en biddende islamitische man, die symbool staat voor de slechte (radicale) islam (Fadil, 2008).

Samenvattend gaat fundamentalisme gepaard met connotaties van geweld en dogmatisch conservatisme. Weinig individuen of organisaties passen echter in dit stereotype. Vele

fundamentalistische leiders hebben een hoge opleiding achter de rug, behelzen belangrijke posten in de samenleving en passen zich aan om de meest moderne technologie te benutten. Ze richten moderne instellingen op als scholen, ziekenhuizen en sociale diensten. In die zin kan men fundamentalisme of fundamentalisten ook typeren als progressief en toekomstgericht, als nieuw en modern fenomeen. Om die verwarring tegen te gaan wordt fundamentalisme meer en meer vervangen door islamisme, een term die de politieke openbaring binnen islam nauwgezet zou beschrijven (Kramer, 2003).

2.3.2 Islamisme

Ook deze term is een twistpunt. Islamisme wordt gebruikt om te verwijzen naar een verscheidenheid aan conflicterende bewegingen. Bijgevolg zorgt het gebruik van de term bijna altijd voor controverse. Het definiëren van islamisme verschilt tussen moslims en niet-moslims, maar ook tussen de verschillende islamitische groeperingen onderling (Moselle, 2011).

“One does not need to be versed in Islamic history to recognize that there is a plurality of beliefs within islam; similarly, there is a plurality of Islamisms.” (Zahid in Moselle, 2011: 51)

Islamisme kwam als begrip voor sinds het midden van de 18de eeuw, als synoniem voor islam als religie. Islamisten waren dan orthodoxe volgelingen van de profeet. Vanaf de 20ste eeuw besloten vele academici de term te vervangen door de verkorte en puur Arabische variant: islam. Vanaf de jaren '80, wanneer er een ideologische en politieke interpretatie ontstond van islam die onderscheiden moest worden van islam als geloofsbeleving, kwam daar verandering in (Kramer, 2003).

Wanneer men spreekt over islamisme, heeft men het volgens Benyaich (2013) niet meer over de religieuze vorm van islam, maar over een politieke islam: een ideologie. Moslims die zich baseren op het islamitisch geloof, islamitische symbolen en de islamitische taal om politieke activiteiten te inspireren, vormen of bekrachtigen zijn islamisten (Kramer, 2003). Ook Moselle (2011) ziet het islamisme als een politieke beweging, of liever een veelheid aan politieke bewegingen. Ze stelt dat de term in de wetenschappelijke literatuur vaak wordt gezien als de politieke tak van het salafisme. Dat is echter een te beperkte visie. Politiek wordt voor vele moslims gezien als een middel om hun plicht uit te oefenen, zo ook bijvoorbeeld door de moslimbroeders (Benyaich, 2013). Gematigde, tolerante en vreedvolle islamisten kunnen eveneens religieuze waarden gebruiken voor politieke problemen of buitenlands beleid (Kramer, 2003).

Vooraf academici die het oneens waren met de negatieve connotaties die fundamentalisme oppriepen, maakten veelvuldig gebruik van islamisme als alternatief (Kramer, 2003).

“Fundamentalism, is an unsatisfactory term, suggesting as it does a strict reversion to the institutions of a medieval or even early Islamic state. This more recent phenomenon is better

termed Islamism, suggesting not so much theology as an ideology whose implications are not at all old-fashioned, but thoroughly modern.” (Fuller in Kramer, 2003).

Binnen het moderne islamisme heerst respect voor de materiële en wetenschappelijke prestaties die het Westen heeft bereikt. Maar er geldt een afkeer van de hedendaagse en familiale verhoudingen die er heersen (Benyaich, 2013). Volgens Poole (2002) hekelen de islamisten niet per se het modernisme, maar wel de Westerse interpretatie van modernisering. Toch worden islamisten vaak zonder meer gekaderd als antiwesters, antidemocratisch en zelfs potentieel gevaarlijk (Zemni, 2007).

Het doel om de negatieve connotaties van fundamentalisme weg te werken via islamisme als alternatief is dus mislukt. De nadelige bijklank van fundamentalisme werd overgedragen op islamisme en beiden werden synoniemen. Zo wordt islamisme nu ook geassocieerd met extremisme (Kramer, 2003).

2.3.3 Radicalisme en extremisme

Ook radicalisme is een veel gebruikte term met uiteenlopende betekenissen (Gielen, 2008). Volgens Van Dale¹³ betekent ‘radicaal’ ‘iemand die verregaande hervormingen wil’. Ook (islamitische) leiders of groeperingen die geweldloos hun doel willen bereiken, vallen hier dus onder. Radicaal wordt ook gebruikt voor mensen die tot het uiterste gaan (Arts & Butter, 2009). Vaak wordt radicalisme uitsluitend gezien als islamitisch radicalisme. In antiterrorisme beleid wordt (islamitisch) radicalisme beschouwd als een potentieel gevaar voor (het voortbestaan van) de democratie. Volgens Arts en Butter (2009) is het incorrect om islamitisch radicalisme zonder meer te verbinden met de bedreiging van veiligheid en democratie. Het gaat eerder om het steeds meer in vraag stellen van de legitimiteit van de democratische samenleving en haar regels. Ook Gielen (2008) stelt dat radicalisering bij moslims moet worden gezien als een toenemend verlies aan legitimiteit voor de democratische samenleving, met een idee of utopie van hoe het anders zou kunnen zijn. Onder radicalisering verstaat men het proces van toenemend radicalisme bij een persoon of groep (veelal of zelfs uitsluitend bij moslims), waarbij de bereidheid groeit om zelf diep ingrijpende veranderingen van de samenleving en de democratische rechtsorde na te streven, te ondersteunen of ertoe aan te zetten (Gielen, 2008; Arts & Butter, 2009 en Ponsaers *et al.*, 2010). Radicalisering is niet statisch maar onderhevig aan allerlei invloeden (Ponsaers *et al.*, 2010). Het is bovendien ook een langdurig proces: het afsnijden van de banden met de samenleving kost tijd. Verder is radicalisering ook gelaagd. Het kan groepen, generaties, geestesverwanten en individuen betreffen. Tot slot is het veelvormig omdat het verschillende dimensies behelst (politiek, religieus en sociaal-cultureel) (Gielen, 2008). Gezien het onderwerp van deze thesis, zal radicalisme hier voornamelijk worden gebruikt voor islamitisch radicalisme.

¹³ Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal: ‘radicaal’

Het is mogelijk om te spreken van radicalisme zonder dat dit het gebruik van geweld impliceert. Toch stellen Ponsaers *et al.* (2010) dat er binnen het (islamitisch) radicaliseringproces wel een mogelijkheid schuilt om tot geweld over te gaan. Extremisme staat aan de uiterste zijde van het radicaliseringproces (Arts & Butter, 2009 en Ponsaers *et al.*, 2010). Moslimextremisten zijn zodanig geradicaliseerd dat democratie en haar waarden worden afgewezen, terwijl de eigen ideologie als universeel wordt gezien en eventueel met geweld aan anderen moet worden opgelegd. Extremisten zijn dus bereid om geweld te aanvaarden, maar dit houdt niet in dat er bij extremisme steeds sprake is van het effectief gebruiken van geweld. Het werkelijk aanwenden van geweld valt onder terrorisme (Ponsaers *et al.*, 2010).

2.4 De situatie in Syrië

De burgeroorlog in Syrië begon in maart 2011 en is tot op heden één van de meest aangrijpende gebeurtenissen van de Arabische Lente. Rebellengroeperingen proberen het regime van Assad voorgoed te verdrijven, terwijl steeds meer burgerlijke slachtoffers vallen. Wereldwijd werd het conflict veroordeeld en wordt een staakt-het-vuren geëist ter bescherming van de burgers (Greig, 2013). Sinds de onrust in maart begon, werden al meer dan 100.000 Syriërs gedood, zitten 4,25 miljoen Syriërs zonder woning, en zijn zo'n 1.638.102 mensen Syrië ontvlucht. Eind dit jaar zou de teller volgens V.N.-voorspellingen op 3,5 miljoen staan (Sharp & Blanchard, 2013). Het voortdurende geweld en de alomtegenwoordige vernieling laten een impressie van incompetentie aan beide zijden achter (Dalacoura, 2012).

2.4.1 Syrië: het verdeelde land

Syrië kent een rijk, divers en conflictueus verleden. Het land kende eigenlijk nauwelijks een natiegevoel doorheen haar geschiedenis. Tot de 20ste eeuw was het zelfs geen land op zich. Het moderne Syrië dat ontstond na W.O. I was eveneens zonder succes. De oprichting was grotendeels gebaseerd op akkoorden tussen Frankrijk en Groot-Brittannië, en een constructie van een nationale identiteit werd verworpen. Bovendien kende het land bij haar onafhankelijkheid na W.O. II tot 1963 een constante opschudding. Het was pas veel later, vanaf 1970, onder leiding van Hafiz al-Assad – en in veel sterkere mate tijdens de regeerperiode van zijn zoon Bashar – dat de staat zijn politieke macht begon te gebruiken om een Syrische nationale identiteit te promoten (Robinson, 2012).

Niet eenvoudig, want Syrië is een erg verdeeld land. Tweederde, oftewel 76% van de Syriërs hebben de Arabische etniciteit, en zijn soennitisch. Alawieten, Christenen en Koerden maken dan weer ongeveer 10% uit van de Syrische bevolking (Robinson, 2012 en Sharp & Blanchard, 2013). Binnen deze groepen zijn er nog betekenisvolle minderheden als rooms-katholieken, armenen, Grieks-orthodoxen en ga zo maar door. De Druzen maken zo'n 4% uit van Syrië. Ze behoren tot

een islamitische sekte die belangrijke volkstradities in de religieuze praktijk brengt (Robinson, 2012).

Politiek gezien is de alawitische gemeenschap de machtigste binnen de Syrische minderheden. Zij evolueerden apart, voornamelijk in het noordwesten van Syrië. Ze leefden als boeren teruggetrokken op het platteland en behoorden tot de armsten onder de Syrische bevolking. Alawieten werden door de soennitische moslims beschouwd als een sekte van ketters en kennen dan ook een lange geschiedenis van vervolging door soennitische moslims (Robinson, 2012).

Onder de Franse bezetting gingen alawieten massaal naar het leger. Dat gaf hen immers kans op onderwijs, reizen en een vaste job, wat niet zomaar voor iedereen was weggelegd in die periode. Ook wanneer Syrië onafhankelijk werd, bleven de alawieten het leger domineren. Ze verwierven er belangrijke posten, waardoor ze in een erg gunstige positie kwamen te staan om de Syrische politiek te domineren in de jaren '60. In 1966 was het dan zover: de eerste alawitische president Hafiz al-Assad werd aangesteld. Het gevolg was dat er enkel nog alawieten beschikten over topposities in de samenleving. Maar onder zijn volgeling en zoon, Bashar al-Assad, viel ook de bredere alawitische gemeenschap ertussenuit. De hele politieke en economische macht was geconcentreerd in handen van Bashar, zijn broer, schoonbroer, neef en een handjevol andere familieleden (Robinson, 2012).

2.4.2 Een burgeroorlog tussen gefragmenteerde partijen

De Syrische burgeroorlog die vandaag de dag niet meer uit de media is weg te denken, begon reeds in maart 2011. Syrische jongens *sprayden* antiregime slogans met graffiti op de muren in de zuidelijke stad Dara'a. Wanneer ze in handen van het regime vielen, werden ze erg hardhandig aangepakt (Dalacoura, 2012 en Robinson, 2012). De eerste protesten tegen het regime waren, zoals overal tijdens de Arabische Lente, niet gewelddadig. Zowel in Syrië als in andere Arabische landen waren socio-economische problemen en politieke onvrede enkele oorzaken achter de revolutie. De relatieve deprivatie, hoge werkloosheid (vooral bij jongeren), wijdverspreide corruptie, interne regionale en sociale ongelijkheid, de achterstand van de economie (door de globale crisis in 2008), stijgende voedselprijzen en nog vele andere factoren brachten burgers in opstand (Dalacoura, 2012). Het Syrische regime sloeg er onmiddellijk in om de opstand te militariseren om er zelf voordeel uit te halen. De oppositie bleek echter niet onvoorbereid op een militair conflict (Robinson, 2012). De hardhandige reactie van het regime van Assad creëerde een vicieuze cirkel van repressie en verdere opstanden. Hoe harder het regime reageert, hoe meer protest en radicalisering vanuit de oppositie (Dalacoura, 2012). Wat dus begon als een vreedzaam protest, groeit nu uit tot het langste en bloedigste conflict van de Arabische Lente (Richard, 2012).

Ruwweg bestaat het conflict uit twee grote kampen: de voorstanders van het regime, en de oppositie die Assad de macht wil ontnemen (Sharp & Blanchard, 2013). Zoals eerder gesteld is de

meerderheid van de Syrische bevolking soennitisch. De overgrote meerderheid binnen deze groep is gekant tegen het regime in hoofdstad Damascus, dat alawitisch is. De herinneringen aan een verleden van onderdrukking en repressie zitten nog vers in het geheugen van de alawieten. De hele alawitische gemeenschap vreest dan ook dat, wanneer de soennieten aan de macht komen, ze ten onder zullen gaan door een etnische zuivering. Niet alleen de alawieten, maar ook andere minderheden vrezen een harde aanpak van de soennitische meerderheid in een Syrië na Assad. Niettemin omdat deze tijdens de alawitische heerschappij van de familie al-Assad werd ontnomen van belangrijke en invloedrijke posten in de samenleving (Robinson, 2012). In veel gebieden zijn alawitisch geleide veiligheidstroepen en geallieerde militieën dus in strijd met een overwegend soennitische oppositie (Sharp & Blanchard, 2013). Aangezien het merendeel van de bevolking soennitisch is, worden ook zij frequent getroffen door het alawitisch regime.

Het regime van Bashar al-Assad zou (materieel) gesteund worden door leden van de *Hezbollah*, Iran, Rusland en andere alawitische militieën (Robinson, 2012 en Sharp & Blanchard, 2013). Ook de meeste christenen, vele andere minderheden en een klein deel van de soennitische bourgeoisie zou het regime steunen. Dat zou goed zijn voor ¼ van de Syrische bevolking. Geen meerderheid, maar wel genoeg om lange tijd stand te houden (Robinson, 2012). Bovendien staan het leger en de veiligheidstroepen eveneens aan de kant van het regime (Dalacoura, 2012). Volgens henzelf worden zij, als beschermers van een seculiere, diverse staat geconfronteerd met extremisten, terroristen en buitenlandse strijdkrachten die Syrië willen omvormen tot een theocratie onder heerschappij van *Al-Qaida*. Het toenemend aantal verwante groeperingen van *Al-Qaida* aan oppositiezijde, versterkt dat verhaal (Richard, 2012 en Sharp & Blanchard, 2013).

De oppositie tegen het regime van Bashar al-Assad bestaat zoals eerder vermeld voornamelijk uit soennieten. Het grootste probleem is dat de oppositie sterk verdeeld is (Greig, 2013 en Sharp & Blanchard, 2013). Sinds de onrust in maart 2011 begon was er geen enkele leider of groep die zich kon ontplooiën als een algemeen representatieorgaan van de Syriërs die zich tegen het regime kanten. Het gaat om een veelheid aan lokale militieën, overlopers vanuit het leger en (buitenlandse) vrijwilligers. De verschillende oppositietroepen hebben uiteenlopende of zelfs contradictoire doelstellingen voor de politieke toekomst van Syrië. Zo staan islamistische en seculiere activisten op gespannen voet tegenover elkaar. Sommige Koerden streven dan weer autonomie. De oppositiegroepen controleren elk verschillende gebieden en opereren relatief onafhankelijk van elkaar. Zo zouden islamisten van *Al Nusra Front*¹⁴ de stad Raqqa in maart 2013 hebben ingenomen, terwijl Koerdische troepen gebieden controleren in noordoost Syrië. Consensus bereiken tussen deze gewapende groeperingen is uiterst moeilijk. Bovendien worden bepaalde oppositiegroeperingen gesteund door buitenlandse mogendheden als Qatar en Saudi-Arabië of zelfs de Verenigde Staten (Sharp & Blanchard, 2013).

¹⁴ Een overzicht van de belangrijkste oppositiegroepen met meer uitleg is te vinden in Bijlage 1

Toch zijn er pogingen ondernomen om de oppositietroepen te verenigen. Zo werd er in oktober/november 2012 de *National Coalition of Syrian Revolution and Opposition Forces*, kortweg de Syrische Coalitie of SC³, opgericht. Die moest dienst doen als legitieme vertegenwoordiger van het Syrische volk (Greig, 2013). Toch was ook dat geen succes. Het SC voerde een geheime strijd en dat zorgde voor een verlies aan legitimiteit in de ogen van bepaalde Syriërs. De Algemene Commissie voor de Syrische Revolutie trok haar steun voor het SC terug wegens wanbeheer en buitenlandse inmenging (Sharp & Blanchard, 2013). Een andere vorm van coöperatie tussen de verschillende oppositiegroepen was de oprichting van het SIF (*Syrian Liberation Front*)³ eind 2012, begin 2013. Deze groep bestond uit gelijkgezinde islamistische militietroepen en zou ijveren voor het opleggen van een strenge *Shariah*. De leden van SIF zouden ook vijandig zijn ten aanzien van de V.S. en Israël. Ook het Vrije Syrische Leger heeft een uniforme naam voor een groot deel van de oppositie. Maar de eenheid binnen deze organisatie is weerom beperkt (Greig, 2013).

Niet alle oppositietroepen zijn voorstanders van een verenigd oppositiefrent, gezien hun tegenstrijdige opvattingen en doelstellingen (Sharp & Blanchard, 2013). Sharp en Blanchard (2013) delen de oppositie op in twee grote kampen: activisten en groeperingen die de vorming van een nationale coalitie ondersteunen aan de ene kant, en groepen die geen voorstanders zijn van de Nationale Coalitie, islamistische milities en andere gewapende groeperingen aan de andere kant. Tot op heden blijven de verdeelde visies een verenigde oppositie tegen Assad belemmeren. Het gebrek aan eenheid binnen de oppositie hebben er ook voor gezorgd dat de buitenlandse steun werd afgezwakt en dat de inspanningen om een alternatief bestuur te creëren in Syrië, dat internationaal zou worden erkend, werden vertraagd.

Sommige groeperingen uit de soennitische oppositie zouden steeds meer radicaliseren en zich richten tot extremistische groeperingen (Sharp & Blanchard, 2013). Begin 2012 maakte de V.S. melding van gewelddadige islamistische extremisten tussen de oppositie. Die zouden het conflict in Syrië gebruiken voor eigen malafide doeleinden. Vanaf juni 2013 zouden er meer en meer soennitische extremisten actief zijn in Syrië, waaronder ook enkele terroristische organisaties verwant met of sympathisant van *Al-Qaida*. Verder zouden er ook prominente gewapende salafisten deelnemen aan de oppositie. Sommige groeperingen zouden een jihadistische retoriek gebruiken. Ook buitenlandse jihadisten raakten Syrië binnen, al blijft hun invloed volgens Robinson (2012) redelijk klein. Prominenten binnen *Al-Qaida* zouden strijders in Syrië oproepen een jihadistisch islamitische staat op te richten. Ook binnen deze extremistische groeperingen heerst verdeeldheid en een gebrek aan een overkoepelend, coördinerend leiderschap. Sommige extremistische groeperingen stellen zich kritisch op ten aanzien van andere gewapende oppositietroepen en kunnen zich mogelijk verzetten tegen inspanningen om een democratie in te stellen na Assad. Het ijveren voor de *Shariah* of de transnationale visie van bepaalde extremistische groeperingen zou mogelijk voor conflict zorgen met seculiere, nationalistische of islamistische oppositieleden (Sharp & Blanchard, 2013).

Volgens Dalacoura (2012) spelen de zogenaamde islamistische bewegingen binnen de oppositie slechts een beperkte rol in de opstanden. Toch zullen ze er wel voordeel uithalen op een politieke manier. Het maakt hen onder meer mogelijk om terug deel te nemen aan de *mainstream* politiek. De participatie van islamistische partijen is essentieel voor de vooruitgang van de democratisering. Hen uitsluiten zou de legitimiteit van het politieke proces ondermijnen. Op de lange termijn zouden deze groeperingen echter minder macht behelzen, door hun beperkt politiek programma, uitsluitend geconcentreerd op sociale en morele *issues* in plaats van concrete oplossingen voor institutionele en socio-economische uitdagingen van de moderne samenleving (Dalacoura, 2012).

Zowel het regime als de oppositiegroeperingen gebruiken brutale vechttactieken. Zo zouden de troepen van het regime volgens de V.N. oorlogsmisdaden en grove schendingen van internationale mensenrechten hebben gepleegd. De schendingen en misbruiken van de kant van de oppositie, waren niet zo veelvuldig en gruwelijk als die van het regime (Sharp & Blanchard, 2013). Het Syrische leger zou luchtaanvallen doen op gebieden waar rebellen zich schuilhouden, zonder oog voor burgerlijke slachtoffers (Robinson, 2012 en Sharp & Blanchard, 2013). Bovendien zou het regime chemische wapens hebben gebruikt tegen haar eigen burgers. Ook te midden van onderhandelingen bleven de troepen van het regime gruweldaden uitvoeren (Sharp & Blanchard, 2013). Er werden aan het regime dan ook een grote reeks sancties opgelegd door de Verenigde Staten, lidstaten binnen de Europese Unie, de Arabische Liga en Turkije (Greig, 2013).

De situatie is onhoudbaar, maar toch raakt het conflict niet opgelost. Verscheidene pogingen om het conflict het hoofd te bieden mislukten. Zowel het regime van Assad als bepaalde gewapende verzetsleden willen niet onderhandelen, daarenboven blijft de oppositie sterk verdeeld. Dat laatste heeft er trouwens voor gezorgd dat het regime van Assad weer vertrouwen kreeg in haar militaire positie. Velen twijfelen eraan of de strenge islamistische bewegingen ooit wel met een onderhandeld akkoord zouden instemmen, zeker wanneer dat stelt dat de leden van het huidige regime mogen blijven (Sharp & Blanchard, 2013). De voorwaarde tot onderhandeling voor menig lid van de oppositie is alvast Assad's terugtrekking.

Ook de tussenkomst van een bemiddelende derde partij kon (nog) geen soelaas bieden. Binnen de V.N. Veiligheidsraad heerst verdeeldheid over de manier waarop men de crisis in Syrië zou kunnen aanpakken. Zo eisen de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Frankrijk – in tegenstelling tot China en Rusland - strengere acties tegen het regime van Assad (Greig, 2013). Buitenlandse politieke inmenging kwam in een stroomversnelling vanaf de chemische aanval in Damascus op 21 augustus 2013. Al gauw werd het Syrische regime beschuldigd van de aanval, zonder harde bewijzen. Volgens de Verenigde Naties gaat het om het meest omvangrijke gebruik van chemische wapens tegen burgers sinds de aanval van 1988 door Saddam Hoessein in Irak. De hele internationale politiek werd erdoor wakker geschud en het was duidelijk dat men iets zou moeten ondernemen. Begin september, nog voor de V.N. een inspectierapport kon voorleggen over de chemische aanval dreigt de Amerikaanse president Barack Obama met een militaire actie tegen

het regime Assad. Bewijzen dat het regime achter de aanslag zit, zijn er nog steeds niet en blijken evenmin uit het inspectierapport van de V.N. Toch raakt de internationale Westerse gemeenschap met grootmachten als Groot-Brittannië, Frankrijk en de Verenigde Staten daar steeds meer van overtuigd. Obama zoekt ondertussen internationale steun voor zijn beslissing. Tot grote verontwaardiging was het, het Britse Lagerhuis dat Amerika's belangrijkste bondgenoot weerhield van goedkeuring en deelname in de nakende militaire actie. Ook heel wat andere Westerse landen (met uitzondering van Frankrijk) en de Verenigde Naties hebben het moeilijk met de beslissing van Obama en kanten zich tegen militaire interventie. Om legitimiteit te verwerven zocht de Amerikaanse president steun bij het Amerikaanse Congres. Zonder die goedkeuring zullen de Verenigde Staten niet ingrijpen in Syrië. In dezelfde periode dingt er zich over Syrië ook een politiek akkoord aan tussen Rusland en de Verenigde Staten. Beide grootmachten zijn het erover eens dat de voorraad chemische wapens van de Syrische regering overgedragen en vernietigd moet worden. Naast andere grote Europese landen, stemmen ook China en Syrië zelf in met het Russisch-Amerikaans akkoord. Voor de Verenigde Staten is dit een belangrijke stap naar het volledig uitschakelen van chemische wapens, maar momenteel blijft Obama een militaire interventie in Syrië niet uitsluiten. Samen met Groot-Brittannië en Frankrijk eisen de V.S. een VN-resolutie die Syrië duidelijke deadlines oplegt om zijn chemische wapens over te dragen en waarschuwen zij voor de gevolgen indien het akkoord niet wordt gerespecteerd.

Het Russisch-Amerikaanse akkoord is een eerste stap in de goede richting, maar betekent allerminst het einde van de Syrische burgeroorlog. Toch hoopt de internationale gemeenschap dat de Amerikaans-Russische politieke inmenging ook druk uitoefent op een toekomstig vredesoverleg tussen de rebellen en het regime- of dat zo zal zijn is nog steeds afwachten. Wat wel zeker is, is dat het conflict onhoudbaar is geworden. Als de huidige situatie aanhoudt, is er volgens Sharp & Blanchard (2013) bovendien een reële kans dat de gevechten tussen deze twee tegenpolen uitmonden in een oorlog met participanten uit verscheidene gewapende etnische of sektarische gemeenschappen, zoals binnen de leden van de oppositie onderling. En hoe groter het aantal partijen binnen een conflict, hoe moeilijker men tot een oplossing komt (Greig, 2013). Nabijgelegen gebieden vrezen eveneens voor onrust in hun land (Sharp & Blanchard, 2013). Nog meer burgers zullen dan hun huizen verliezen, gedood of gewond raken (Greig, 2013).

2.4.3 Belgische jongens op het strijdtoneel

De burgeroorlog in Syrië werd en blijft een conflict dat door de internationale en Vlaamse media op de voet wordt gevolgd. Dit niet alleen omwille van de intensiteit en de gruwelijkheid van de gebeurtenissen, maar ook omwille van haar Belgische participanten. Zij maken verslaggeving over de Syrische burgeroorlog extra relevant. Vlaamse en Brusselse jongeren vormen enkele van de vele buitenlandse strijdkrachten binnen de Syrische oppositie (Benyaich, 2013). Ze werden hét onderwerp van discussie en debat binnen de Belgische media en politiek.

De eerste vermeende Belgische terrorist in Syrië kwam reeds op 10 mei 2012 in het nationale nieuws, naar aanleiding van zijn dood¹⁵. Hij stond samen met elf andere ‘buitenlandse terroristen’ op een lijst van het Syrische regime. Enkele dagen later werd in het nieuws opgenomen dat het in werkelijkheid ging om Ghassan Zallito, een textielhandelaar uit Elsene en allerm minst een terrorist. Zallito kwam reeds om in augustus 2011 nadat hij naar Syrië was afgereisd voor bouw van een huis en hulp aan vluchtelingen¹⁶. Nationale berichten over de eerste echte Syriëstrijder dateren van 27 augustus 2012¹⁷. De 32-jarige Hamdi Mahmoud Saad zou door het regeringsleger gedood zijn. Het overlijdensbericht meldde ‘de eerste martelaar uit de Syrische gemeenschap in België’. Toch kwamen de Belgische Syriëstrijders vooral in de (media)aandacht onder Syriëstrijder Jejoen Bontinck. Als 18-jarige Antwerpenaar vertrok hij samen met moslimbroeders om de islam te bestuderen in Egypte, maar kwam terecht in een opleidingskamp van Syrische rebellen, aldus vader Dimitri Bontinck. Toen Dimitri van zijn zoon vernam dat ze hem tegenhielden om naar huis terug te keren uit Syrië, besloot hij zelf zijn zoon te gaan zoeken. Dimitri Bontinck is tot op heden de enige vader die getuigde op televisie en (samen met VRT-journalist Rudi Vranckx) naar het Syrische front trok om zijn zoon (tevergeefs) terug te halen. Dat maakt Jejoens verhaal zo alomtegenwoordig in de nationale media. Jejoen was aangesloten bij de Belgische organisatie *Sharia4Belgium*¹⁸ die sinds kort werd opgedoekt en onder leiding stond van de beruchte Fouad Belkacem. De vader van Jejoen beschuldigde de voormalige leider van *brainwashing* en het ronselen van Belgische Syriëstrijders. Belkacem ontkent op zijn beurt alle beschuldigingen¹⁹. Hoe het is met Jejoen op het moment van dit onderzoek, is niet duidelijk. Bovendien kwam er ook reactie uit politieke hoek na de berichten over Jejoen en zijn vader Dimitri Bontinck. Zo lieten de burgemeesters van Antwerpen, Mechelen en Vilvoorde (de steden waaruit de meeste Syriëstrijders zijn vertrokken) aan de media weten dat ze concrete maatregelen zouden nemen tegen de radicalisering van jonge moslims in hun steden. Het zou gaan om maatregelen op het vlak van preventie en nazorg²⁰. Ook dit staat nog niet volledig op punt op het moment van dit schrijven. Of de maatregelen zullen helpen, is dus nog maar de vraag.

In april 2013 schatte men het aantal Belgische Syriëstrijders al op een honderdtal (Benyaich, 2013). Dat aantal is wellicht nog toegenomen. Zo zijn het niet enkel Brusselaars of mannen, maar nu ook Vlamingen en in heel beperkte mate vrouwen die gaan vechten in Syrië. Deze Syriëstrijders zijn geen nieuw fenomeen. Ook in de jaren '80 en '90 gingen moslims uit solidariteit met hun geloofsgenoten vechten in Afghanistan, Bosnië of Tsjetsjenië. Benyaich (2013) stelt dat

¹⁵ Verscheidene buitenlandse terroristen, onder wie een Belg, gedood in Syrië. (2010, mei 10). *De Standaard*.

¹⁶ Syrische propagandamachine maakt van Brusselaar postuum een ‘terrorist’. (2012, mei 12). *De Morgen*.

¹⁷ Belgische verzetsstrijder gesneuveld in Syrië. (2012, augustus 27). *Het Laatste Nieuws*.

¹⁸ Radicale islamitische organisatie in België onder leiding van Fouad Belkacem

¹⁹ Onze jongens in Syrië. (2013, maart 27). *Gazet Van Antwerpen*.

²⁰ Burgemeesters vragen geld en ondersteuning voor maatregelen. (2013, april 20). *Het Laatste Nieuws*.

het hier vaak gaat om kwetsbare jongeren die op zeer korte tijd radicaal en extreem worden, door contact met salafistisch gedachtegoed. Volgens het Nederlandse Actieplan Polarisatie en Radicalisering 2007-2011 komt radicalisering voor bij alle leeftijden, maar is het meest zichtbaar in de leeftijdsgroep tussen 15 en 30 jaar. Verder komt radicalisering voornamelijk voor bij mannen en lager opgeleiden, maar neemt het aantal vrouwen en hoger opgeleiden wel toe. Vooral Marokkaanse en bekeerde autochtone (Nederlandse) jongeren zijn sterk vertegenwoordigd onder moslimradicalen (Trendanalyse Polarisatie en Radicalisering, 2008).

Volgens Graaf (2010) is er vanaf 2002/3 een heel klein deel van de vervreemde tweedegeneratie immigranten van Marokkaanse afkomst vatbaar geworden voor hevige radicalisering. De radicalisering van deze jongeren is te wijten aan een complex samengaan van factoren. Benyaich (2013) stelt dat er sprake van een psychosociale kwetsbaarheid bij een grotere, minder goed opgeleide groep. Vaak gaan ze gebukt onder een moeilijke jeugd, traumatische ervaring, familiebreuken, delinquentie, identiteitscrisis en onzekerheid. Maar ook armoede, discriminatie of een gevoel van uitgesloten te worden van de brede gemeenschap, werkloosheid, problemen op school en heel wat andere negatieve ervaringen hebben een invloed (Fadil, 2008; Arts & Butter, 2009 en Benyaich, 2013). De dagelijkse berichtgeving in de media over internationale conflicten, terreuraanslagen en moslimdoden heeft bij hen eveneens een sterke weerslag (Arts & Butter, 2009 en Benyaich, 2013). Ook hebben Brusselse moslimjongeren volgens Benyaich (2013) het gevoel dat hun religieuze praktijken en symbolen vaak in een negatief daglicht gesteld worden, bijvoorbeeld in de media (Arts & Butter, 2009). Opmerkelijk in dit kader is dat volgens een enquête van Benyaich (2013) bij moslims meer dan de helft van de ondervraagden vindt dat islamofobie²¹ en racisme problemen zijn waarmee moslims in België worden geconfronteerd.

Deze factoren zijn niet de directe oorzaken van radicalisering, maar faciliteren het wel. Het maakt de jongeren vatbaar voor jihadistisch-salafistisch gedachtegoed (Benyaich, 2013). Ze kunnen in contact komen met radicale netwerken in hun buurt, of gewoon via het internet. Vooral via dat laatste medium kunnen radicale boodschappen eenvoudig verspreid worden en meteen een groot publiek (en vooral jongeren) bereiken (Benyaich, 2013). Op Facebook of diverse videokanalen zijn heel wat filmpjes te zien van onderdrukte of gefolterde moslims. Een ander voorbeeld zijn de religieuze bevelschriften, die zouden uitgegeven zijn door conservatieve soennitische geestelijken, waarin de Syrische burgeroorlog wordt voorgesteld als een *jihad* en waarin het verlenen van materiële steun aan de strijders, of zelfs een rechtstreekse deelname aan de gevechten door de geestelijken geprezen worden (Sharp & Blanchard, 2013). Een conservatieve of zelfs radicale interpretatie biedt de jongeren een houvast. Het is een alternatief voor de vele onzekerheden, dilemma's of conflicten waarmee ze te kampen hebben (Jacobsen in Fadil, 2008 en Koning, 2013). Ze vinden er duidelijke regels over wat kan, en wat niet (Arts & Butter, 2009). Zulke

²¹ Islamofobie wordt gebruikt om systematische discriminatie tegen zowel moslims als islam als religie te duiden (Akbarzadeh & Smith, 2005).

duidelijke regels helpen jongeren in de uitdagingen voor islambeleving in de moderne samenleving. Het biedt hen de mogelijkheid voortdurend te werken aan zichzelf in relatie tot geloof, authenticiteit en broederlijkheid. Ze werken aan iets gemeenschappelijks, wat hen een gemeenschapsgevoel geeft en hen onderscheidt van de rest (Koning, 2013).

Sommige Syriëstrijders, zo'n dertigtal, werden gesocialiseerd in het milieu van *Sharia4Belgium*²² en het C.I.C.B.²³ In Syrië sluiten ze zich aan bij jihadistisch-salafistische milities, met steun van landen als Saudi-Arabië en Qatar. De meeste Belgische Syriëstrijders legitimeren hun (gruwel)daden dan ook binnen het salafistisch referentiekader (Benyaich, 2013). Dat is problematisch. Het vergemakkelijkt namelijk de link of zelfs gelijkenschakeling tussen *jihad* en salafisme, tussen terrorisme en een conservatieve geloofsbelijdenis. De meeste moslims vinden dan ook dat ze ten onrechte over dezelfde kam worden geschoren als de extremisten. Steeds moeten ze zich verantwoorden voor de wandaden van moslims elders in de wereld (Arts & Butter, 2009). Bovendien blijkt uit een enquête van Benyaich (2013) bij moslims in Brussel dat een groter aantal ondervraagden fundamentalisme en religieus extremisme als een probleem ziet waarmee moslims in België geconfronteerd worden, dan het aantal moslims die dat niet als probleem ervaart.

Wanneer de jongeren terugkeren uit Syrië houden ze er ongetwijfeld heel wat trauma's en persoonlijke problemen aan over, maar ook vechtervaring en contacten in de *jihad*-wereld. Dit maakt hen potentieel gevaarlijke individuen voor België (Benyaich, 2013). Toch ligt het probleem van deze jongeren niet louter bij henzelf, meent Benyaich (2013), het zegt ook veel over de samenleving. Ze zijn immers op zoek naar een zelfbewuste plaats in de Belgische maatschappij (Graaf, 2010).

3. Onderzoeksthema's

In dit onderdeel bekijken we eerder onderzoek naar mediaberichtgeving over islam en moslims. De resultaten van de onderzoeken werden verdeeld over vier belangrijke subthema's die relevant zijn voor deze thesis. Het zijn deze vier basisthema's die de eigenlijke onderzoeksvragen binnen deze thesis inspireerden. Eerst en vooral bestuderen we eerder onderzoek dat melding maakt van islamitische substromingen. Op basis van deze resultaten krijgen we een idee in hoeverre de media differentiëren binnen de moslimgemeenschap of de islamitische religie. Daarnaast bekijken we via voorgaande onderzoeken welke thematieken verband houden met de berichtgeving over moslims en islam. Wat zijn de belangrijkste thema's of onderwerpen die terug te vinden zijn in de artikels of nieuwsuitzendingen inzake islam en moslims? Als derde punt proberen we op basis van eerder onderzoek een idee te krijgen van de internationale context van de berichtgeving. Gaat het

²² Dat was zoals eerder vermeld ook het geval bij Jejoen Bontinck

²³ Islamitisch en Cultureel Centrum van België, gevestigd in Brussel.

voornamelijk om activiteiten of gebeurtenissen die zich in het buitenland of in eigen land afspelen? Tot slot wordt er nagegaan wie de media aan het woord laten in hun berichtgeving over moslims en islam. Zij die in het kader van deze berichten aan bod komen in de media, zijn vaak de belangrijkste betekenaars van de situatie, zowel voor journalist als publiek. Bovendien geven de stemmen binnen een bepaald artikel of binnen een bepaalde uitzending ook een idee over de verscheidenheid binnen islam of binnen de moslimgemeenschap.

3.1 Berichtgeving over islamitische substromingen in de media: een focus op extremen

In nagenoeg elk onderzoek besluit men dat islam negatief en verkeerd wordt gepresenteerd. Maar het vervangen van deze voorstellingen door één zogenaamd correct beeld zou even onbevredigend zijn. Het gaat niet om de misrepresentatie van één echte islam, het punt is dat de berichtgeving de complexiteit en rijke variëteit binnen islam en binnen de moslimgemeenschap reduceert om te komen tot een paar gesimplificeerde en beperkte categorieën, desondanks de verschillende sekten, overtuigingen, interpretaties, praktijken, etniciteiten, culturen en talen. Islam wordt veelal gereduceerd tot een set van regels, stereotypen en veralgemeningen (Baker, 2010). Dat leidt tot een homogenisering in hoofde van het publiek (Poole, 2002 en Akbarzadeh & Smith, 2005). Echter, als we kijken naar de verschillende ideologische identificaties van de brede waaier aan islamitische groepen, is het niet verwonderlijk dat het Westers discours overloopt van misverstanden en misrepresentaties (Moselle, 2011). Toch is er nood aan voorzichtige berichtgeving die de lezer een duidelijk en breed venster biedt op complexiteit binnen de moslimgemeenschap en *issues* die islam aangaan (Akbarzadeh & Smith, 2005).

Onderzoeken naar de representatie van ‚de‘ islam en ‚de‘ moslims in de media zijn legio, maar onderzoek naar de representatie van substromingen is eerder schaars. Toch maken media melding van islamitische substromingen. Zo stelden Jacobsen *et al.* (2013) dat salafisme (en *Shariah*-zones in Denemarken) het belangrijkste thema was binnen vier onderzochte kranten. Ook opvattingen behorend tot het Saudisch wahabisme worden wijdverspreid in bekende kranten als *The New York Post* en *The Guardian* (Austin, 2011). Uit onderzoek van Baker (2010) bleek dat *Shia* (verwijzend naar de sjiiitische stroming binnen islam) opdook in kwaliteitskranten. Baker (2010) zag dat als een indicatie die wijst op kennis van verschillende substromingen binnen islam, in plaats van islam te zien als een homogeen geloofssysteem. Baker (2010) mag hier niet te voorbarig conclusies trekken. De loutere vermelding van substromingen mag dan een indicatie geven van erkenning van de differentiatie binnen de islamitische religie, toch is het gevaar voor homogeniserende effecten nog niet geweken. In het onderzoek van Moselle (2011) werd er bijvoorbeeld gekeken naar berichtgeving over de Egyptische moslimbroeders. Er bestond in de Canadese media een systematische misrepresentatie van de moslimbroeders. Moselle (2011) concludeerde dat media de moslimbroeders vaak verwarden met *spin-off* organisaties als *Hamas*

of zelfs totaal niet-gerelateerde organisaties als *Hezbollah*²⁴. Moslimbroeders en jihadisten werden onderling verwisselbare concepten. Deze verbanden zijn op z'n minst onlogisch. Meer nog, ze zorgen er zelfs voor dat islam wordt gezien als een religie van geweld en vijandigheid ten aanzien van de democratie, of zelfs de hele Westerse wereld (Moselle, 2011). Moselle (2011) concludeert hier dat de complexiteit, die de Egyptische moslimbroeders zo verschillend maakt van andere islamitische partijen, in de media verbloemd wordt. Ook hier is er dus sprake van homogenisering.

Als er in de media, of zelfs in de wetenschappelijke literatuur, al een onderscheid gemaakt wordt binnen islam of binnen 'de' moslims gaat het vaak over twee kampen: de zogenaamde gematigde moslims *versus* de radicale extremisten (Poole, 2002 en Akbarzadeh & Smith, 2005). Wanneer gematigde moslims in de media ter sprake komen, berichten de artikels vaak over extremisme en plaatst men de gematigde, moderne moslims lijnrecht tegenover de extremisten, islamisten of traditionele moslims (Jacobsen *et al.*, 2013). Voor de gematigde of 'gewone' moslims hoeft men niet te vrezen, zij zijn *the good guys*, de extremisten vormen echter volgens de media wel een bedreiging. Vaak zijn deze artikels berichten uit het eigen land en benadrukken ze dat niet alle moslims extremisten of terroristen zijn (Akbarzadeh & Smith, 2005 en Jacobsen *et al.*, 2013). In zo'n berichten wordt er inderdaad gedifferentieerd tussen verschillende moslimgroeperingen. Poole (2002) stelt echter vast dat er veel artikels waren die zelfs zulke dichotome vergelijking niet maakten en daarenboven zelfs verbanden legden tussen de algemene moslimgemeenschap en de militanten. Extremisten worden dus verbonden aan niet-extremistische groeperingen. Beide groepen blijven dus veelal tot dezelfde categorie behoren en verschillen binnen de islamitische religie worden over het hoofd gezien (Jacobsen *et al.*, 2013). Bovendien verweet men de gematigde moslims vaak dat ze niet genoeg acties ondernamen tegen de extremisten (Poole, 2002). Het differentiëren tussen gematigde moslims en radicale extremisten mag dan een stap in de richting van differentiatie zijn, toch dekt dit onderscheid evenmin de volledige lading en is het veelal problematisch.

How can you be a moderate Muslim – You're either a Muslim or you're not. (...) I regard myself as a fundamentalist Muslim because I believe in the fundamentals of Islam, but I'm not what people understand as a fundamentalist (Meer, Dwyer en Modood, 2010: 220).

Termen als gematigd en extremistisch zijn immers erg betwistbaar. Wanneer beschouwt men een moslim als gematigd, en wanneer als een extremist? Beide termen krijgen maar betekenis wanneer men ze tegenover elkaar plaatst. De scheidingslijn is niet absoluut en nergens worden de termen uitgelegd of gecontextualiseerd, hoewel ze daar sterk nood aan hebben (Meer, Dwyer & Modood, 2010).

²⁴ Hezbollah is een politieke partij bestaande uit sjiitische moslims en een militante groepering die door de Verenigde Staten en de Europese Unie worden gezien als een terroristische organisatie.

Hoewel bepaalde media dus differentiëren, bestaat er toch een algemene tendens om te focussen op het extreme binnen de berichtgeving over islam. Zo zijn referenties aan geweld, religieus extremisme en terreurdaden van mensen of groeperingen die zichzelf moslim noemen legio in de berichtgeving over islam (Poole, 2002 en Karim, 2006). Alle daden van moslims of alle gebeurtenissen in de islamitische wereld die de media dan als extreem beschouwen, krijgen de stempel ‘fundamentalisme’. Dat fundamentalisme wordt gelinkt aan terrorisme, en zo creëren de media de illusie van een wereldwijd islamitisch terroristennetwerk. Bijgevolg wordt de fundamentalist het universele beeld in de media en wordt islamitisch fundamentalisme een metafoor voor fundamentalisme in het algemeen (Poole, 2002 en Meer, Dwyer & Modood, 2010). Nergens binnen de media werd een noemenswaardige poging ondernomen om de term te verklaren of de context uit te leggen. Ook radicalisme, extremisme en islamisme krijgen geen duidelijk betekenis en verschillen tussen deze concepten worden al helemaal niet meegedeeld (Baker, 2010). Daden van radicalisten, extremisten en fundamentalisten worden in de media weergegeven als compleet irrationeel en primitief. Ze zijn immers op niets gebaseerd. Bovendien wordt elke moslims als extremist, radicalist of islamist beschouwd als die geen afstand neemt van zijn of haar religieuze achtergrond (Zemni, 2007). Enige referentie naar de verantwoordelijkheid van het Westen in bepaalde conflicten of gevoelens van extremisten was nergens te vinden. Erger nog, vaak was de Westerse samenleving te tolerant geweest en profiteerden de fundamentalisten van de Westerse vrijheden (Poole, 2002).

Of men het nu heeft over gematigde moslims of radicale extremisten, bij beide groepen wordt er uitgebreid gerefereerd naar islam (Poole, 2002). Islamitische identiteiten worden voortdurend benadrukt in de media en gigantische ruimtes worden behouden voor discours over de islamitische cultuur (Akbarzadeh & Smith, 2005 en Zemni, 2007). Er zijn islamitische terroristen en islamitische extremisten die religieuze motieven beweren te hebben voor hun daden, maar er zijn ook islamitische politiecommissarissen of islamitische scholen. Kortom, alles wat behoort tot de moslimgemeenschap krijgt het adjectief ‘islamitisch’ toegeworpen. Maar het benadrukken van de islamitische identiteit in artikels heeft ook vaak tot gevolg dat de islamitische cultuur en iemands graad van islamitische overtuiging wordt gezien als de (enige) oorzaak van de gestelde daad in het artikel. Islam wordt dus de drijvende factor achter het gedrag en wordt gebruikt als enige verklaring ervoor (Poole, 2002; Akbarzadeh & Smith, 2005; Zienkowski & Maly, 2007 en Zemni, 2009). Islam of de islamitische cultuur wordt op deze manier een containerbegrip om allerhande gebeurtenissen in de islamitische wereld (of gemeenschap) te duiden. Bovendien, hoe meer wij berichten dat de islam vrouwen onderdrukt, hoe sterker we bedoelen dat wij staan voor gelijkheid tussen geslachten (Zemni, 2007 en Zemni, 2009). Dat is op z'n minst problematisch. Het is vooreerst al onjuist om religie of cultuur (en dus islam) als dé factor te zien die het gedrag van alle moslims verklaart (Poole, 2002 en Akbarzadeh & Smith, 2005). Zo hebben ook demografische factoren als leeftijd, geslacht, klasse, opleiding en dergelijke meer een invloed op het gedrag en zouden die dus ook in rekening gebracht moeten worden (Poole, 2002). Het religieuze als enige oorzaak zien is een gemakkelijksoplossing van het Westen. Op die manier

wordt de aandacht afgeleid van sociaal-economische factoren en machtsrelaties, van de echte oorzaken van maatschappelijke problemen (Maly, 2007 en Zemni, 2009). Maatschappelijke problemen worden gezien als problemen van religie, cultuur, waarden en normen. Deze cultuurenpolitiek werd populair met de commercialisering en globalisering van de media. De werking van de media werkt deze cultuurenpolitiek in de hand (Maly, 2007).

*Als een barbaar begon bij op Van Gogh in te hakken. De Dader loste wel twintig schoten, vatte vervolgens zijn mes met beide handen en hanteerde het alsof hij een autoband stuk probeerde te steken*²⁵ (El Sghiar, Maly & Amerrouss, 2007: 164).

De dader was een man. Hij droeg een grijsblauwe muts, had een korte baard, een donkere broek en beige mantel. In de kranten omschreef men hem vrijwel meteen als een moslimextremist, waardoor ook het motief van de moord duidelijk werd: moslimfundamentalisme. Schuld en motief lagen bij z'n islamitisch gedachtegoed. Over andere motieven werd er gezwegen (Sghiar, Maly & Amerrouss, 2007: 164). Dit voorbeeld biedt een heldere illustratie van wat er met deze paragraaf aangetoond wordt.

Opnieuw duikt homogenisering op (Poole, 2002) en die homogenisering heeft zware gevolgen. Moslim-zijn wordt gekoppeld aan problemen, fundamentalisme en extremisme. Concepten als moslimfundamentalisme, islamcultuur, Arabische cultuur, moslims, terrorisme en extremisme worden in het dominante discours steeds opnieuw door elkaar gebruikt, waardoor het publiek de indruk krijgt dat ze met elkaar verbonden zijn, of erger nog, hetzelfde zijn (El Sghiar, Maly & Amerrouss, 2007 en Baker, 2010). Elk conflict wordt in verband gebracht met concepten als *jihad* en islam. Door het linken van negatieve gebeurtenissen met islam, krijgt islam een negatieve connotatie die kan worden overgedragen op alle andere islamitische personen of zaken. Het impliceert immers dat de problemen binnen de religie liggen (Poole, 2002). Het is de religie die een conflictueuze natuur heeft (Hassan in Poole, 2002). Het islamitisch terrorisme en de islamitische extremist worden dan ook representatief voor alle moslims en voor islam als religie (Akbarzadeh & Smith, 2005). Zo werd ook de dader van de moord op Van Gogh geleidelijk een detail in de berichtgeving, en was de focus gericht op 'de moslims' in Nederland. Er verschenen cijfers over het zogenaamd aantal extremisten, er werden banden gezocht met terroristische organisaties en dergelijke meer (El Sghiar, Maly & Amerrouss, 2007). Ook Akbarzadeh en Smith (2005) ontdekten in hun onderzoek een veralgemening van moslims als terroristen, en alle personen uit het Midden-Oosten als moslims. Op die manier wordt de meerderheid van de islamitische bevolking in de wereld, maar ook in het eigen land, beschouwd als potentieel gevaarlijk. Iedereen die een connectie heeft met islam, wordt verdacht (Karim, 2006). Ook Moselle (2011) concludeerde dat alle verschillende islamitische partijen in het Midden-Oosten quasi over dezelfde kam geschoren werden, alsof de situatie in de verschillende samenlevingen beschreven kan worden op één enkelvoudige manier.

²⁵ Bericht uit De Volkskrant, 3 november 2004: "Als een barbaar begon hij op van Gogh in te hakken".

Yves Desmet merkt in zijn standpunt daags na de moord terecht op “Van Gogh generaliseerde nogal fel door de fundamentalistische strekking binnen de islam maar meteen gelijk te stellen met de hele moslimwereld²⁶”. Jammer genoeg zijn de (Vlaamse) media er niet in geslaagd om dezelfde expliciete of impliciete veralgemeningen uit hun berichtgeving te weren (El Sghiar, Maly en Amerrouss, 2007: 178).

El Sghiar, Maly en Amerrouss (2007) duiden hier op de homogenisering die ook opduikt in Vlaamse en Nederlandse kranten. Opvattingen of daden van islamitische extremisten worden veralgemeend tot opvattingen of daden van de hele moslimgemeenschap. Ook onze kranten lopen dus mee in de wereldwijde trend van homogenisering.

Baker (2010) merkte wel een verschil op tussen Britse kwaliteitskranten en populaire kranten. Zo zouden populaire kranten niet veel referenties maken naar gematigde of progressieve moslims. Wanneer ze berichten over de islam, doen ze dat hoofdzakelijk over extreme en fanatieke figuren. De artikels gaan voornamelijk over moslimterroristen, extremisten, haatpredikers en het hersenspoelen van jonge Britse moslims. Kwaliteitskranten zouden islam belichten in een breder spectrum. Ze focussen niet enkel op de extremen zoals populaire kranten doen, en hebben het minder frequent over fanatisme. Bovendien zouden ze ook minder verbanden leggen tussen terrorisme en moslims in het algemeen, en zouden ze meer melding maken van progressieve en gematigde moslims. Toch bestaan ook in de kwaliteitskranten verbanden tussen terrorisme en de islamitische religie, en circuleren er in de berichten vaak termen als extremisme, fundamentalisme en radicalisme. Kwaliteitskranten gebruiken inderdaad wel negatieve connotaties, maar verbinden die vaker aan islam als religie, in plaats van ‘de moslims’ als volk. Dit onderscheid is veel minder uitgesproken in de populaire pers.

3.2 Thematieken binnen de mediaberichtgeving over islam en moslims

3.2.1 Inleiding

In nagenoeg elk onderzoek is te lezen dat islam en moslims voornamelijk in verband worden gebracht met negatieve thema's. Met thema's wordt hier het belangrijkste onderwerp van het krantenartikel bedoeld. Zowel in de kranten (Richardson, 2004; Akbarzadeh & Smith, 2005; Poole, 2006; Baker 2010 en Jacobsen *et al.*, 2013) als in journaaluitzendingen en actualiteits- en duidingprogramma's (Flood *et al.*, 2011) werden islam en moslims hoofdzakelijk in verband gebracht met berichten over conflicten en andere negatieve gebeurtenissen. Hoewel er verschillende manieren zijn om een bepaald feit te brengen en verschillende actoren al dan niet aan het woord te laten, wordt een groot deel - en zelfs het grootste deel - van de nieuwsberichtgeving rond moslims en islam dus negatief gekaderd en blijft het beperkt tot onderwerpen als conflict, geweld, extremisme en terreur. Moslims krijgen bijgevolg het etiket

²⁶ Bericht uit De Morgen, 3 november 2004, “Theo” (Standpunt door Yves Desmet).

barbaars, fundamentalistisch, radicaal, extremistisch en terroristisch (El Sghiar, Maly & Amerrouss, 2007). De positieve gebeurtenissen of daden, en de kritische onderwerpen zoals racisme en discriminatie ten aanzien van moslims, blijken zo goed als afwezig (Poole, 2006; Baker, 2010 en Jacobsen *et al.*, 2013). De overdaad aan negatieve onderwerpen werd dus maar weinig gecompenseerd door andere, positievere berichten.

Het feit dat bepaalde onderwerpen prominent aanwezig zijn en andere dan weer worden gemarginaliseerd of uitgesloten heeft natuurlijk ook te maken met de nieuwswaarde die de media of de redactie hechten aan bepaalde onderwerpen of thematieken (Akbarzadeh & Smith, 2005 en Poole, 2006). Zo zullen volgens Poole (2006) enkel verhalen geselecteerd worden als ze passen binnen het idee dat men heeft over wie en hoe moslims zijn. Verder worden daden van moslims ook eerder in het nieuws opgenomen als ze controversieel of negatief zijn, en een probleem vormen voor de meerderheid van de samenleving (Poole, 2002). Het soort medium, de druk van de markt, de concurrentie van andere media en het gebrek aan plaats hebben eveneens een invloed (Poole, 2006 en Jacobsen *et al.*, 2013).²⁷

Tot slot is het belangrijk te erkennen dat een negatief thema nog niet betekent dat de media of journalisten moslims in een negatief daglicht stellen. Het is eerder het taalgebruik, de opbouw van het artikel en de keuze op bepaalde personen wel of niet aan bod te laten komen die maken dat een bericht negatief is. Toch stellen Akbarzadeh en Smith (2005) dat wanneer het artikel een negatieve context heeft, de impact op de lezer ook eerder negatief zal zijn. Hoe negatiever de context, hoe meer kans dat de betekenis en voorstelling in hoofde van de lezers ook negatief zullen zijn, onafhankelijk van het taalgebruik van de journalist. Zo zullen neutraal geschreven artikels over moslimextremisten eerder een negatief beeld oproepen over moslims bij de lezer, vanwege hun link met extremisme, geweld en conflict. Dat heeft natuurlijk weinig te maken met de journalisten, maar meer met het sociale milieu van de lezer en zijn attitude. Personen die al een negatieve houding aannemen ten opzichte van moslims, zullen eerder die houding eerder versterken bij het zien of lezen van berichten met negatieve contexten dan personen die positief staan ten aanzien van moslims (Akbarzadeh & Smith, 2005). Toch heerst er discussie in de literatuur over de mate waarin dat gebeurt.

3.2.2 Negatieve thematieken

Uit onderzoek van Poole (2006) bleek dat de berichtgeving over islam en moslims geclusterd bleef rond een vijftal specifieke thema's. Deze waren respectievelijk politiek, relaties, educatie, criminaliteit en extremisme (dat vaak ook voorkomt als fundamentalisme of terrorisme). Steeds meer artikels konden in de loop der jaren ondergebracht worden onder één van deze thema's. Ondanks de concentratie op een beperkt aantal dominante en negatieve onderwerpen, merkte Poole (2006) wel dat er metertijd een stijging was in de variëteit van de thema's. Zo kwamen er

²⁷ Zie eveneens hoofdstuk 1 uit deze thesis: De Rol van de Media

bijvoorbeeld meer berichten over discriminatie ten aanzien van moslims. Toch bleef het dominante beeld dat van islamitisch terrorisme (Poole, 2006). Acht jaar later vonden Flood *et al.* (2011) gelijkaardige resultaten in hun onderzoek naar journaaluitzendingen van *BBC*. Er heerste een massale concentratie op verbaal en visueel geweld, vernietiging, politieke wanorde, fanatisme, intolerantie, dreiging, lijden en deprivatie. Deze thema's werden geassocieerd met bepaalde landen of bepaalde sociale groepen. Er waren erg weinig referenties aan aspecten van de islamitische cultuur en samenleving die niet deel uitmaakten van een conflict. Ook uit onderzoek van Richardson (2004) bleek dat men zich vastpinde op vier prominente thema's: militaire dreiging, terroristen of extremisten, de dreiging voor de democratie en de sociale dreiging (bijvoorbeeld: seksisme). Moslims werden in deze artikels negatief geportretteerd. De negatieve thematieken die Jacobsen *et al.* (2013) vonden in de Deense kranten waren voornamelijk: extremisme, terreur, *Shariah*, bedreigingen voor de vrije meningsuiting en de democratie in het algemeen, en vrouwenrechten. Ze stelden de islamitische religie voor als een bedreiging voor de democratie, het christendom, de vrijheid van meningsuiting, en andere 'typische' Westerse waarden (Akbarzadeh & Smith, 2005; Poole, 2006 en Jacobsen *et al.*, 2013). Steeds werden er associaties gemaakt tussen moslims, onderdrukking en religieus fanatisme.

Thema's als politiek, onderwijs, racisme en relaties zouden in de media een constructief debat kunnen openen tussen minderheden en de meerderheid van de samenleving. Toch bewijzen onderzoeken dat de media veelal gebeurtenissen eenzijdig negatief kaderen, waardoor er geen ruimte overblijft voor debat. De waarden van de moslimgemeenschap worden voorgesteld als onverenigbaar met die van het Westen. De belangrijkste thema's die uit eerder onderzoek gevonden werden, worden hieronder gedetailleerd besproken.

Politiek

Politiek heeft een hoge nieuwswaarde voor de media. Dat houdt in dat politiek vaak in de krantenberichten zal verschijnen, ongeacht het specifieke onderwerp van de gebeurtenis (Poole, 2006). Binnen dit thema werd politiek activisme van moslims voornamelijk gepresenteerd als fundamentalisme en werden moslims veelal in conflict gezien met andere groepen (Poole, 2002). Moslims werden niet erkend als politieke activisten als dusdanig. Verder waren er weinig referenties aan officiële verenigingen of organisaties binnen de moslimgemeenschap.

Onderwijs

Sinds de jaren '80 zijn moslims veel zichtbaarder geworden binnen dit thema. Ze lobbyen onder andere voor veranderingen in het onderwijssysteem. Dit thema werd door de minderheden zelf op de media-agenda geplaatst. Het merendeel van de artikels ging dan ook over islamitische invloeden op het curriculum, de rol van religieus onderwijs, fondsen en buitenlandse financiering voor islamitische scholen, gelijke kansen, racisme, aanpassing aan de cultuur van de meerderheid en dergelijke zaken (Poole, 2002). Op zich zou dit thema tot een positief en constructief debat in

de media kunnen leiden. Toch stelt Poole (2002) dat het merendeel van de Britse kranten het eerder interpreteerde als een aanval op de traditionele waarden van de blanke meerderheid.

Relaties

In de jaren '90 lag de focus binnen deze berichten veelal op personen die zich bekeerd hadden tot de islam en de culturele verschillen tussen moslims en de meerderheid van de bevolking. Dit veranderde op het eind van het decennium naar een focus op gearrangeerde huwelijken en later ook op zogenaamde eremoorden. In dit laatste benadrukte men sterk het verschil met de moderne liberale samenleving (Poole, 2006). Ook de manier waarop vrouwen behandeld werden binnen de islamitische cultuur en de hele hoofddoekenproblematiek waren hier vooraanstaande onderwerpen (Poole, 2002 en Akbarzadeh & Smith, 2005). Toch moet hier ook gezegd dat er sommige kranten waren die gebalanceerd of zelfs positief berichtten over de rol van de vrouw en het dragen van een hoofddoek (Akbarzadeh & Smith, 2005).

Criminaliteit

Criminaliteit werd in de jaren '90 geleidelijk aan een synoniem voor allochtoon in het alledaagse discours (Maly, Benyaich & N'Siala Kiese, 2007). De media hebben daar een grote rol in gespeeld. Wat mensen weten over criminaliteit weten ze vaak niet uit de eerste hand, veel is afkomstig van wat men hoort, ziet of leest in mediaberichten. Criminele activiteiten hebben nu eenmaal een hoge nieuws waarde. De media zullen dus eerder berichten over gebeurtenissen van crimineel gedrag waarbij bijvoorbeeld moslims betrokken zijn, dan wanneer die moslims andere activiteiten uitvoeren. Toch is het opvallend dat er slechts een beperkt aantal berichten bestond over aanvallen op moslims (racisme, discriminatie, ...) in vergelijking met het grote aandeel van berichten over moslimcriminaliteit (Poole, 2002). Bovendien vinden media het ook relevant om de (buitenlandse) afkomst te vernoemen in het kader van een crimineel feit (Maly, Benyaich & N'Siala Kiese, 2007). Tot slot werd het persoonlijk gedrag van één crimineel soms gelinkt aan de hele moslingemeenschap (Poole, 2002).

Racisme, discriminatie en islamofobie

Slechts 5 procent van de onderzochte artikels in het onderzoek van Poole (2002) handelden over racisme, antiracisme en islamofobie. Ook Jacobsen *et al.* (2013) stelden dat het *issue* racisme algemeen vermeden werd in kranten door er helemaal niet over te spreken of door voornamelijk te berichten over verhalen van omgekeerd²⁸ racisme. Deze laatste berichten benadrukten de daden van moslims en stelden dat ze onderdrukkend of gewelddadig waren, en een bedreiging vormden voor de samenleving. Toch stelt Poole (2006) dat discriminatie vaker voorkomt in de kranten dan vroeger, wat volgens haar een positieve ontwikkeling is, daar er meer aandacht wordt gegeven aan

²⁸ Gevallen waarbij etnische minderheden (vaak moslims) naar verluidt op een discriminerende of racistische manier handelden tegenover christenen, joden, niet-praktiserende moslims, vrouwen en homoseksuelen (Jacobsen *et al.*, 2012)

dit thema. Islamofobie blijft in 2003 dan weer nauwelijks zichtbaar en kritische discussies over ongelijkheid waren erg gelimiteerd. Verder hadden journalisten ook de neiging om in berichten over racisme of discriminatie lichtere concepten zoals ongelijkheid of positieve termen met een negatieve prefix (bijvoorbeeld: gebrek aan gelijkheid, gebrek aan gelijke rechten,...) te gebruiken. De stem van de minderheden werd in deze artikels nauwelijks gehoord (Jacobsen *et al.*, 2013). Ook volgens deze onderzoeken wordt het debat uit de weg gegaan. Kritische thema's als racisme, discriminatie en islamofobie worden in de media verbloemd weergegeven, of straal genegeerd.

(islamitisch) Terrorisme

Na de aanslagen van 11 september 2001 staat in elk onderzoek te lezen dat moslims in de media veelal worden geassocieerd met terrorisme (Poole, 2006). Referenties aan geweld, religieus extremisme en terreurdaden zijn legio in berichtgeving over islam binnen de pers (Richardson, 2004). Volgens Richardson (2004) handelde 23,2% van de internationale artikels over terrorisme en terreurdaden. In een groot deel daarvan werd islam weergegeven als een invloedrijke factor. Ook uit onderzoek van Akbarzadeh en Smith (2005) bleek dat terrorisme als onderwerp in 22% van de artikels voorkwam, daarmee werd terrorisme zelfs het vaakst voorkomende thema. De media focusten voornamelijk op terroristische activiteiten en personen uit het buitenland, daaropvolgend werd er ook in eigen land gezocht naar en bericht over terroristen of moslims met connecties bij terroristische netwerken (Akbarzadeh & Smith, 2005). Volgens Poole (2006) waren het niet de Britse moslims (de 'eigen' moslims dus) die het label terrorist kregen, het waren eerder de moslims in Groot-Brittannië (de verbannen moslims uit het buitenland die zich in Groot-Brittannië vestigden) die men dat label gaf. Tot slot worden in lijn hiermee migratie en islamitisch terrorisme causaal aan elkaar gelinkt: door immigratie is er terrorisme (Maly, 2007). Zo wordt islam voorgesteld als een bedreiging voor de interne veiligheid en traditionele waarden van de meerderheid (Poole, 2002). Sommige auteurs menen zelfs dat onthoofdingen en zelfmoordaanslagen gedefinieerd worden als hét symbool van 'de islam' (El Sghiar, Maly & Amerrouss, 2007: 180).

(islamitisch) Fundamentalisme

Uit onderzoek van Poole (2002) bleek dat het islamitisch fundamentalisme 20% uitmaakte van de berichtgeving over Britse moslims en islam. Het gaat hier louter om cijfers over de binnenlandse berichtgeving uit 1999. Deze berichten verschijnen gewoonlijk in de navolging van een internationale gebeurtenis als een conflict of protest. Er worden dan allerlei speculaties gedaan over islamitisch fundamentalisme in eigen land. Ook hier is men bezorgd over migranten die hun toevlucht zoeken in het eigen land en potentieel gevaarlijk kunnen zijn omdat ze mogelijk fundamentalisten zijn. Fundamentalisme verschijnt dan ook vaak als subonderwerp in discussies over immigratie (Poole, 2002). De aanwezigheid van islamitisch fundamentalisme legitimeert dat migratie opnieuw in vraag kan worden gesteld en bediscussieerd wordt. In artikels over fundamentalisme wordt vooral melding gemaakt van culturele vijandigheden, antiwesterse

gevoelens, de groei van islam en de conflicten met autoriteiten. Er worden steeds negatieve associaties gemaakt met fundamentalisme (Poole, 2002).

Geloof

Naar dit onderwerp werd het meest verwezen in de berichtgeving over islam. Zoals eerder vermeld, bestaat er een tendens in de pers om de religieuze overtuiging als (enige) verklaring te zien voor het gedrag van moslims. Door het voortdurend linken van religie aan criminaliteit, conflict en terrorisme wordt het religieus aspect een belangrijke invloedrijke factor in de (vaak negatieve) acties van de betrokken personen. Religie in de vorm van rituele praktijken (rituele slachtingen, het eten van bepaald voedsel, ...) kwam soms ook voor als hoofdonderwerp in bepaalde artikels (Poole, 2002).

3.2.3 Positieve thematieken

De zogenaamde positieve berichten focusten op moslims als een verscheiden groep, als slachtoffers van discriminatie of in bepaalde gevallen als leerrijke bron voor de samenleving (Jacobsen *et al.*, 2013). Ook Akbarzadeh en Smith (2005) stelden dat er positievere berichten circuleerden, voornamelijk over lokale, culturele aangelegenheden (activiteiten, religieuze feesten, bijeenkomsten, tolerante religieuze verhoudingen, ...). Deze artikels focusten hoofdzakelijk op lokale, religieuze leiders die pleitten voor religieuze tolerantie en coöperatie binnen de multiculturele samenleving. De auteurs concludeerden dat er een beweging aan de gang was om meer te weten over moslims en islam. Bovendien stelden ze dat de helft van de berichtgeving in de eerste onderzochte krant (*the Age*) en een vierde van de berichtgeving uit de tweede (*The Herald Sun*) stereotypering vermeden, en een voorzichtig woordgebruik hanteerden. De media probeerde de diversiteit binnen de eigen moslimsamenleving zo goed mogelijk weer te geven. Deze berichten benadrukten het gewone leven en de alledaagsheid van de eigen moslimgemeenschap. Ook recent onderzoek toont aan dat er positievere berichten circuleerden binnen de media. Volgens Poole (2006) bevorderde de positieve berichtgeving wel een genuanceerder beeld van moslims en islam, maar betrof het echter een grote minderheid (29%) binnen de totale berichtgeving. Verslag over bijdragen of deelname van moslims aan de Westerse samenleving, hun alledaagse leven of deelname aan alledaagse activiteiten, de waarde van etnische, religieuze en culturele diversiteit, en racisme en discriminatie ten aanzien van moslims bleven algemeen eerder schaarse thema's. Het feit dat media niet of zelden berichten over moslims in gewone, alledaagse gebeurtenissen zou volgens Poole (2002) een verandering kunnen aangeven binnen de berichtgeving om religie of ras niet meer weer te geven als ze irrelevant zijn voor het artikel. Dat kan inderdaad kloppen, maar staat haaks op het feit dat religie of ras binnen criminaliteitsberichtgeving en berichtgeving over conflicten of terreurdaden nog zo vaak worden vermeld. Hoewel afkomst en religieuze overtuiging ook irrelevant zijn binnen die thema's. Natuurlijk is het vaak zo dat die thema's (in tegenstelling tot de gewone, alledaagse activiteiten)

de samenleving beroeren en in sterk contrast staan met de zogenaamde Westerse normen en waarden. Door afkomst of religieuze overtuiging binnen die thema's te vermelden, blijft er een contrast ontstaan tussen het Westen en de 'andere'.

3.2.4 Besluit

Hoewel er melding gemaakt werd van een aantal positievere onderwerpen, kan men algemeen besluiten dat berichtgeving over het algemeen negatieve thematieken betrof. Er was een sterk gebrek aan verklaring en contextualisering. Volgens Poole (2002) was dat voornamelijk het resultaat van journalistieke praktijken en onkritische of conservatieve denkmodellen, in plaats van een bewuste intentie om moslims in diskrediet te brengen. Toch blijkt uit onderzoek van Richardson (2004) dat wanneer schrijvers de keuze kregen om een positieve of negatieve term te gebruiken in hun berichtgeving over islam, ze bijna altijd kozen voor die laatste.

Het concentreren op negatieve thema's is niet geheel onschuldig. Vaak definiëren deze gebeurtenissen voor het publiek wat het betekent om moslim te zijn (Poole, 2006). Ze resulteren in stereotypen als 'de moslimterrorist' of 'de onderdrukte moslimvrouw' (Jacobsen *et al.*, 2013). De manier waarop de onderwerpen of thema's van artikels samen worden bediscussieerd, creëert dus betekenissen. Moslims zijn dan een bedreiging voor de veiligheid van het eigen land en de waarden in de samenleving. Inherente culturele verschillen zijn de oorzaak van vele spanningen, en moslims hebben een toenemende impact op het publieke leven (Poole, 2002 en Poole, 2006). Voorstellingen van de islam als de ultieme tegenstelling van het Westen en haar waarden en normen bevorderen een aanhoudende polarisatie tussen beide werelden (Jacobsen *et al.*, 2013). Hun negatieve daden zijn immers onverenigbaar met de waarden van de Westerse wereld. Dit draagt bij tot de constructie van een vijandige en hiërarchische relatie tussen het Westen en de moslims. De negatieve daden van moslims werden dan ook frequent gecontrasteerd met de goede van de eigen samenleving, die nergens ter discussie worden gesteld (Poole, 2002 en Jacobsen *et al.*, 2013).

Ook hier kan men spreken van een tendens naar homogenisering, waarbij de verscheidenheid binnen de moslimgemeenschap en haar activiteiten wordt gelimiteerd en er gefocust wordt op een bepaalde cluster van negatieve onderwerpen als conflict, terrorisme en geweld.

3.3 Geografische context van de mediaberichtgeving over moslims en islam

Volgens Poole (2002) blijft islam geïnterpreteerd worden als een hoofdzakelijk buitenlands fenomeen. Ook in haar later onderzoek bleek dat de focus binnen de media voornamelijk lag op globale gebeurtenissen (Poole, 2006). Hoewel de berichtgeving over binnenlandse aangelegenheden meer dan verdubbelde ten opzichte van eerder onderzoek, en er een toenemende interesse merkbaar was voor de islam en moslims uit eigen land, bleef de sterkste focus op

internationale gebeurtenissen liggen (Poole, 2006). Ook Zienkowski en Maly (2007) stelden dat het binnenland steeds belangrijker wordt voor de media. Uit onderzoek van Baker (2010) bleek dat voornamelijk kwaliteitskranten de neiging hadden om islam in internationale context te plaatsen. Dat is volgens hem te wijten aan hun algemene internationale focus. Populaire kranten zouden vaker gericht zijn op de situatie in het eigen land. Ook Manning (2006) concludeerde dat buitenlandse berichtgeving domineerde: in 52% van de berichtgeving was het internationale nieuws de meest dominante bron van informatie. Dat is niet verwonderlijk gezien de aanzienlijke toegang tot internationale nieuwsberichten en beelden dankzij technologische innovaties. Het zouden dus voornamelijk de voorstellingen van moslims uit het buitenland zijn die onze media domineren. Bijgevolg lijkt het ook logisch dat het die voorstellingen zijn die het publiek heeft van moslims, zelfs van de moslims wonend in eigen land (Poole, 2002 en Akbarzadeh & Smith, 2005). Akbarzadeh & Smith (2005) concludeerden, in tegenstelling tot de voorgaande auteurs, dat slechts één derde van de nieuwsartikels over internationale gebeurtenissen handelt. Het merendeel blijkt dus over binnenlandse gebeurtenissen te gaan. Deze resultaten zijn natuurlijk afhankelijk van de manier waarop men de categorieën binnenlandse en buitenlandse gebeurtenissen definieert en de manier waarop men het samengaan van beide contexten in één artikel interpreteert.

Berichtgeving over moslims en islam uit buitenlandse contexten is vaak afkomstig uit het Midden-Oosten aangezien er in de media hoofdzakelijk op deze regio wordt gefocust (Akbarzadeh & Smith, 2005; Manning, 2006 en Flood *et al.*, 2011). Vaak worden Arabieren of Arabische groeperingen (afkomstig uit het Midden-Oosten) allemaal gezien als moslims of islamitische groeperingen, of is er op z'n minst een verband tussen beiden. Beide termen worden dan ook door elkaar gebruikt binnen eenzelfde artikel (Akbarzadeh & Smith, 2005). Dit reproduceert de homogeniteit van islam en moslims. Richardson (2004) stelde zelfs dat er soms door journalisten wordt gesuggereerd dat bepaalde locaties (waaronder het Midden-Oosten) brandhaarden zijn voor islamitische fundamentalisten. Andere frequent voorkomende landen waren volgens Manning (2006) Pakistan, Afghanistan en India, en in mindere mate ook Zwart-Afrika. Uit onderzoek van Baker (2010) bleek ook de Balkan relevant. De onderzochte periode en de internationale gebeurtenissen (conflicten, bijvoorbeeld) binnen die periode hebben natuurlijk een sterke invloed op deze resultaten. Ook binnenlandse berichtgeving over bepaalde onderwerpen wordt vaak geassocieerd met welbepaalde regio's of steden (Poole, 2002). Denk maar aan berichtgeving over Brussel, Anderlecht, Molenbeek of Borgerhout.

Internationale berichtgeving over moslims of islam bleek voornamelijk geconcentreerd rond onderwerpen als: agressie, terreur, bomaanslagen, doden, geweld, zelfmoordaanslagen en gewapende conflicten (Manning, 2006). Ook Baker (2010) stelde dat islam voornamelijk in de context werd geplaatst van internationale oorlogen en conflicten. Dat gebeurde vaker in kwaliteitskranten dan populaire kranten, wat deels te wijten is aan de internationale focus van deze kranten. Op die manier is er ook meer kans op berichtgeving over situaties waarin moslims gelinkt kunnen worden aan terrorisme of conflict. Ook internationale relaties en internationale

politiek kwamen aan bod. Binnenlandse berichtgeving focuste eveneens sterk op terreur, maar ook op de moslimgemeenschappen in eigen land, migratie, criminaliteit, verkiezingen, moskeeën, vluchtelingen en asielzoekers (Manning, 2006). Ook Poole (2002), Baker (2010) en Flood *et al.* (2011) concludeerden dat binnenlandse berichtgeving voornamelijk handelde over terrorisme en bedreigingen van de nationale veiligheid door radicaal islamitische groeperingen. In zeer beperkte mate betrof binnenlands nieuws sociale *issues* als multiculturalisme, integratie of dialoog met islam. De grote meerderheid van de berichtgeving ging over moslims die problemen veroorzaakten voor de meerderheid, in plaats van succesverhalen (Flood *et al.*, 2011). Ook volgens Poole (2002) bleek dat binnenlandse berichtgeving over moslims of islam frequenter voorkwam als het verslagen feit een duidelijke invloed had of botste met de levens van de (blanke) meerderheid. Toch stelde ze dat de binnenlandse berichtgeving over islam en moslims een grotere verscheidenheid kende dan de internationale tegenhanger.

Internationale nieuwsartikels blijken algemeen neutraal, toch produceren zij volgens Akbarzadeh en Smith (2005) negatieve stereotypen. Dit komt omdat er veelal verklaringen ontbreken over de bredere context, en de opinies van moslims zelf eerder schaars zijn. Ook volgens Jacobsen *et al.*, (2013) is er een duidelijke tendens in de media om diepgang en variëteit binnen de internationale berichtgeving over moslims en islam over het hoofd te zien. De media focussen sterk op bepaalde onderwerpen en dreigingen. Jacobsen *et al.* (2013) concludeerden dat de helft van de artikels binnen internationale berichtgeving over moslims en islam negatief (of zelfs vijandig) waren ten aanzien van moslims, en werden gedomineerd door negatieve onderwerpen. Toch was de andere helft van de berichtgeving neutraal en presenteerde ze zo objectief mogelijk de feiten. Nochtans stelt Richardson (2004) dat wanneer schrijvers de keuze kregen om een positieve of negatieve term te gebruiken in hun berichtgeving over islam, ze bijna altijd kozen voor die laatste. Verhalen die een positief beeld brachten van moslims en islam, of positieve gebeurtenissen, waren eerder afwezig.

Er heerst een verwevenheid tussen de internationale berichtgeving en de berichten over moslims in eigen land. Binnenlandse berichtgeving zou vaak als antwoord op bepaalde internationale gebeurtenissen voorkomen (Akbarzadeh & Smith, 2005 en Poole, 2006). Zo zouden bijvoorbeeld berichten over bedreigingen voor de nationale veiligheid of speculaties over terroristen in eigen land vaak volgen op internationale conflicten of terreurdaden (Richardson, 2004 en Akbarzadeh & Smith, 2005). De manier waarop er over binnenlandse *issues* wordt geschreven is dus verbonden aan wat er in het buitenland gebeurt. Zo hebben internationale gebeurtenissen, die soms zelfs niets te maken hebben met lokale moslimgemeenschappen, wel een invloed op hen. Volgens Poole (2002) werd in iedereen die zich aansloot bij een zogenaamde extremistische beweging in eigen land, een potentiële terrorist gezien. Het is vaak de moslimgemeenschap die men om verklaringen blijft vragen voor het gedrag van extremisten (Akbarzadeh & Smith, 2005). Het linken van buitenlandse vijandigheden aan moslims in eigen land heeft opnieuw een homogenerend effect (Poole, 2002).

3.4 Stemmen binnen de mediaberichtgeving over moslims en islam

Wie de media aan het woord laten in hun berichtgeving is een belangrijk onderzoeksgegeven. Het toont immers aan in hoeverre (bepaalde substromingen binnen) de moslimgemeenschappen zelf het woord krijgen wanneer artikelen handelen over islam of moslims. Verder zijn bronnen, en zeker de officiële bronnen van de overheid, vaak ook de belangrijkste betkenaars van een situatie voor een journalist (Poole, 2002). Maar ook voor het hele publiek zijn mediafiguren en hun uitspraken een referentiepunt (Zienkowski & Maly, 2007). Uit onderzoek blijkt dat de media vaak de verkeerde stemmen uit de moslimgemeenschap naar voren brengen. Deze personen vertegenwoordigen de gemeenschap niet op een correcte manier, maar zijn voor de media wel makkelijk bereikbaar en kennen vaak ook de taal. Het gevolg is dat de opvattingen van deze personen veel meer gewicht krijgen. Toch is het de plicht van de media om te zoeken naar die juiste stem en daarin zijn ze vaak erg lui (Mitra, 2009).

Uit Brits onderzoek van Richardson (2006) bleek dat er slechts tien bronnen waren die de door het nieuws op regelmatige basis werden gecontroleerd. Dit waren het parlement, de raad, de politie en andere hulpdiensten, de rechtbanken, gebeurtenissen die op de media-agenda staan, luchthavens en andere nieuwsmediagroepen. Corporaties, vakbonden, politieke partijen, openbare diensten, drukkinggroepen en experts werden minder frequent gecontroleerd. De media maken dus het vaakst gebruik van bureaucratische bronnen. Zo'n focus op overheidsdiscours, belangrijke of invloedrijke personen is ten dele te wijten aan de politieke en institutionele context van vele berichten, maar het geeft de media ook geloofwaardigheid en authenticiteit (Poole, 2002). Bovendien hebben deze instellingen of leiders van deze instellingen een makkelijke en bijna exclusieve toegang tot de media en zijn ze bijna allemaal niet-moslim (Richardson, 2006).

Kothari (2011) en Jacobsen *et al.* (2013) stellen dat de media vaak niet genoeg plaats voorzien voor de opinies van minderheden. In de artikelen over moslims of islam was 19,4% van de eerste, en dus belangrijkste, bronnen moslim. Dit percentage beantwoordt volgens Richardson (2006) vrij goed het aantal moslims op wereldvlak (één op vijf). Uit onderzoek van Jacobsen *et al.* (2013) bleek dat in 75% van de artikelen over moslims en islam de tussenkomst van moslims compleet afwezig was. In 11% van de berichten hadden ze een zwakke inbreng en in 13% hadden ze een sterke inbreng. Uit beide onderzoeken blijkt bijgevolg dat men frequenter gebruikmaakt van niet-moslims als stemmen in de mediaberichtgeving, ook al gaat het in de artikelen over moslims of islam. Het waren dus veelal de niet-moslims die over moslims of islam iets te zeggen hadden (Poole, 2002 en Jacobsen *et al.*, 2013).

Als er al moslims aan bod kwamen, werden ze veelal passief voorgesteld, onderworpen aan de actie van de ander, of als voorstander van negatieve acties. Ze kregen weinig ruimte om zich te representeren en werden zelden gequoteerd (Poole, 2002). Uit onderzoek van Jacobsen *et al.* (2013) bleek dat ze vooral als bron worden geraadpleegd in nieuwsberichten die kritisch stonden

tegenover hun acties of religie. Ook Richardson (2006) stelde dat moslims enkel als autoriteit gezien werden als hun religie moest bediscussieerd worden. Ze waren min of meer onvindbaar in nieuwsberichten die een neutrale of positieve teneur hadden, of wanneer de gebeurtenissen niet werden gecategoriseerd als moslimacties.

Volgens Jacobsen *et al.* (2013) kwam steeds hetzelfde (beperkt) aantal stemmen aan bod in de media. Moslims namen vrij weinig gedifferentieerde rollen op (Poole, 2002). Die rollen hadden vaak ook weinig autoriteit en legitimiteit. De meeste stemmen kwamen van vertegenwoordigers van moslimorganisaties (Poole, 2002 en Jacobsen *et al.*, 2013). Richardson (2006) stelde eerder dat internationale overheidsfunctionarissen het vaakst als bron voorkwamen. Ook onwettelijke (terroristische) groeperingen waren één van de populairste bronnen. In 85,7% van de artikels die refereerden aan islam verschenen illegale (terroristische) groeperingen. Ze werden zelfs het vaakst gequoteerd in de media. Ook Jacobsen *et al.* (2013) stelden een tendens vast in de media om die moslims te nemen met de meest kritieke standpunten. Het zijn immers de extremisten, salafisten, imams, vertegenwoordigers van islamitische organisaties met de extreemste standpunten die het nieuws doen verkopen (Mehta, 2009 en Jacobsen *et al.*, 2013).

Het is dus de conservatieve of extreme stem die veelal circuleert in de media en beweert de gemeenschap te vertegenwoordigen. Deze is voor de media ook het makkelijkst beschikbaar. Mensen met extreme of conservatieve standpunten zoeken zelf ook frequent de aandacht van de media op. Bovendien beschikken ze vaak over websites, telefoonnummers en houden ze persconferenties. Als hun quotes al voorhanden zijn, waarom zou de journalist dan nog gaan zoeken naar een minder gemakkelijk verkrijgbare en bovendien saaier (meer gematigde) stem. Deze personen begrijpen de media en hun manier van werken veel beter dan de doorsnee moslim en weten de media heel efficiënt te gebruiken (Mehta, 2009). Hoewel het betere televisie, radio of berichtgeving maakt, zou de journalist gezien zijn verantwoordelijkheid hier toch op zoek moeten gaan naar de correcte en misschien meer gematigde personen. Immers, elitepersonen, intellectuelen, publieke figuren of extreme stemmen zijn niet de correcte vertegenwoordigers van de gemeenschap (Mehta, 2009 en Mitra, 2009).

Maar de minder zichtbare moslims, die hun geloof praktiseren buiten de religieuze instituties, en gematigde moslims zoeken minder de (media-) aandacht op. Zij worden veelal over het hoofd gezien in de berichtgeving (Jacobsen *et al.*, 2013). Ook vrouwen kwamen niet vaak voor als betekenisvolle stemmen en bekleedden minder verschillende posities dan mannen. Meestal werden ze gerepresenteerd als leden van de moslimgemeenschap, in berichten over relaties, onderwijs, gender en politiek (Poole, 2002).

Toch hebben de media al vooruitgang geboekt en zijn het niet enkel de sensationele stemmen die aan bod komen (Meer, Dwyer & Modood, 2010). Dit is te wijten aan de geleverde inspanningen van de moslimgemeenschap en van de media zelf. Een groot deel van de moslimgemeenschap probeert aanzienlijk de verkeerde opvattingen het hoofd te bieden en hun eigen opvattingen

binnen de media te brengen. Ze veroordelen terrorisme, verwerpen de link tussen islam en geweld en promoten begrip van moslims en islam. De publieke uitingen van deze groep hebben volgens Akbarzadeh & Smith (2005) echter nog geen significante impact gehad om onder andere de link tussen terrorisme en islam definitief te doorbreken.

4 Methodologie

4.1 Onderzoeksvragen

Alvorens er uitgebreid wordt geëxpliciteerd hoe de relevante data werden verzameld, lijsten we in dit onderdeel alle onderzoeksvragen (en later ook hun deelvragen) op. Op deze manier blijft het overzicht bewaard en kan men de manieren van data verzamelen en verwerken duidelijker linken en legitimeren. Deze thesis wordt opgesplitst in vier grote thematieken die overeenkomen met de thema's uit het literatuuronderzoek. Op basis van eerder uitgevoerd nationaal en internationaal onderzoek naar krantenberichtgeving over islam en moslims werden onderstaande relevante thema's opgesteld. Dit zijn de thema's die voor dit onderzoek van toepassing zijn.

Onderzoeksvraag 1: *Op welke manier berichten de kranten De Standaard en Het Laatste Nieuws over islamitische substromingen?*

Onderzoeksvraag 2: *Aan welke onderwerpen wordt aandacht besteed en welke komen minder aan bod? Zijn er verschillen en gelijkenissen tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws met betrekking tot deze vraag?*

Onderzoeksvraag 3: *Over welke regio's wordt er voornamelijk bericht in De Standaard en Het Laatste Nieuws?*

Onderzoeksvraag 4: *Is er sprake van een verscheidenheid aan stemmen binnen de berichtgeving van De Standaard en Het Laatste Nieuws?*

4.2 Dataverzameling

In dit onderdeel zal nauwkeurig worden uitgelegd hoe de data, in dit geval krantenartikels uit *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws*, werden verzameld. Zowel de verzamelmethode als de onderzochte kranten en de onderzoeksperiode zullen worden toegelicht.

Om de nodige, relevante data voor dit onderzoek naar islamitische substromingen in de media te verkrijgen, maakten we gebruik van *Mediargus*. *Mediargus* is het digitale mediaplatform van de Vlaamse Dagbladers en bundelt alle artikels die verschenen zijn in Vlaamse kranten. Daarnaast biedt *Mediargus* ook een handige zoekfunctie voor het bekomen van de noodzakelijke data voor

dit onderzoek. Er werd geopteerd om de zoektermen islam, islamitisch, islamistisch of moslim te gebruiken om berichten te verzamelen betreffende moslims en islam gedurende de bepaalde periode. Deze termen werden niet lukraak gekozen, maar zorgvuldig afgewogen. De overgrote meerderheid van de onderzoeken die hierboven werden besproken, maakten gebruik van zoektermen als islam en moslims om hun data te verkrijgen (o.a. Poole, 2002; Fadil, 2008 en Jacobsen *et al.*, 2013). Op deze manier krijgt men een selectie krantenartikels die elk expliciet refereren naar tenminste één van beide termen. Akbarzadeh en Smith (2005) vermelden echter dat berichtgeving over internationale gebeurtenissen vaak ook melding maakt van adjectieven die gerelateerd zijn aan moslims of islam (islamitisch, islamistisch, moslim-...). Om die eenvoudige reden werd er hier geopteerd deze adjectieven toe te voegen zodat berichtgeving over ‘islamitische’ zaken niet aan dit onderzoek ontsnapt. Dit staat ook toe dat veel meer thematieken die niet rechtstreeks handelen over religieuze aangelegenheden (zoals ‘islamitisch’ terrorisme of ‘moslim’terrorist) toch worden opgenomen in het onderzoek. Immers, islam-gerelateerd nieuws gaat niet hoofdzakelijk over religieuze kwesties, maar komt voor in diverse thematieken.

Kortom, binnen *Mediargus* werd er bijgevolg gebruik gemaakt van de zoektermen ‘moslim’ (OR) ‘islam’ die beiden werden voorzien van een *wildcard* (*) waardoor termen als moslim(terrorist) of islam(itisch) terrorisme ook worden opgenomen. Daaraan werd ‘(AND) Syrië’ als zoekterm toegevoegd, zodat enkel berichten die verband houden met Syrië zullen worden onderzocht. Hoewel dit inderdaad een beperking vormt op het aantal artikels alsook een beperking op de onderzoeksresultaten (bijvoorbeeld in het kader van de vermelde thematieken), is dit niet per definitie problematisch. Allereerst is Syrië en de huidige situatie van de Syrische burgeroorlog een perfecte periode voor onderzoek naar berichtgeving over islamitische substromingen in de media. Het gaat –hoewel het niet zo simplistisch geduid kan worden- om een conflict tussen substromingen, zowel tussen de regering en de rebellen (die grotendeels tot andere stromingen behoren) als tussen de rebellen onderling (die eveneens verschillende substromingen aanhangen). Logischerwijs zullen de media de belangrijkste substromingen binnen dit conflict oppikken en erover berichten. De casus van de Belgische Syriëstrijders maakt de hele situatie, en dan voornamelijk de extreme substromingen aan de zijde van de rebellen, extra relevant voor de Belgische pers.

De periode van het onderzoek werd eveneens zorgvuldig afgewogen. De eerste berichten over een Belg, vermeld als ‘Belgische terrorist’, die meevocht in Syrië dateren van 10 en 11 mei 2012²⁹. Dit bericht werd op 12 mei rechtgezet³⁰. Het bleek immers niet te gaan om een terrorist, maar om een eenvoudige textielhandelaar uit Elsene die oorspronkelijk afkomstig was van Syrië. De man, Ghassan Zallito, was een huis aan het bouwen vlakbij de Syrische-Turkse grens en hielp daar enkele Syrische vluchtelingen. Het Syrische regime werd bijgevolg beschuldigd van propaganda en desinformatie. Een mooi bewijs dat er nogal wat lacunes kunnen circuleren in

²⁹ Belgische terrorist gedood in Syrië. (2012, mei 10). *Knack*.

³⁰ Syrische propagandamachine maakt van Brusselaar postuum een ‘terrorist’. (2012, mei 12). *De Morgen*.

mediaberichtgeving over conflicten, zo ook over de Syrische burgeroorlog. Het is absoluut geen uitzondering dat bepaalde partijen binnen een conflict de media naar hun hand trachten te zetten. Op 27 augustus 2012 verschijnt in *Het Laatste Nieuws* de kop ‘Belgische verzetsstrijder gesneuveld in Syrië’³¹. Dit is het allereerste bericht over een Belgische Syriëstrijder in de Vlaamse pers en vormt daarom ook het beginpunt van dit onderzoek. Hamdi Mahmoud Saad werd in zijn overlijdensbericht aangeduid als ‘de eerste martelaar uit de Syrische gemeenschap in België’. De onderzoeksperiode loopt af exact één jaar later, op 27 augustus 2013. Op deze manier worden alle artikels binnen de tijdspanne van één jaar geanalyseerd. Dit laat helaas niet toe vergelijkingen te maken met andere periodes of bepaalde structuren bloot te leggen op lange termijn, maar geeft wel een correct beeld van de krantenberichtgeving over het desbetreffende onderwerp gedurende één bepaald jaar. Aangezien elke dag uit het desbetreffende jaar geselecteerd werd, met inbegrip van weekends en feestdagen, krijgt men een volledig beeld van hoe de berichtgeving er dat jaar uitziet. Dat komt de mogelijke variatie binnen de berichtgeving ten goede. Anderzijds kunnen de resultaten onmogelijk vertekend zijn indien men de onderzoeksperiode in acht neemt. Vertekening van de resultaten en van de conclusie zou wel kunnen optreden indien men bepaalde dagen of data binnen deze periode selecteert. Aangezien krantenberichtgeving over islamitische substromingen op het moment van dit schrijven nog steeds voorkomt, en de periode van berichtgeving over Syrië en de Syrische burgeroorlog nog niet is afgerond, behelst deze thesis slechts een momentopname waarmee men rekening moet houden indien men conclusies wil trekken betreffende het onderwerp.

Er werd geopteerd om een vergelijking te maken tussen twee Vlaamse kranten: *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws*. Beide kranten zijn toonaangevend in Vlaanderen. De Standaard haalt 379.000 lezers per dag en heeft een oplage van 107.603 exemplaren³². *Het Laatste Nieuws* is met meer dan 1 miljoen lezers veruit de meest gelezen krant in Vlaanderen³³. Net zoals in de literatuurstudie wordt ook hier een zogenaamde kwaliteitskrant vergeleken met een populaire krant. Nochtans is er heel wat discussie over dit onderscheid: wie of wat bepaalt waaraan je een populaire, dan wel een kwaliteitskrant herkent? Wat is kwaliteit? Volgens Manssons en Walgrave (1998) hebben kwaliteitskranten het voornamelijk over het politieke en economische leven, is er belangrijke aandacht voor instituties en organisaties, oog voor de lange termijn, een ruime internationale oriëntatie en brengen ze vooral nieuws over moeilijke, complexe en ingrijpende zaken. Een sobere opmaak behoort eveneens tot de kenmerken. Met de term populaire krant moeten we volgens Manssons en Walgrave (1998) voorzichtig omspringen. Er is immers een verschil tussen de Vlaamse en de internationale populaire pers³⁴, die halfnaakte vrouwen op de

³¹ Belgische verzetsstrijder gesneuveld in Syrië. (2012, augustus 27). *Het Laatste Nieuws*.

³² Cijfers verklaard op erewoord – CIM 2011/2012 (Bron: <http://www.corelioconnect.be/nl/de-standaard-0>)

³³ <http://www.persgroep.be/nl/brands/het-laatste-nieuws>

³⁴ Voorbeeld: de Britse krant *The Sun*

voorpagina zet, schreeuwerige titels gebruikt en sappige verhalen over beroemdheden brengt. Dit is wat men in Vlaanderen pulpbladen noemt, en die zijn toch heel wat verschillend van een meer gematigde -en toch populaire- krant als *Het Laatste Nieuws*. Kenmerken van populaire kranten zouden vooral zijn dat ze voornamelijk gericht zijn op sport, *human interest* en persoonlijke verhalen om de realiteit begrijpelijk te maken. Zo zullen zij bijvoorbeeld eerder het persoonlijke verhaal van een Syriëstrijder als Jejoen Bontinck brengen om het maatschappelijk probleem van moslimjongeren die naar Syrië vertrekken te kaderen. Tot slot zouden zij ook een beperkte interesse hebben in buitenlands nieuws. Hoewel dit belangrijk is om de discussie rond populaire en kwaliteitskranten in het achterhoofd te houden, zal in deze thesis, net zoals in het onderzoek van Manssons en Walgrave (1998), de courant gebruikte terminologie toch worden overgenomen. De reden hiervoor is het algemeen gebruik en de ruime verspreiding van deze termen in de literatuur en in het journalistieke milieu zelf. Menig auteur is het erover eens dat *De Standaard* een kwaliteitskrant is, in tegenstelling tot *Het Laatste Nieuws* (Biltereyst, Van Gompel, De Bens & Stouthuysen in Manssons & Walgrave, 1998). Deze resultaten werden ook bevestigd in het onderzoek van Manssons en Walgrave (1998) zelf. Ook Hauttekeete (2004) maakt voor haar onderzoek een onderscheid tussen kwaliteitskranten en populaire kranten, en meer specifiek tussen *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws*. Ze stelt dat *De Standaard* van oudsher wordt gezien als een kwaliteitskrant, terwijl *Het Laatste Nieuws* het prototype is van een populaire krant. Door de twee uitersten binnen het Vlaamse perslandschap te vergelijken hopen we dat de verschillen tussen kwaliteitskranten en populaire kranten maximaal tot uiting komen. Eveneens vermeldenswaardig is dat beide kranten behoren tot een verschillend concern. *De Standaard* is onderdeel van *Corelio*, terwijl *Het Laatste Nieuws* toebehoort aan *De Persgroep* (waartoe bijvoorbeeld ook *De Morgen* behoort). Er werd geopteerd om kranten uit verschillende concerns te nemen om zo het aantal overlappende of identieke berichten minimaal te houden.

4.3 Dataverwerking

Via een kritische discoursanalyse op de krantenartikels trachten we de bovengenoemde onderzoeksvragen te beantwoorden. Kritische discoursanalyse als methode laat ons toe een bepaald fenomeen te onderzoeken in de media, *in casu* de representatie van islamitische substromingen. Dit onderzoek is een voorbeeld van *mixed-method*³⁵ onderzoek. Kwantitatief wordt er gekeken naar hoe vaak welke substroming terugkeert in de artikels, alsook welke onderwerpen, regio's en stemmen het vaakst aan bod kwamen. Er werd gebruik gemaakt van kwantitatieve tools om deze resultaten te genereren. Kwalitatief werd er onder meer gekeken naar de manier waarop substromingen worden belicht in krantenartikels uit *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws*. De combinatie van beide methoden tracht een duidelijk beeld te schetsen van de representatie van islamitische substromingen in de kranten *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws*.

³⁵ kwalitatieve en kwantitatieve methoden in eenzelfde onderzoek

De verzamelde data werden vanuit *Mediargus* opgeslagen op een harde schijf. Aanvankelijk ging het om 306 artikels uit *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws*, die zowel de trefwoorden *moslim*(*) of *islam*(*), en *Syrië* bevatten. Na een eerste grondige lezing werden 18 artikels verwijderd omdat ze tweemaal of meer voorkwamen in de dataset. Dit had voornamelijk betrekking op de berichtgeving van *Het Laatste Nieuws* en zou de resultaten van het onderzoek, alsook van de conclusie, kunnen vertekenen. Er werd dus geselecteerd om elk identiek duplicaat van een artikel te verwijderen. Indien twee of meer artikels exact identiek waren, werd enkel het eerste behouden. Indien twee of meer artikels sterk op elkaar leken maar niet 100% identiek waren, werd er geen artikel verwijderd. De dataset waarmee dit onderzoek werd uitgevoerd bevatte aldus 288 artikels, 153 daarvan waren afkomstig uit *Het Laatste Nieuws* terwijl 135 artikels uit *De Standaard* kwamen. De 288 artikels werden van een *pdf-file* (.pdf) omgezet naar een *text-file* (.txt) zodat ze konden worden ingeladen in het dataverwerkingsprogramma *Dedoose*.

4.3.1 Dedoose

Dedoose is een online onderzoeksprogramma dat toelaat tekst, video of audio te analyseren op een kwalitatieve en kwantitatieve manier. In dit onderzoek zullen we enkel gebruik maken van krantenartikels en dus tekst. *Dedoose* is een bijzonder handig programma voor *mixed-method* onderzoek, vooral bij grote datasets. Het is een programma van en voor onderzoekers dat duidelijk geleerd heeft uit de hiaten van voorgaande veel gebruikte programma's. Via *Dedoose* krijgen onderzoekers een beter en vollediger beeld van de verbanden tussen de kwalitatieve en kwantitatieve aspecten van hun dataset (Taylor & Treacy, 2013). Op deze manier kunnen de artikels uit beide kranten en de onderzochte aspecten van deze artikels als één geheel worden beschouwd. *Dedoose* werkt bovendien als online platform. Dit houdt in dat andere gebruikers eenvoudig toegang hebben tot de data, codes en analyses van het onderzoek, en daarin ook wijzigingen kunnen aanbrengen zodat het onderzoek kan gevoerd worden door meerdere personen tegelijkertijd (Silver & Lewins, 2014). In dit geval werd het onderzoek gedaan door één persoon, maar dankzij de mogelijkheid om het project online te delen, kon de begeleiding veel efficiënter plaatsvinden. Zo kon er ook eenvoudig worden gediscussieerd met andere gebruikers van het programma bij onduidelijkheden. Een goede handleiding bij het programma en een visuele illustratie van alle belangrijke facetten kunnen eenvoudig worden teruggevonden op de website van *Dedoose*. Zodoende is het programma zeer gebruiksvriendelijk en hoeft een onderzoeker niet al te veel tijd te spenderen aan het leren werken in en met dit programma. Het onderzoek kon ook hier relatief snel van start gaan na een eerste kennismaking met *Dedoose*. Bovendien is het programma voor een maand gratis beschikbaar en na de verstreken periode heeft de onderzoeker de mogelijkheid maandelijks te betalen. Zo hoeft men ook geen dure analyseprogramma's permanent aan te kopen en te installeren (Silver & Lewins, 2014).

Via een codesysteem trachten we de artikels te analyseren om zo een antwoord te bieden op de onderzoeks- en deelvragen uit deze thesis. Ook hierin is *Dedoose* bijzonder gebruiksvriendelijk.

Het systeem werkt *code-based*. In de data (*in casu* artikels) kunnen eenvoudig stukken tekst worden geselecteerd en voorzien van een bepaalde, door de onderzoeker aangemaakte, code. Een nieuwe code, en dus nieuwe markering, krijgt een nieuwe kleur. De gelijkenis met manueel coderen op papier is treffend.

Al deze verschillende tekstaanduidingen bundelt *Dedoose* onder het deel ‚*excerpts*‘ dat makkelijk terug te vinden is in de tabbladen van het programma. Op die manier kan je per code snel en efficiënt alle gemarkeerde tekst bekijken. Dit maakt *Dedoose* opnieuw erg gebruiksvriendelijk voor beginnende onderzoekers (Silver & Lewins, 2014). Het overzicht blijft zo ook bewaard, wat noodzakelijk is als een onderzoeker werkt met grote datasets en kwalitatieve methoden.

Een hiërarchie tussen verschillende codes en binnen één bepaalde code kan in *Dedoose* ook eenvoudig worden aangemaakt. Achteraf is de hiërarchie ook makkelijk aan te passen. Elke code kan bovendien worden voorzien van een definitie en eventuele opmerkingen die altijd snel kunnen geraadpleegd worden. Dat is ook noodzakelijk in dit onderzoek. Immers, telkens een nieuwe code wordt aangemaakt of een nieuw fragment van een code wordt voorzien moet de onderzoeker zich kritisch de vraag stellen waarom dit fragment die bepaalde code moet krijgen of waarom een nieuwe code moet worden aangemaakt. Codes kunnen ook in elk stadium van het onderzoek worden samengevoegd (Silver & Lewins, 2014). Een duidelijk overzicht van de gebruikte codes wordt later in dit onderdeel weergegeven.

De *descriptors* in *Dedoose* hebben dan weer betrekking op de attributen die aan elk deeltje van de data (in dit geval aan elk artikel) worden toegekend. *Descriptors* werden hier tot een minimum beperkt omdat we voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen enkel het soort krant nodig hadden. De enige *descriptor* dit onderzoek is dus de krantensoort (*Het Laatste Nieuws* of *De Standaard*). Via de *descriptor* kunnen in de analyse-fase eenvoudig tabellen en grafieken worden gegenereerd die de gelijkenissen en verschillen betreffende de verscheidene aspecten van dit onderzoek tussen beide kranten blootleggen.

Via codes en *descriptors* kunnen in *Dedoose* tabellen en grafieken worden gegenereerd. De *Chart Selector* kan via diverse manieren de data van het project visualiseren en resultaten genereren (Silver & Lewins, 2014). Ook hierin is *Dedoose* bijzonder gebruiksvriendelijk en vormt het genereren van dergelijke *analysetools* geen zwaar struikelblok voor een beginnend onderzoeker. Door visuele analysemethoden kan de onderzoeker in kwestie snel een beeld vormen van de meest voorkomende codes, patronen herkennen, en verschillen en gelijkenissen tussen *descriptors* herkennen. Het programma gaat niet alleen automatisch tellen hoe vaak een bepaalde code voorkomt in de dataset, maar bijvoorbeeld ook hoe vaak bepaalde codes samen voorkomen³⁶. Bovendien kan je al deze tabellen, grafieken en andere visualisaties eenvoudig exporteren.

Tot slot is het memosysteem van *Dedoose* ook vermeldenswaardig. Een onderzoeker kan bij elk onderdeel uit de dataset (in dit geval bij elk artikel) kanttekeningen maken. Opvallende of

³⁶ Via ‚*code co-occurrence charts*‘ in *Dedoose*

interessante dingen kunnen dus worden aangeduid (Taylor & Treacy, 2013). Het kan hier gaan om bedenkingen, quotes of allerhande stukken tekst die de resultaten van eerdere onderzoeken ondersteunen, tegenspreken of die opvallen. Achteraf, bij het neerschrijven van de resultaten, kunnen deze memo's eenvoudig worden teruggevonden in hun desbetreffende tabblad. Bij de analyse van dit onderzoek wordt hier dan ook frequent naar teruggegrepen.

4.3.2 De nood aan een duidelijk codesysteem

Zoals hierboven vermeld is *Dedoose code-based*. Om het even welk stuk tekst uit een artikel binnen de dataset kan worden geselecteerd, en voorzien van om het even welk woord (of woordengroep) als code. Via het zelf aangemaakte codesysteem kunnen we de artikels analyseren en de (deelaspecten van de) representatie van islamitische substromingen onderzoeken. Nieuwe codes kunnen steeds worden toegevoegd, de hiërarchie tussen codes kan steeds worden aangepast en codes kunnen ook worden samengevoegd. Hierdoor krijgt de onderzoeker de mogelijkheid heel intuïtief te werk te gaan. Het nadeel daarvan is dat hij/zij zich ook kan verliezen in de hoeveelheid codes en het overzicht op het coderen en op het onderzoek als geheel kwijt raakt. Daarom is een duidelijk beeld van wat men wil onderzoeken uitermate belangrijk. Goed gedefinieerde onderzoeksvragen en het definiëren van alle reeds gemaakt codes zijn daarom uiterst noodzakelijk. Ook een duidelijke code-hiërarchie is niet geheel onbelangrijk. Op die manier kan men steeds het doel van het (de) onderzoek(svraag) voor ogen houden. Bovendien helpt het de onderzoeker overzicht te bewaren.

Coderen gebeurde in dit onderzoek zowel *bottom up* als *top down*. Zo werden er vooraf vier grote groepen van codes bepaald die samenvallen met de vier onderzoeksdomeinen van deze thesis (*top down*). Evengoed werden er frequent nieuwe (sub)codes toegevoegd bij het lezen van artikels (*bottom-up*). *Bottom up* coderen was hier erg belangrijk. Bovendien heeft men door het toekennen van meerdere (sub)codes aan één artikel een genuanceerdere analyse vanaf het begin (Saldana, 2008). Al deze codes kunnen de onderzoeker natuurlijk in eerste instantie wel sterk overweldigen. *Dedoose* biedt hier wel een aantal overzichtelijke *tools* aan (omschrijving van de codes, *excerpts*, ...). Bovendien kan men in *Dedoose* na het *bottom up* coderen eenvoudig codes samenvoegen of hergroeperen. Dat is bij *top down* niet het geval. Men loopt in dat geval ook het gevaar een te oppervlakkige analyse te bekomen (Saldana, 2008). Daar coderen inderdaad een proces is dat veel tijd vraagt en ook naarmate het verstrijken van de tijd pas echt tot stand komt, is het als onderzoeker noodzakelijk om codes te hergroeperen, herdefiniëren, nieuwe codes toe te voegen en hiërarchie binnen of tussen codes vorm te geven (Saldana, 2008). Ook in dit onderzoek werd steeds opnieuw nagedacht over nieuwigheden en gereflecteerd over gedane zaken. Dit wordt in volgend onderdeel uitvoerig besproken.

Aangezien coderen een persoonlijke bezigheid is die eerder interpretatief dan wetenschappelijk werkt, is de betrouwbaarheid van dit onderzoek discutabel (Saldana, 2008). Codes toekennen aan

paragrafen in artikels is onderhevig aan de interpretatie, de voorkennis vanuit het literatuuronderzoek, en andere persoonlijke factoren van de onderzoeker in kwestie (Saldana, 2008). De beste manier om deze betrouwbaarheid in stand te houden is dan ook consequent te blijven in het toekennen van de codes tijdens de onderzoeksperiode. Een goede vooraf opgestelde definitie van de codes is daarom belangrijk. Via *Dedoose* kan je bij elke nieuwe code een omschrijving toevoegen die snel en efficiënt kan worden geraadpleegd zodat je bij elke nieuwe toekenning van een code kan verifiëren of je consequent bezig bent. *Dedoose* laat zoals eerder vermeld ook toe de *excerpts* van het onderzoek te tonen. Alle stukken tekst die aan een bepaalde code gelinkt worden staan daar gegroepeerd. Zo krijg je ook snel een beeld over wat je gecodeerd hebt onder welke specifieke code. Het is hier ook belangrijk te vermelden dat het coderen slechts door één en dezelfde onderzoeker gebeurde, waardoor het toekennen van codes aan bepaalde artikels of paragrafen uit artikels tussen onderzoekers niet kan verschillen.

4.3.3 Van codering tot analyse

Allereerst werden er vier grote groepen van codes aangemaakt. Deze betreffen de vier grote onderzoeksdomeinen van deze thesis: substroming, onderwerp, geografische context en stem. Het maken van deze codes en de opdeling ervan waren logisch gezien elke code verwijst naar een hoofdvraag uit de thesis. Per onderzoeksdomein werden dan alle artikels gelezen en voorzien van een code. De onderzoeker is na een eerste lezing dus minstens viermaal door alle artikels gegaan. Ook dat helpt om het overzicht per onderzoeksdomein te bewaren en vooral om dieperliggende verbanden te kunnen leggen tussen artikels en codes.

In volgend onderdeel bespreken we uitvoerig hoe elke onderzoeksvraag werd onderzocht en op welke manier het coderen tot stand kwam. Dit komt de transparantie en betrouwbaarheid van de werking van dit onderzoek ten goede. Het is bovendien handig om bepaalde codes te expliciteren die voor de lezer mogelijk onduidelijk zijn. Daar dit onderdeel een dieper inzicht geeft op de manier waarop het onderzoek tot stand kwam, kan het ook als inspiratiebron dienen voor toekomstige (gelijkaardige) onderzoeken.

4.3.3.1 Substroming

Elk artikel dat melding maakt van een substroming krijgt die specifieke substroming als code toebedeeld. Elke nieuwe substroming binnen eenzelfde artikel krijgt een nieuwe code. Dit houdt in dat indien een artikel melding maakt van bijvoorbeeld sjiisme en soennisme, beide codes aan het desbetreffende artikel zullen worden gegeven. Maar niet elk artikel heeft een substroming, daarom werd de code ‚geen substroming’ hier ook opgenomen.

Deelvraag 1a: Welke islamitische substromingen komen vaak aan bod, en welke niet of minder? Welke verschillen en gelijkenissen treden er op tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws met betrekking tot deze vraag?

Codes:

geen substroming, salafisme, alawisme, moslimbroeders, sjiisme, soennisme, wahabisme, soefisme

(Indien deze substroming in het artikel voorkomt, wordt ze voorzien van de gepaste code.)

In *Dedoose* kan via de subcodes onder 'substroming' een tabel worden gegenereerd die per code aangeeft hoe vaak ze per krant voorkomt, en dus hoeveel keer deze substroming (of geen substroming) voorkomt per krant. Zo kunnen we bekijken hoeveel maal de krant in kwestie gebruik maakt van deze substroming of hoeveel maal ze helemaal geen substroming aangeeft.

Deelvraag 1b: Worden deze substromingen duidelijk uitgelegd in het artikel? Welke verschillen en gelijkenissen treden er op tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws met betrekking tot deze vraag?

Codes:

duiding, geen duiding, substroming (en subcodes salafisme, alawisme, moslimbroeders, sjiisme, soennisme, wahabisme, soefisme)

Duiding betekent hier dat de krant of stem die de substroming vermeldt de substroming eveneens voorziet van een uitleg of verklaring. Geen duiding wil zeggen dat de krant of stem die de substroming vermeldt geen uitleg of verklaring geeft bij deze substroming. Het gaat hier dus om duiding vanuit om het even welke bron (redactie, journalist, imam, lezer, ...).

Opnieuw kunnen we in *Dedoose* tabellen genereren die per krant en per substroming aangeven hoe vaak er sprake is van duiding en hoe vaak er sprake is van geen duiding. In dit onderzoek werd voor elke substroming apart zo'n tabel gemaakt. Achteraf werden deze tabellen samengevoegd om vergelijkingen en verschillen te analyseren. Via code co-occurrence in de *Chart Selector* kunnen we eveneens bekijken welke codes hoeveel maal samenvallen (bijvoorbeeld: de code 'moslimbroeders' en de code 'geen duiding').

Deelvraag 1c: Hoe worden deze substromingen belicht? Welke verschillen en gelijkenissen treden er op tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws met betrekking tot deze vraag?

Codes:

-Link met fundamentalisme/extremisme: in het artikel is er sprake van een duidelijke link tussen de substroming en de termen 'fundamentalisme' of 'extremisme'. Zo kunnen de termen als adjectief voor de substroming geplaatst worden, of kunnen aanhangers van de substroming als

synoniem voor fundamentalisten of extremisten worden gebruikt.

Een voorbeeld van deze code: *„salafisme, een fundamentalistische stroming binnen de islam (...)”*.

-Link met geweld/terreur: in het artikel is er sprake van een duidelijke link tussen de substroming en gewelddadige of terroristische acties. Zo zou het artikel duidelijk kunnen vermelden dat de aanhangers van de substroming gewelddaden of terreur veroorzaken, of de substroming kan (als adjectief) worden gelinkt aan een terroristische organisatie, een terreur- of gewelddaad.

Een voorbeeld van deze code: *„de sjiiitische Hezbollah (...)”*

-Genuanceerde link: het artikel vermeldt duidelijk dat aanhangers van een bepaalde substroming potentieel gewelddadig, extremistisch of fundamentalistisch kunnen zijn, maar benadrukt dat dit slechts gaat om een (klein) deel van de aanhangers van deze substroming. Er zijn evengoed vredelievende aanhangers.

Een voorbeeld van deze code: *„Niet alle salafisten zijn terroristen. Een veel grotere groep blijft eerder op de achtergrond en houdt zich niet bezig met politiek, protesten of terreurdaden. Zij leven eerder teruggetrokken.”*

-Positieve link: in het artikel is er sprake van een duidelijke link tussen de substroming en vrede of vredelievendheid. De aanhangers van de substroming of de substroming zelf staan synoniem voor deze twee termen.

Een voorbeeld van deze code kan zijn: *„Soefisme is een vreedzame stroming binnen de islam.”*

-Geen link: in het artikel kwam geen van bovenstaande linken tot uiting. De vermelding van de substroming verloopt neutraal.

Een voorbeeld van deze code: *„Soennieten vormen een meerderheid in België.”*

Opnieuw kunnen er in *Dedoose* tabellen worden gegenereerd per substroming en per krant. Zo krijgt men per substroming een beeld van welke verbanden het vaakst voorkomen en kan men vergelijken tussen beide kranten. Later kan men deze tabellen onderling gaan vergelijken. Via code-occurrence kunnen we het exact aantal keer zien dat twee codes samengaan samengaan (bijvoorbeeld: de codes *„link met geweld/terreur”* en *„salafisme”*).

4.3.3.2 Onderwerp

Elk artikel heeft één of meerdere onderwerpen. Deze vormen het belangrijkste thema van het artikel en vertellen ons waarover het artikel gaat. In een kort artikel is er vaak één enkel onderwerp, maar in een lang interview kan men van het ene naar het andere onderwerp *switchen* en zal het artikel dus meerdere onderwerpen bestrijken. Zodoende werden in dit onderzoek bij *topic-shifts* ook meerdere onderwerpen gecodeerd.

Deelvraag 2a: Wat zijn de vijf belangrijkste onderwerpen waarover De Standaard en Het Laatste Nieuws berichten?

De namen van de codes spreken hier veelal voor zich. Daarom worden enkel codes die anders zouden kunnen geïnterpreteerd worden of mogelijk onduidelijk zijn hieronder uitgelegd.

-Conflict in de Arabische Wereld: deze code werd gegeven aan artikels die als onderwerp verscheidene protesten of conflicten in de Arabische Wereld aankaarten. Het betreft hier conflicten in landen uit het Midden-Oosten.

-Wereldwijd protest: deze code werd gegeven indien het onderwerp van het artikel heel uiteenlopende wereldwijde protesten betrof, bijvoorbeeld de wereldwijde protesten van moslims tegen een anti-islamfilm.

-De islamitische religie: deze code werd gegeven aan artikels die islam (als religie) als hoofdonderwerp of als belangrijk deelonderwerp hadden. Indien een artikel een bepaalde substroming, of een bepaalde islamitische praktijk, als onderwerp heeft, krijgt het deze code.

-Positieve/succesverhalen moslims: deze code werd gegeven wanneer het artikel ging over een positief verhaal of een succesverhaal van een moslim eender waar ter wereld. Een voorbeeld van deze code is een artikel over de Palestijnse zanger die *Arab Idol* won.

Om een antwoord te bieden op de eerste vraag werd een tabel gemaakt van de code onderwerp (en al haar verschillende deelcodes) per krant. Deze tabel gaf weer hoe frequent in een bepaalde krant een bepaald onderwerp voorkwam. De vijf belangrijkste onderwerpen zijn dus de vijf onderwerpen die het vaakst voorkomen.

Deelvraag 2b: Hechten de kranten De Standaard en Het Laatste Nieuws meer belang aan negatieve of positieve onderwerpen? Zijn er op dat vlak gelijkenissen of verschillen tussen deze kranten?

Voor het beantwoorden van deze vraag werd het aantal positieve of succesverhalen van moslims afgewogen tegen de andere onderwerpen. Dit gebeurde per krant. Het antwoord op deze vraag kon via dezelfde tabel worden gegeven.

Deelvraag 2c: Waarop ligt de focus binnen de berichtgeving over de Syrische burgeroorlog, de Belgische Syriëstrijders en extremisme of terreurdreigingen in België? Zijn er betreffende deze vraag gelijkenissen of verschillen tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws?

Naarmate het onderzoek vorderde en meer artikels werden voorzien van een code inzake onderwerp, kwamen we tot de vaststelling dat Belgische Syriëstrijders en de Syrische burgeroorlog als onderwerpen erg frequent voorkwamen. Bovendien werd er binnen deze onderwerpen gefocust op allerlei subthema's. Het leek voor dit onderzoek uitermate interessant

om te analyseren welke subthema's bij de onderwerpen Belgische Syriëstrijders en de Syrische burgeroorlog voornamelijk aan bod kwamen, en of er verschillen waren tussen beide kranten. Deze subcodes pasten in de vooraf gegenereerde codehiërarchie. Enkel moeilijk te interpreteren codes worden hieronder beschreven.

Belgische Syriëstrijders subcodes:

-Persoonlijke info over Syriëstrijders: het artikel over de Belgische Syriëstrijders focust op persoonlijke informatie over deze strijders.

Voorbeelden van deze code kunnen zijn: de relatie met hun ouders of vrienden, hun bekering tot de islam, eerder vertoond deviant gedrag, ...

-Korte updates uit Syrië: het artikel geeft korte informatie over de Belgische Syriëstrijders in Syrië. Voorbeelden van deze code kunnen zijn: voorkomen in videoboodschappen, een nieuwe doden of gewonden, daden van bepaalde Belgische Syriëstrijders, ...

-Algemeen profiel Syriëstrijder: het artikel schetst een algemeen profiel van een doorsnee Belgische Syriëstrijder.

-Zoektocht Bontinck: het artikel vermeldt de zoektocht (en nieuwe updates binnen de zoektocht) van Dimitri Bontinck naar zijn zoon Jejoen die als Syriëstrijder is vertrokken naar het front.

-Beschuldigingen: in het artikel worden diverse bronnen beschuldigd inzake het fenomeen van de Belgische Syriëstrijders. Er wordt gezocht naar een zondebok in diverse gebieden. Beschuldigingen komen voor ten aanzien van: onderwijs, moskee, opvoeding, *Sharia4Belgium*, ...

-Maatregelen (overheid): verwijst naar artikels die het hebben over de maatregelen die (in dit geval) de Belgische overheid heeft genomen of zou moeten nemen inzake het vertrek en de terugkeer van Belgische Syriëstrijders.

-Potentieel gevaar voor eigen land bij terugkeer: verwijst naar artikels die het potentiële gevaar voor België bij een eventuele terugkeer van de Belgische Syriëstrijders in de verf zetten. De Syriëstrijders vormen in deze artikels dus een bedreiging voor de nationale veiligheid.

-Vergelijking met andere oorlogen: in het artikel wordt een link gelegd tussen het vertrek van de Belgische Syriëstrijders en het vertrek van Belgische soldaten tijdens andere oorlogen.

Door een tabel te genereren van het onderwerp 'Belgische Syriëstrijders' en haar subcodes kunnen we in *Dedoose* eenvoudig onderzoeken hoe vaak elk subthema voorkomt per krant. Zo krijgen we een beeld van de thema's die kranten aanhalen wanneer ze schrijven over de Belgische Syriëstrijders. Vooral de gemaakte beschuldigingen zijn interessant voor dit onderzoek.

Syrische burgeroorlog subcodes:

-Duidelijke achtergrondinformatie: het artikel focust vooral op duidelijke achtergrondinformatie over het conflict in Syrië.

-Beperkte updates: het artikel geeft beknopt een stand van zaken weer betreffende de Syrische burgeroorlog. Het kan hier gaan om de vermelding van een dodental, nieuwe slachtoffers, een nieuwe aanslag, ...

-Korte info over de kant van het regime: het artikel vermeldt informatie over het regime.

-Korte info over de kant van de oppositie: het artikel vermeldt informatie over de oppositie.

-Slachtoffers: het artikel focust enkel en alleen uitgebreid op de slachtoffers van de Syrische burgeroorlog.

-Reactie internationale gemeenschap: het artikel focust op de reactie en maatregelen (of afwezigheid van deze twee zaken) van diverse landen op het Syrische conflict.

In *Dedoose* kunnen we eenvoudig een tabel genereren van de code Syrische Burgeroorlog (met al haar subcodes) en zodoende de frequentie waarmee de subcodes voorkomen, bekijken per krant.

Tot slot is het voor dit onderzoek ook relevant om te kijken waarover de berichten over extremisme en terreurdreigingen in eigen land concreet gaan. Ook dit werd gedaan via het toekennen van subthema's. Vooral de vermelde oorzaken en maatregelen van de overheid zijn interessant om te onderzoeken.

Extremisme/terreurdreigingen in eigen land subcodes:

-Maatregelen overheid: het artikel focust op maatregelen die de overheid heeft genomen of zou moeten nemen inzake extremisme en terreur in België.

-Oorzaken: het artikel ziet bepaalde bronnen als oorzaken van extremisme en terreur in België. Deze kunnen zijn: maatschappelijke oorzaken, moskeeën, Sharia4Belgium, specifieke personen, ...

Deelvraag 2d: Met welk onderwerp vallen de meldingen van islamitische substromingen samen? Zijn er betreffende deze vraag gelijkenissen of verschillen tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws?

In dit onderdeel werd er gekeken naar het onderwerp van het artikel of de paragraaf waarin de substroming voorkwam. Indien een substroming slechts één keer of slechts in één bepaalde paragraaf voorkwam, dan werd er gekeken naar het onderwerp van die paragraaf. Indien een substroming doorheen het artikel frequent voorkwam, werd er gekeken naar het hoofdonderwerp

van het artikel. Indien er dan nog niet eenduidig een onderwerp (en dus code) kon worden gegeven, werden er twee onderwerpen of codes gegeven.

Dit onderwerp is niet per se hetzelfde als het eerder gecodeerde onderwerp per artikel dat gebruikt werd om de drie eerste deelvragen in dit onderzoeksdomein te beantwoorden. Daarom werd hier per vermelding van een substroming handmatig nagekeken met welk onderwerp deze vermelding voorkwam. Via de *excerpts* in Dedoose konden we nagaan aan welke stukken tekst een specifieke substroming werd toegekend. Indien we dus uit de dataset de code ‚salafisme’ haalden, konden we alle stukken tekst bekijken waaraan deze code werd toegekend en zo het onderwerp van deze stukken bepalen. Dit gebeurde voor elke substroming afzonderlijk. De stukken tekst werden geanalyseerd en vervolgens voorzien van een nieuwe onderwerp subcode. Zo konden we manueel een tabel genereren van de gecodeerde onderwerpen, per substroming en per krant. De inhoud van elke onderwerp subcode is gebaseerd op de definities van de onderwerpen die we eerder codeerden. Concreet blijft de code ‚Syrische burgeroorlog’ inhoudelijk dus hetzelfde betekenen, maar zal dit niet per se dezelfde code zijn als de eerste onderwerpcodes die werd toegekend. Zo kan een artikel dat gaat over ‚Conflict in de Arabische Wereld (en dus aanvankelijk deze code kreeg) melding maken van salafisme in één enkele paragraaf die over de Belgische Syriëstrijders gaat. Zodoende is het onjuist om te stellen dat salafisme hier verband houdt met het onderwerp ‚Conflict in de Arabische Wereld’, maar is het eerder correct om te stellen dat salafisme hier verband houdt met het onderwerp ‚Belgische Syriëstrijders’. Er moet dus veelal op een lager onderwerp-niveau (lees: het onderwerp van een bepaalde paragraaf of van een bepaald stukje tekst) worden gekeken willen we het onderwerp bepalen waarin substromingen voorkomen. Gezien het klein aantal vermeldingen van substromingen kon dat relatief snel worden onderzocht.

4.3.3.3 Geografische context

De bedoeling van deze code is te analyseren over welke regio elk artikel gaat. Het gaat hier concreet om de regio waarover voornamelijk wordt gesproken in het artikel. Wordt er gesproken over protesten in Egypte door om het even welke stem (journalist, bevolking, president, ...) dan wordt hieraan de code ‚Egypte’ gegeven. Zijn alle regeringsleiders in de Verenigde Naties bij elkaar gekomen om over Syrië te praten en ligt de nadruk vooral op de manier waarop ze met dit conflict omgaan, dan wordt hieraan de code ‚internationale gemeenschap’ gegeven. Aangezien alle artikels uit de dataset de term ‚Syrië’ bevatten, is het logisch dat elk artikel de situatie in Syrië in meer of mindere mate zal aanhalen. Daarom werd de code ‚Syrië’ enkel gegeven aan artikels die enkel hoofdzakelijk over Syrië spraken als regio.

De codes die onder ‚geografische context’ vallen, spreken voor zich aangezien ze gelijk zijn aan de verschillende landen die worden aangehaald. Toch is het niet altijd eenvoudig één specifiek land te isoleren en dat als code te gebruiken voor een heel artikel. Heel wat berichtgeving omvat immers een bepaalde groepering van landen gaat of totaal verschillende gebieden. We verduidelijken de codes voor deze groeperingen van landen.

Codes:

-Europa: het artikel heeft het voornamelijk over Europa, (personen uit) diverse Europese landen of de Europese Unie. Het Europese land waarover het artikel gaat, wordt als code gegeven. Indien er meer dan twee verschillende Europese landen voorkomen krijgt het artikel de code ‚diverse Europese landen’. Al deze codes zitten gegroepeerd onder de grotere noemer ‚Europa’. Dit is visueel duidelijk in de tabellen van de onderzoeksresultaten.

-Midden-Oosten: het artikel heeft het voornamelijk over het Midden-Oosten als geheel of diverse landen uit deze regio. Onder deze code vallen alle verschillende landen die zich in het Midden-Oosten bevinden. Ook de code ‚diverse landen uit het Midden-Oosten’ werd ingevoerd indien er werd gefocust op meer dan twee landen uit deze regio.

-Noord-Afrika: het artikel heeft het voornamelijk over (landen uit) Noord-Afrika. Onder deze code vallen alle landen die in Noord-Afrika liggen. De code ‚diverse landen uit Noord-Afrika’ kwam niet voor omdat er nooit op meer dan twee landen uit deze regio werd gefocust in een artikel.

-Link naar diverse andere islamitische landen wereldwijd: het artikel heeft het over diverse islamitische landen uit alle uithoeken van de wereld. Het gaat hier zowel om landen uit het Midden-Oosten als Noord-Afrika, Zwart-Afrika, Azië of andere gebieden die allemaal samen voorkomen in een artikel. Een voorbeeld van een artikel dat hieronder zou gecodeerd worden is een artikel over protest tegen een anti-islamfilm in verscheidene islamitische landen.

-Internationale gemeenschap: het artikel heeft het hoofdzakelijk over de internationale gemeenschap (van regeringsleiders). De hoofden van diverse landen komen samen om iets (voornamelijk het conflict in Syrië) te bespreken.

-Wereldwijd (protest): het artikel heeft het hoofdzakelijk over wereldwijd protest, ongebonden aan islamitische of niet-islamitische landen en ook niet louter uit Westerse landen. Het gaat om de hele wereld hier.

Deelvraag 3a: Welke landen of groeperingen van landen komen voornamelijk aan bod in De Standaard en Het Laatste Nieuws? Welke landen of groeperingen van landen komen het minst vaak aan bod?

Om de eerste deelvraag op te lossen zullen we elk artikel van een bepaalde subcode uit de ‚geografische context’ voorzien. Concreet wordt elk artikel dus verbonden met een land of groep van landen. Daarna kan via *Dedoose* een tabel worden gemaakt die per land of groepering van landen aangeeft hoe vaak ze voorkomt per krant.

*Deelvraag 3b: Focust men eerder op buitenlandse of binnenlandse aangelegenheden?
Welke verschillen of gelijkenissen zijn er op dat vlak tussen De Standaard en Het
Laatste Nieuws?*

Om deze vraag op te lossen hoeven we enkel een opdeling te maken tussen binnenland en buitenland onder de grote code ‚geografische context‘. Alles wat België als code kreeg, valt onder binnenland, en alles wat een andere code dan België kreeg, valt onder buitenland. Door de handige code-hiërarchie in *Dedoose* kunnen we eenvoudigweg alle andere landen dan België groeperen onder een grotere code ‚buitenland‘. Belangrijk is dat hierover op voorhand wordt nagedacht. Door verschillende malen twee codes (twee buitenlandse regio’s) aan te duiden voor één artikel, zou de frequentie ‚buitenland‘ immers een heel stuk hoger liggen. Er moet dus voor gezorgd worden dat dit artikel dan eenmalig als ‚buitenland‘ gezien wordt, en niet twee keer de code ‚buitenland‘ krijgt. Ook dit kan eenvoudig worden aangepast in *Dedoose*. Opnieuw wordt hier dus een tabel gegenereerd die aangeeft hoe vaak de code buitenland of binnenland gebruikt werd per krant.

*Deelvraag 3c: Welke substromingen worden gelinkt met welke regio’s? Welke
verschillen of gelijkenissen zijn er op dat vlak tussen De Standaard en Het Laatste
Nieuws?*

Het betreft hier niet (noodzakelijk) de hoofdregio van het gehele artikel die als code eerder werd uitgelegd, maar het draait hier eerder om de regio waarmee de substroming wordt gelinkt. Een substroming komt immers veelal voor in een paragraaf van een artikel en niet zozeer in het gehele artikel. We bekijken dus de regio die verband houdt met de paragraaf of het tekstdeel binnen het artikel waarin de substroming zich bevindt. Elk artikel met een substroming wordt dus opnieuw gecodeerd en voorzien van een regionale context. De verschillende codes betekenen inhoudelijk wel hetzelfde als de codes die hierboven werden uitgelegd. Opnieuw zal er dus een code ‚Midden-Oosten‘ zijn, bijvoorbeeld, wanneer de substroming aan diverse landen uit het Midden-Oosten wordt verbonden. Per substroming wordt dan een tabel gegenereerd die van elk land (of groepering van landen) aangeeft hoe vaak het voorkomt per krant. Achteraf kunnen de geografische contexten gelinkt aan deze substromingen dan worden vergeleken. We kunnen dan gaan analyseren of elke substroming verband houdt met een specifieke regio, of bepaalde regio’s meer aan bod komen dan anderen, en of er verschillen tussen beide kranten.

4.3.3.4 Stemmen

Elk artikel kan één of meerdere stemmen laten horen. Concreet gaat het hier over wie er door de pers aan het woord wordt gelaten. Dat kan op verschillende manieren. De meest eenvoudige manier is natuurlijk door iemand te citeren in een artikel. De persoon die wordt geciteerd is dan gelijk aan de code die het artikel krijgt. Worden er meerdere en uiteenlopende stemmen geciteerd, dan worden in dit onderzoek ook meer stemmen gecodeerd. De pers kan ook een persoon

interviewen, ook in dat geval wordt die bepaalde persoon gezien als de stem van het artikel. Het artikel kan de reactie of mening van een persoon ook beschrijven zonder die persoon letterlijk te gaan citeren. Ook dan geldt dat die persoon als stem gecodeerd wordt. Beschrijft een journalist een bepaalde gebeurtenis of een bepaald evenement, dan wordt de journalist als stem gecodeerd omdat hij niet het woord geeft aan bepaalde personen inzake deze gebeurtenis.

Op basis van het literatuuronderzoek werden de stemmen vooreerst opgedeeld in twee grote groepen: stemmen uit het buitenland en stemmen uit het binnenland. Deze twee groepen werden elk verder onderverdeeld in overheidsdiscours en alternatieve stemmen. Op die manier zijn we in staat om te analyseren of kranten eerder gebruik maken van buitenlandse of binnenlandse stemmen, alsook wat voor soort stemmen ze aan het woord laten. Uit eerder onderzoek blijkt immers dat kranten een sterke focus hebben op overheidsdiscours. Onder deze codes vielen uiteraard een heel aantal subcodes die later in dit onderdeel zullen worden uitgelegd.

Deelvraag 4a: Welke stemmen komen frequenter aan bod in de berichtgeving van De Standaard en Het Laatste Nieuws en welke krijgen minder gehoor?

Codes:

-Overheidsstemmen buitenland: het artikel laat stemmen van overheden uit andere landen dan België aan het woord. De subcodes betreffen hier de verschillende landen.

-Bureaucratische instellingen België: het artikel laat stemmen van bureaucratische instellingen uit het eigen land aan het woord. De subcodes zijn hier: politie/gerecht, overheid (ministers, burgemeesters, ...), onderwijs en OCMW.

-Alternatieve bronnen buitenland: het artikel laat stemmen aan het woord die niet afkomstig zijn van overheden uit het buitenland. Deze subcodes worden hieronder in de laatste paragrafen besproken.

-Alternatieve bronnen België: het artikel laat stemmen aan het woord die niet afkomstig zijn van overheid, politie/gerecht, onderwijs of OCMW (of nog andere bureaucratische instellingen). Deze subcodes worden hieronder in de laatste paragrafen besproken.

Eerst en vooral bekijken we hier de verschillen of gelijkenissen tussen beide kranten ten aanzien van het gebruik van binnenlandse en buitenlandse stemmen, alsook ten aanzien van het gebruik van overheidsdiscours of alternatieve stemmen. Zo werd een tabel gegenereerd die aangeeft hoe vaak de codes 'overheidsstem buitenland', 'alternatieve stemmen buitenland', 'bureaucratische instellingen binnenland' en 'alternatieve stemmen binnenland' voorkwamen per krant. Op deze manier zijn we in staat te analyseren of kranten eerder binnenlandse of buitenlandse stemmen aan het woord laten, alsook of er een grotere focus ligt op overheidsdiscours.

Vervolgens bekijken we de buitenlandse stemmen gedetailleerder. We onderzoeken per krant welke overheidsstemmen nu precies aan bod komen. Gaat het in de artikels eerder om stemmen van Europese overheden, van de Amerikaanse overheid of van overheden uit islamitische landen? Vervolgens bekijken we per krant welke buitenlandse alternatieve stemmen (en dus niet-overheidsstemmen) aan bod komen in de artikels. Voorbeelden van buitenlandse alternatieve stemmen kunnen zijn: hulporganisaties uit Syrië, inwoners of activisten uit Syrië, vertegenwoordigers van islamitische organisaties, andere media, ...

Aangezien elk artikel de term Syrië bevat en dus elk artikel in meerdere of mindere mate over Syrië zal praten, kan het ook bijzonder interessant zijn om de Syrische stemmen die kranten aan het woord laten te onderzoeken. Op basis van de literatuurstudie blijkt immers dat journalisten veelal zijn aangewezen op informatie van de kant van de rebellen. Toegang tot deze informatie is voor de pers eenvoudiger en correspondenten reizen ter bescherming vaak mee met de oppositie. Het is dus interessant om te kijken of er voornamelijk stemmen uit de oppositie worden gehoord. ‚Soort stem uit Syrië’ bestond uit de subcodes: ‚hulporganisaties in Syrië’, ‚inwoners of activisten in Syrië’, rebellen, experten in Syrië, ‚de Syrische overheid (of andere stemmen aan de kant van het regime)’.

Kijken we naar de stemmen die de kranten uit Syrië aan het woord laten, dan kunnen we ook deels een beeld vormen van de betrouwbaarheid van de informatie. Immers, laat de krant louter de Syrische overheid aan het woord, dan kunnen we besluiten dat de informatie veelal eenzijdig en gekleurd zal zijn. Hetzelfde geldt voor de stem van de rebellen. Inwoners, activisten of hulporganisaties kunnen dan een betrouwbaardere stem bieden. Alle stemmen uit Syrië worden dus ondergebracht onder de code ‚Soort stem uit Syrië’. Op basis daarvan kan men een tabel genereren die per subcode (dus per soort stem uit Syrië) aangeeft hoe vaak ze in de desbetreffende krant voorkomt.

Ook de binnenlandse stemmen werden in detail bekeken. Eerst en vooral onderzochten we per krant de stemmen van bureaucratische instellingen. Zijn het vooral gerecht, politie, overheid, onderwijs of nog andere instellingen die als stem aan bod komen in het artikel? Vervolgens bekeken we welke alternatieve binnenlandse stemmen het vaakst en het minst vaak aan bod kwamen per krant. Voorbeelden dit soort stemmen zijn: ‚de familie van Belgische Syriëstrijders’, ‚lezersreacties’, ‚de pers zelf’ (journalist, redactie, opiniemaker, ...)’.

Aangezien alle artikels de termen moslims of islam bevatten, kan het voor dit onderzoek uiterst interessant zijn om te gaan kijken hoe vaak beide kranten moslims uit het eigen land aan het woord laten. Alle stemmen afkomstig van moslims uit het eigen land (islamitische organisaties, imams, islamitische geleerden met Arabische *roots*, ...) werden samengenomen na de eerste codeerfase om het verschil tussen moslimstemmen en niet-moslimstemmen te analyseren per krant. Er werd een tabel gegenereerd die aangaf hoe vaak elke stem (elke subcode dus) werd geteld per krant.

Deelvraag 4b: Wie wordt in Het Laatste Nieuws en De Standaard aan het woord gelaten als het over islamitische substromingen gaat?

In het laatste deel werd geanalyseerd welke stemmen aan bod komen wanneer er over een bepaalde substroming wordt gesproken. Opnieuw vraagt dit dieperliggend onderzoek dat we niet kunnen verrichten via de codes die voordien werden gegeven. De stem die aan het woord wordt gelaten (in een bepaalde paragraaf) over een bepaalde substroming, is niet per se dezelfde stem die eerder werd gecodeerd. Daarom bekijken we in *Dedoose* de *excerpts* per substroming en analyseren we wie er in het artikel gehoord wordt wanneer de substroming aan bod komt. Per substroming kan dan een tabel worden gegenereerd die aangeeft welke stem hoe vaak aan bod komt per krant. Achteraf kunnen we die verschillende tabellen dan gaan vergelijken.

5. Onderzoeksresultaten

5.1 Islamitische substromingen in De Standaard en Het Laatste Nieuws

5.1.1 Salafisme

Salafisme	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Frequentie	9	24
Duiding	2 (22,22%)	8 (33,33%)
Geen duiding	7 (77,78%)	16 (66,67%)
Link met fundamentalisme/ extremisme	4 (44,44%)	10 (41,67%)
Link met geweld/terreur	3 (33,33%)	8 (33,33%)
Uitsluitend positieve link	0	0
Genuanceerde link	0	5 (20,83%)
Geen specifieke link	2 (22,22%)	1 (4,17%)

Tabel 1.1: Salafisme in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het aantal artikels per krant dat salafisme vermeldt)

Salafisme komt op een totaal van 288 artikels³⁷ slechts 33 maal voor. Dit stemt overeen met een totaalpercentage van 11,46% op het totaal aantal onderzochte artikels. Salafisme kwam als substroming 9 maal voor in *Het Laatste Nieuws* en 24 maal in *De Standaard*. Voor *Het Laatste*

³⁷ Het totaal aantal artikels van beide kranten samen

Nieuws geldt dus dat 5,88% (9 artikels op een totaal van 153) van de artikels in de onderzochte periode de term salafisme bevatten, terwijl 17,78% (24 artikels op een totaal van 135) van de artikels uit *De Standaard* diezelfde substroming weergeven. Het is duidelijk dat in *De Standaard* veel meer aandacht wordt gegeven aan salafisme dan in *Het Laatste Nieuws*, hoewel het percentage bij beide kranten redelijk laag ligt.

Bekijken we de artikels gedetailleerder dan valt er op te merken dat de substroming salafisme slechts 10 van de 33 maal dat ze voorkomt, wordt gedefinieerd. Voor beide kranten geldt dat ze salafisme eerder niet dan wel duiding geven. Slechts 2 op 9 artikels (22,22%) die de term salafisme bevatten, vermelden duiding in *Het Laatste Nieuws*, terwijl *De Standaard* 8 van de 24 maal (33,33%) duiding geeft bij deze substroming.

Voor beide kranten geldt dat ze salafisme hoofdzakelijk linken aan fundamentalisme of extremisme. *Het Laatste Nieuws* legt dit verband in 44,44% van de artikels die deze substroming vermelden. Het percentage van *De Standaard* is bijna gelijkaardig: 41,67% van de artikels die salafisme bevatten linken de substroming aan fundamentalisme of extremisme. Het tweede grootste verband dat wordt gelegd met salafisme in beide kranten is de link met geweld of terreur. Dit verband wordt in 33,33% van de artikels die salafisme bevatten gelegd. Dit geldt zowel voor *De Standaard* als voor *Het Laatste Nieuws*. De overgrote meerderheid van de artikels linkt salafisme dus uitsluitend met negatieve zaken. Een positief verband komt niet voor. Toch legt *De Standaard* in 5 van de 24 artikels een genuanceerde link. Dit houdt in dat er inderdaad wordt vermeld dat salafisme mogelijk gepaard kan gaan met fundamentalisme, extremisme of zelfs geweld en terreur, maar dat dit niet noodzakelijk zo hoeft te zijn. Van deze genuanceerde link was in *Het Laatste Nieuws* geen sprake. Een positieve link was er in geen van beide kranten.

Uit deze resultaten is duidelijk te concluderen dat beide kranten, en *Het Laatste Nieuws* in het bijzonder, veelal geen aandacht besteden aan de variëteit binnen het salafisme die eerder in deze thesis aangekaart werd. Verscheidene auteurs benadrukken dat er diverse groepen salafisten bestaan. Toch wordt salafisme in de onderzochte kranten veelal eenvoudigweg gezien als een fundamentalistische, extremistische stroming of, erger nog, een gewelddadige, terroristische stroming. *De Standaard* en vooral *Het Laatste Nieuws* hebben in de overgrote meerderheid van de gevallen geen aandacht voor de vreedzame of apolitieke variant van salafisme. Hoewel de salafisten die overgaan tot geweld volgens Benyaich (2013) een minderheid vormen, komt die in beide kranten als grote meerderheid naar boven, en zijn fundamentalisme, extremisme, terrorisme, jihadisme en dergelijke meer synoniemen geworden voor deze substroming. Dat salafisme wordt gezien als een conservatieve stroming binnen de islam ligt in lijn met de bevindingen van het literatuuronderzoek, maar dit hoeft nog geen synoniem te zijn voor alle bovenstaande zaken waarmee salafisme in verband wordt gebracht in de artikels.

5.1.2 Alawieten

Deze substroming komt slechts 9 maal voor op 288 artikels, wat overeenstemt met 3,13%. Over alawieten wordt vaker gesproken in *De Standaard* dan in *Het Laatste Nieuws*. *De Standaard* heeft het over alawieten in 6 of 4,44% van haar artikels, *Het Laatste Nieuws* maar in 3 of 1,96% van haar artikels. Ook hier is *De Standaard* dus de krant die het meeste melding maakt van de substroming.

Slechts 2 van de 6 artikels (33,33%) die de term alawieten bevatten werden geduid in *De Standaard*. In *Het Laatste Nieuws* werd er geen enkel artikel dat alawieten vermeldde voorzien van duiding. Opnieuw geldt hier dus dat beide kranten de substroming eerder niet dan wel duiden.

In *Het Laatste Nieuws* werd in de enige 3 artikels die de term alawieten bevatten, driemaal het verband gelegd met geweld of terreur. Alawieten werden in *Het Laatste Nieuws* dus uitsluitend gelinkt aan deze negatieve fenomenen. In *De Standaard* was er nergens een specifieke link te vinden. De substroming werd in alle 6 gevallen gewoon vermeld zonder een link naar geweld, terreur, extremisme of fundamentalisme, maar ook zonder genuanceerd of positief verband. Voor beide kranten geldt, net zoals bij bovenstaande substroming, dat er geen melding was van een positief verband. Het samengaan van ‚geen duiding’ en een loutere ‚link met geweld/terreur’ in *Het Laatste Nieuws* is een bijzonder verontrustend verschijnsel dat wijst op eenzijdige berichtgeving en een focus op extremen.

Alawisme werd vaak vermeld als link naar het Syrische regime en de Syrische president Assad die onder de alawitische strekking zouden vallen. In artikels wordt ook vaak gesteld dat alawisme en sjiisme gelijk zijn. Meer uitleg werd er niet gegeven over deze substroming. De verbanden tussen de Syrische burgeroorlog en de onderzochte substromingen komen uitgebreid aan bod in onderdeel 5.2 van de resultaten.

5.1.3 Moslimbroeders

Moslimbroeders komen als substroming 24 maal voor op 288 artikels, wat gelijk is aan 8,33% van het totaal aantal onderzochte artikels. Opnieuw hebben we hier te maken met een substroming die weinig voorkomt. *Het Laatste Nieuws* heeft het in 5 artikels over moslimbroeders. Dit stemt overeen met 3,27% van het totaal aantal artikels uit *Het Laatste Nieuws*. *De Standaard* bericht daarentegen veel vaker over deze substroming: 14,07% van het totaal aantal artikels uit *De Standaard* binnen de onderzochte periode vermelden moslimbroeders.

Zowel *Het Laatste Nieuws* als *De Standaard* voorzien moslimbroeders eerder niet dan wel van duiding. Slechts 1 van de 5 artikels (20,00%) uit *Het Laatste Nieuws* duidde de substroming. Bij *De Standaard* gaat het slechts om 2 van 19 artikels (10,53%) die werden geduid.

Voor beide kranten geldt dat de moslimbroederschap in de meeste gevallen niet gepaard gaat met een specifieke link. Voor *Het Laatste Nieuws* werd in 3 van de 5 gevallen (60,00%) geen link gevonden, voor *De Standaard* was dat het geval voor 13 van de 19 artikels (65,00%). In beide kranten werd er éénmalig een genuanceerd verband gevonden. Moslimbroeders werden in deze 2 artikels gelinkt aan extremisme, fundamentalisme of zelfs aan geweld of terreur, maar tegelijkertijd werd in deze artikels benadrukt dat dit verband niet altijd zonder meer geldt. In *De Standaard* werden moslimbroeders in 3 of 15,79% van de artikels die de substroming bevatten, gelinkt aan geweld of terreur. In diezelfde krant werd de substroming ook 3 of 15,79% gelinkt aan fundamentalisme of extremisme. Een positief verband werd niet gevonden. In *Het Laatste Nieuws* was er geen link tussen moslimbroeders en geweld of terreur te vinden, wel werd er in 1 van de 5 artikels (20,00%) een link gelegd naar fundamentalisme of extremisme. Een negatief verband met deze onderzochte substroming komt dus veel frequenter voor in *De Standaard* dan in *Het Laatste Nieuws*.

5.1.4 Sjiisme

Sjiisme komt als substroming 18 keer voor op een totaal van 288 artikels. In 6,25% van de onderzochte berichtgeving komt deze substroming dus voor. Beide kranten hebben in 9 artikels melding gemaakt van sjiisme. Voor *Het Laatste Nieuws* stemt dat overeen met 5,88% van het totaal aantal artikels uit deze krant, terwijl dat voor *De Standaard* 6,67% is. Beide kranten berichten dus ongeveer met een gelijke frequentie over deze substroming, al moet het gezegd dat ze in vergelijking met het totaalpakket aan artikels maar weinig voorkomt.

Opnieuw geldt voor beide kranten dat sjiisme eerder niet dan wel wordt geduid. Elke krant voorziet de substroming slechts 1 op 9 keer van duiding. Dit houdt in dat in 8 van de 9 artikels, zowel bij *Het Laatste Nieuws* als bij *De Standaard*, de term sjiisme niet werd uitgelegd.

Bekijken we dan gedetailleerder hoe er over deze substroming wordt bericht, dan merken we op dat er slechts één keer in elke krant een genuanceerd verband wordt gelegd. De ene keer dat sjiisme geduid werd in *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws*, werd het dus voorzien van een genuanceerde link. Voor *Het Laatste Nieuws* geldt dat 7 van de 9 (77,78%) artikels sjiisme verbonden met geweld of terreur. Voor *De Standaard* waren dat er 4 van de 9 (44,44%). *Het Laatste Nieuws* linkt sjiisme dus frequenter met negatieve fenomenen. In bovenstaande 11 gevallen (4 uit *De Standaard* en 7 uit *Het Laatste Nieuws*) wordt sjiisme zonder duiding gelinkt aan geweld of terreur. Dit is een bijzonder interessant maar verontrustend verschijnsel, zeker als een positief verband nooit voorkomt en een genuanceerd verband heel schaars is. Wat de overige artikels betreft, werd er in *Het Laatste Nieuws* éénmaal geen specifiek verband gelegd met sjiisme, voor *De Standaard* was dat het geval in 5 van de 9 artikels.

5.1.5 Soennisme

Soennisme wordt 16 keer vermeld op 288 artikels, wat overeenkomt met 5,56% van het totaal aantal onderzochte berichten. *Het Laatste Nieuws* vermeldt deze substroming in 6 of 3,92% van haar artikels. Soennisme duikt in *De Standaard* op in 10 of 7,41% van de artikels van deze krant.

Opnieuw wordt de substroming hier eerder niet dan wel geduid door beide kranten. *Het Laatste Nieuws* duidt soennisme in 1 van de 6 artikels waarin de substroming voorkomt. Dit stemt overeen met 16,67% van de berichtgeving uit *Het Laatste Nieuws* waar soennisme in voorkomt. Voor *De Standaard* merken we een lager cijfer op. Soennisme werd hier ook maar 1 keer geduid, maar dit wel op een totaal van 10 artikels (10,00%). Duiding bij deze substroming is dus erg schaars in beide kranten.

De verbanden die beide kranten leggen zijn hier wel verschillend. *De Standaard* linkt soennisme in 3 van de 10 artikels aan geweld of terreur (30,00%), terwijl *Het Laatste Nieuws* dat in 5 van de 6 artikels doet (83,33%). *Het Laatste Nieuws* legt dus frequenter deze link in vergelijking met *De Standaard*. De meerderheid van de berichten die soennisme bevatten werden in *De Standaard* niet voorzien van een specifieke link naar terrorisme, geweld, fundamentalisme, extremisme of positieve fenomenen. Voor *Het Laatste Nieuws* was dat voor 1 artikel het geval. Een genuanceerde of positieve link was in geen enkele krant te vinden.

5.1.6 Wahabisme

Wahabisme is één van de minst voorkomende substromingen. In *De Standaard* kwam het slechts 5 keer voor op het totaal aantal artikels (288) uit deze dataset. Dit stemt overeen met 1,74% van de totale onderzochte berichtgeving. *Het Laatste Nieuws* maakte geen melding van wahabisme. De meldingen kwamen dus enkel van *De Standaard*.

Wahabisme werd in *De Standaard* 3 keer geduid en 2 keer niet geduid. Dit is dusver de enige islamitische substroming die meer wel dan niet geduid wordt.

Bekijken we de artikels iets gedetailleerder, dan valt op te merken dat wahabisme in 3 van de 5 gevallen werd gelinkt aan fundamentalisme of extremisme, en in 1 van de 5 gevallen aan geweld of terreur. Het overblijvende artikel bevatte geen specifiek verband. Dit houdt in dat de duiding die bij deze substroming gegeven werd, verband houdt met fenomenen als fundamentalisme, extremisme, geweld of terreur. Daar waar men zou verwachten dat duiding eerder een genuanceerde link brengt, is hier het tegenovergestelde waar.

5.1.7 Soefisme

Soefisme is de minst voorkomende substroming van allemaal. Het kwam slechts één keer voor in *De Standaard* en nooit in *Het Laatste Nieuws*. De ene keer dat soefisme voorkwam werd het niet

geduid, noch werd er een specifieke link gemaakt tussen soefisme en negatieve of positieve fenomenen als terreur, geweld, extremisme, fundamentalisme of vredelievendheid.

5.1.8 Conclusie

Onderzoeksvraag 1: *Op welke manier berichten de kranten De Standaard en Het Laatste Nieuws over islamitische substromingen?*

Om op de allereerste onderzoeksvraag een antwoord te formuleren, is het nodig eerst alle andere onderzoeksvragen en hun deelvragen op te lossen, aangezien dit de hoofdvraag is van deze thesis. Daarom wordt in deze conclusie enkel gefocust op de drie deelvragen. De volledige vraag zal worden beantwoord in de eindconclusie van de onderzoeksresultaten.

Deelvraag 1a: Welke islamitische substromingen komen vaak aan bod, en welke niet of minder? Welke verschillen en gelijkenissen treden er op tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws met betrekking tot deze vraag?

Substroming	Het Laatste Nieuws	De Standaard	Totaal
Salafisme	5,88%	17,78%	11,46%
Alawisme	1,96%	4,44%	3,13%
Moslimbroeders	3,27%	14,07%	8,33%
Sjiisme	5,88%	6,67%	6,25%
Soennisme	3,92%	7,41%	5,56%
Wahabisme	0	3,70%	1,74%
Soefisme	0	0,007%	0,003%

Tabel 1.2: Frequentie van voorkomen van islamitische substromingen in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het aantal artikels per krant en het totaal aantal onderzochte artikels van beide kranten samen)

De meest voorkomende substromingen in *Het Laatste Nieuws* zijn duidelijk salafisme en sjiisme. In iets mindere mate komen moslimbroeders en soennisme aan bod. De frequenties waarmee deze substromingen voorkomen, blijven wel aan de lage kant voor *Het Laatste Nieuws*. Alawieten komen nog minder voor in deze krant, en wahabisme of soefisme komen zelfs nooit aan bod. Voor *De Standaard* zijn de meest voorkomende substromingen duidelijk salafisme en moslimbroeders. In iets mindere mate komen ook sjiisme en soennisme aan bod. Alawieten, wahabieten en soefi's worden bijna niet vermeld. Uit bovenstaande tabel blijkt dat salafisme de belangrijkste substroming is voor beide kranten. Hoewel het percentage bij *Het Laatste Nieuws* erg laag ligt in vergelijking met *De Standaard*, en er in *Het Laatste Nieuws* evenveel melding wordt gemaakt van sjiisme. Wahabisme en soefisme zijn de minst voorkomende substromingen. *De Standaard* maakt

over het algemeen meer melding van substromingen en erkent ook meer substromingen dan *Het Laatste Nieuws*. Dit is voor alle substromingen het geval. Sjiisme kwam echter even vaak voor in beide kranten. Voor beide kranten geldt echter dat de overgrote meerderheid van de berichtgeving geen islamitische substroming bevat. *Het Laatste Nieuws* had veel vaker het label ‘geen substroming’ bij één van haar artikels staan.

Deelvraag 1b: Worden deze substromingen duidelijk uitgelegd in het artikel? Welke verschillen en gelijkenissen treden er op tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws met betrekking tot deze vraag?

Substroming	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Salafisme	22,22%	34,78%
Alawisme	0%	28,57%
Moslimbroeders	20,00%	10,52%
Sjiisme	11,11%	11,11%
Soennisme	16,67%	10,00%
Wahabisme	0	75,00%

Tabel 1.3: Duiding bij substromingen in *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* (in percentages t.o.v. het aantal artikels per krant dat de betreffende substroming vermeldt)³⁸

Zowel voor *Het Laatste Nieuws* als voor *De Standaard* geldt dat ze alle substromingen vaker niet dan wel duiden. De percentages in deze tabel liggen uitzonderlijk laag, wat betekent dat kranten maar weinig duiding voorzien bij de substromingen die in hun artikels worden vermeld. Er heerst dus een groot gebrek aan informatie wanneer een krant over een bepaalde substroming bericht. De enige uitzondering op deze regel is wahabisme in *De Standaard*. Deze stroming wordt in diezelfde krant vaker wel dan niet geduid, maar dit op een eenzijdige, onvolledige manier, zoals blijkt uit de link die er wordt gelegd tussen wahabisme en fundamentalisme of extremisme. Procentueel gezien worden salafisme en alawieten meer geduid in *De Standaard* dan in *Het Laatste Nieuws*. Omgekeerd is het geval voor moslimbroeders en soennisme. De substromingen die het vaakst worden geduid in *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws* zijn wahabisme en salafisme. Voor *Het Laatste Nieuws* zijn dat salafisme en moslimbroeders. We kunnen dus stellen dat salafisme voor beide kranten de meest geduide substroming is, indien we geen rekening houden met wahabisme als buitenbeentje. Voor sjiisme lopen de percentages van het aantal geduide artikels gelijk bij beide kranten.

³⁸ Neemt men het totaal percentage (100%) en trekt men daarvan alle procenten uit deze tabel af, dan bekomt men respectievelijk de percentages voor ‘niet geduid’ per krant en per substroming

Duiding is ook zelden uitgebreid en volledig. Veelal proberen kranten er zich met één zin vanaf te maken:

„Met salafisme (een fundamentalistische stroming binnen de islam, red.) of de jonge jihadi's wil ik niets te maken hebben' (De Standaard, 15/06/2013, p. 8).

Het bovenstaande fragment is een duidelijk voorbeeld van een onjuiste en onvolledige duiding bij salafisme door de redactie van de krant zelf. Op een korte en snelle manier wordt er geprobeerd om de term bij het publiek duidelijk te maken. Het verraadt een focus op de negatieve (extreme) kant van salafisme en zorgt voor veralgemening. Bovendien illustreert het dat duiding door de krant(enredactie) niet synoniem staat aan juistheid en volledigheid.

Deelvraag 1c: Hoe worden deze substromingen belicht? Welke verschillen en gelijkenissen treden er op tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws met betrekking tot deze vraag?

Uit de bovenstaande resultaten blijkt duidelijk dat geen enkele substroming positief wordt belicht, niet in *Het Laatste Nieuws* en ook niet in *De Standaard*. Wel is er in sommige gevallen sprake van een genuanceerde link. Het artikel vermeldt dan dat de substroming mogelijk verbanden vertoont met extremisme, fundamentalisme, geweld of terreur, maar benadrukt dat dit niet zonder meer geldt voor alle aanhangers van de betreffende substroming. Deze genuanceerde link vonden we in *De Standaard* terug voor salafisme (in 5 van de 19 artikels), moslimbroeders (in 1 van de 19 artikels) en sjiïsme (in 1 van de 9 artikels). In *Het Laatste Nieuws* was er sprake van een genuanceerde link bij het vermelden van moslimbroeders (in 1 van de 5 artikels) en sjiïsme (in 1 van de 9 artikels). Er is dus beduidend meer plaats voor een genuanceerde link in *De Standaard* dan in *Het Laatste Nieuws*. Al blijft het aantal artikels met een genuanceerde link in beide kranten bijzonder schaars, en komt dit verband niet voor elke substroming in elke krant voor.

Voor elke substroming, zowel in *Het Laatste Nieuws* als in *De Standaard*, geldt dat ze vaker een negatieve link of geen link krijgt, dan een positieve of genuanceerde. Voor salafisme kennen zowel *Het Laatste Nieuws* als *De Standaard* vaker een negatief verband toe (fundamentalisme/ extremisme of geweld/terreur). Deze negatieve link is procentueel gezien het hoogst bij *Het Laatste Nieuws*. Deze krant geeft in tegenstelling tot *De Standaard* ook nooit een genuanceerde link mee aan haar lezers. Voor alawieten zijn de resultaten niet veel rooskleuriger. In *Het Laatste Nieuws* zien we louter een link met geweld of terreur, terwijl die link in *De Standaard* slechts eenmalig voorkomt. Het merendeel van de berichten die alawieten vermelden in *De Standaard* bevatten geen specifiek verband. Voor moslimbroeders zijn de resultaten anders. Voor beide kranten geldt hier dat geen specifiek verband de meest voorkomende code is. Maar moslimbroeders worden wel negatiever belicht in *De Standaard* dan in *Het Laatste Nieuws*: 6 van de 19 artikels uit *De Standaard* linkt moslimbroeders aan geweld/terreur of extremisme/ fundamentalisme. Bij *Het Laatste Nieuws* kwam zo'n verband slechts 1 keer voor. Voor

soennisme geldt dat *Het Laatste Nieuws* veel vaker verbanden legt met geweld of terreur dan *De Standaard*. In deze laatste krant is er meer sprake van geen specifiek verband. Sjiisme wordt in *Het Laatste Nieuws* vaker gekoppeld aan geweld of terreur dan in *De Standaard*. Het merendeel van de artikels uit deze laatste krant die de term sjiisme bevatten, draagt geen specifieke link. Wahabisme werd als enige stroming het frequentst uitgelegd. Kijken we echter naar de manier waarop deze stroming wordt belicht zijn de resultaten verontrustend. In 75,00% van de gevallen linkt *De Standaard* wahabisme aan fundamentalisme of extremisme. De manier waarop soefisme wordt belicht in *De Standaard* is onduidelijk. Er werd geen specifieke link vastgesteld.

In onderstaande tabel werd de meest voorkomende link per substroming en per krant opgelijst om een duidelijker beeld te scheppen van de vermelde onderzoeksresultaten in bovenstaande paragraaf. Een negatieve link bestaat in deze tabel uit het toegekende label 'extremisme/fundamentalisme' en/of 'geweld/terreur'. Beide verbanden worden gezien als negatief, maar zijn natuurlijk niet gelijk. Daarom werd er tussen aanhalingstekens in de tabel het negatieve verband gezet dat van deze twee negatieve verbanden het meeste voorkwam in de desbetreffende krant.

Substroming	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Salafisme	Negatief (fundamentalisme/extremisme)	Negatief (fundamentalisme/extremisme)
Alawieten	Negatief (geweld/terreur)	Geen
Moslimbroeders	Geen	Geen
Sjiisme	Negatief (geweld/terreur)	Geen
Soennisme	Negatief (geweld/terreur)	Geen
Wahabisme		0 Negatief (fundamentalisme/extremisme)
Soefisme		0 Geen

Tabel 1.4: Meest voorkomende link per substroming en per krant

Uit bovenstaande resultaten kunnen we besluiten dat het meest voorkomende verband met een islamitische substroming in *Het Laatste Nieuws* vaker een negatief verband is. Deze krant legt vaker verbanden tussen alawieten en geweld of terreur, tussen sjiisme en geweld of terreur, en tussen soennisme en geweld of terreur dan enige andere, mogelijke verbanden. In vergelijking met *De Standaard* linkt *Het Laatste Nieuws* ook een groter deel van haar berichten, die substromingen bevatten, aan negatieve fenomenen. In *De Standaard* hebben substromingen het vaakst geen specifiek verband. Uit bovenstaande tabel kunnen we besluiten dat *Het Laatste Nieuws* over het algemeen negatiever bericht over substromingen dan *De Standaard*. Dit is zeker het geval voor

berichten die substromingen als soennisme, sjiisme en alawieten vermelden. Ook salafisme komt in *Het Laatste Nieuws* het vaakst voor met een negatief verband, wat eveneens het geval is in *De Standaard*. *De Standaard* bekijkt wahabisme ook eerder negatief. Daar waar *Het Laatste Nieuws* bij drie verschillende substromingen het verband met geweld en terreur het vaakst gebruikt, is dit bij *De Standaard* nooit het geval. De enige vaakst voorkomende link bij deze laatste krant is de link met fundamentalisme of extremisme. Uit eerder onderzoek naar de berichtgeving over moslims en islam bleek dat er in krantenartikels voornamelijk werd gefocust op extreme of radicale vormen van islam. Ook in dit onderzoek werd min of meer dezelfde vaststelling gedaan. Wanneer het gaat om substromingen binnen de islam zal voornamelijk de populaire krant *Het Laatste Nieuws* vaker een focus op extreme varianten leggen.

Een voorbeeld van een link met geweld of terreur die we terugvonden in beide kranten was het verband tussen een substroming (vooral sjiisme en soennisme) en een terroristische organisatie. Dit soort artikels vermelden de islamitische substromingen dan als typerend voor het terreurnetwerk (de sjiitische *Hezbollah*, het soennitische *Al Qaida*, het salafistische en jihadistische *Al-Nusra*, soennitische jihadisten en ga zo maar door). We krijgen hier een gelijkaardig vaststelling zoals bij het linken van het adjectief ‚islamitisch’ aan negatieve fenomenen en groeperingen, waarvoor onderzoekers al eerder waarschuwden. Zoals eerder vermeld³⁹ door Poole (2002), Akbarzadeh en Smith (2005), Zienkowski en Maly (2007) en Zemni (2009) is het linken van het adjectief ‚islamitisch’ aan allerlei fenomenen op zijn minst problematisch. Het benadrukken van iets als ‚typerend islamitisch’ heeft vaak tot gevolg dat iemands islamitische cultuur en islamitische overtuiging worden gezien als de (enige) oorzaak van de daad of het fenomeen waarover wordt geschreven in het artikel. Welnu, hetzelfde problematische gegeven vinden we terug bij de substromingen in de onderzochte artikels. Ook in deze nevenschikking wordt de substroming gezien als de drijvende factor achter het (in dit geval terroristische) gedrag. Op deze manier wordt de substroming onderworpen aan veralgemening en onvolledigheid van informatie.

Net zoals eerder bleek uit de literatuurstudie worden termen als fundamentalisme, extremisme, radicalisme niet uitgelegd in de artikels. Wel worden ze frequent verbonden aan substromingen. Geen van beide termen wordt hier dus geduid in de kranten - althans toch in de grote meerderheid van de artikels.

5.2 Onderwerpen in de berichtgeving van De Standaard en Het Laatste Nieuws

Onderzoeksvraag 2: *Met welke onderwerpen houden de onderzochte artikels verband? Zijn er verschillen en gelijkenissen tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws met betrekking tot deze vraag?*

³⁹ Terug te vinden in de laatste paragrafen bij 3.1: ‚Berichtgeving over islamitische substromingen in de media: een focus op extremen’.

In dit onderdeel proberen we aan de hand van de deelvragen bij bovenstaande onderzoeksvraag een beeld te krijgen over de verscheidenheid aan onderwerpen in *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws*. Elk onderdeel zal één of meerdere onderzoeksvragen trachten beantwoorden aan de hand van de resultaten die werden gegenereerd.

5.2.1 Onderwerpkeuze in Het Laatste Nieuws en De Standaard

Deelvraag 2a: Wat zijn de vijf belangrijkste onderwerpen waarover De Standaard en Het Laatste Nieuws berichten?

Onderwerp	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Belgische Syriëstrijders	100 (65,36%)	60 (44,44%)
Syriëstrijders uit andere landen	6 (3,92%)	4 (2,96%)
Syrische burgeroorlog	32 (20,92%)	29 (21,48%)
Hulpacties voor Syrië	10 (6,54%)	3 (2,22%)
Extremisme of terreurdreigingen in België	28 (18,30%)	20 (14,81%)
Terreur in buitenland	4 (2,61%)	7 (5,19%)
Ontvoerde correspondenten	2 (1,31%)	2 (1,48%)
Ontvoerde priester (Syrië)		0 1 (0,70%)
Conflict in Arabische Wereld	7 (4,58%)	18 (13,33%)
Wereldwijd protest		0 4 (2,96%)
Enmalige politieke gebeurtenissen	1 (0,65%)	4 (2,96%)
-Verkiezingen Midden-Oosten		0 2 (1,48%)
-Verkiezingen V.S.		0 1 (0,70%)
-Overleg EU over Turkije		0 1 (0,70%)
De islamitische religie		0 7 (5,19%)
Moslimbeurs	1 (0,65%)	0
Hoofddoekendebat		0 6 (4,44%)
Positieve/succesverhalen moslims		0 4 (2,96%)
(Andere)	(2) (1,31%)	(3) (2,22%)
-de Koerden		0 1 (0,70%)
-de paus	1 (0,65%)	1 (0,70%)

Onderwerp	Het Laatste Nieuws	De Standaard
-racisme (Homans)	1 (0,65%)	0
-opvang gevangenen	0	1 (0,70%)

Tabel 2.1: Onderwerpen in *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* (in percentages t.o.v. het totaal aantal artikels per krant)

Uit deze tabel kunnen we besluiten dat de drie meest voorkomende onderwerpen bij beide kranten gelijk lopen. Voor *Het Laatste Nieuws* geldt dat het onderwerp Belgische Syriëstrijders voorkwam in 65,36% van de artikels uit deze krant. De Syrische burgeroorlog en extremisme of terreurdreigingen in eigen land maken respectievelijk 20,92% en 18,30% uit van het totaal aantal artikels uit de desbetreffende krant. Voor *De Standaard* zijn de percentages iets kleiner. Dit houdt in dat *De Standaard* over deze drie onderwerpen in verhouding tot haar andere onderwerpen minder bericht dan *Het Laatste Nieuws*. Dit geldt zeker voor het onderwerp Belgische Syriëstrijders. De onderwerpen krijgen in *De Standaard* minder gewicht dan in *Het Laatste Nieuws*. De Belgische Syriëstrijders komen als onderwerp voor in 44,44% van de artikels, de Syrische burgeroorlog in 21,48% en extremisme of terreurdreigingen in eigen land in 14,81% van het totaal aantal artikels uit *De Standaard*. Belgische Syriëstrijders en extremisme en terreurdreigingen in eigen land zijn volgens deze tabel een veel belangrijkere onderwerpen in *Het Laatste Nieuws* dan in *De Standaard*.

Voor *Het Laatste Nieuws* zijn de resultaten van de vierde en vijfde plaats respectievelijk de onderwerpen ‚hulpacties voor Syrië’ en ‚conflict in de Arabische Wereld’. Deze laatste staat bij *De Standaard* op de vierde plaats. De vijfde plaats in *De Standaard* wordt gedeeld door de onderwerpen ‚islamitische religie’ en ‚terreur in buitenland’. Bij *De Standaard* is het onderwerp ‚conflict in de Arabische Wereld’ duidelijk een frequenter voorkomend thema dan bij *Het Laatste Nieuws*. Het thema behelst bij *De Standaard* 13,33% van de totale berichtgeving, terwijl dat bij *Het Laatste Nieuws* slechts om 4,58% gaat. ‚Hulpacties voor Syrië’ komt voor als onderwerp in 6,54% van de totale berichtgeving bij *Het Laatste Nieuws*. Dit onderwerp is in *De Standaard* veel minder aanwezig. *De Standaard* heeft het eerder over onderwerpen als ‚terreur in het buitenland’ en ‚de islamitische religie’. Dit laatste thema komt in *Het Laatste Nieuws* nooit voor. Dit houdt in dat er erg weinig artikels in *De Standaard* (en totaal geen in *Het Laatste Nieuws*) religie als hoofdonderwerp hebben.

Deelvraag 2b: Hechten de kranten De Standaard en Het Laatste Nieuws meer belang aan negatieve of positieve onderwerpen? Zijn er op dat vlak gelijkenissen of verschillen tussen deze kranten?

Uit tabel 2.1 kunnen we besluiten dat *De Standaard* over een diverser aantal onderwerpen bericht dan *Het Laatste Nieuws*. Voor beide kranten geldt dat er een overwegende focus is op negatieve onderwerpen. In *De Standaard* komen wel een klein aantal positieve verhalen of succesverhalen

van moslims naar boven. Die zijn amper goed voor een 5,19% van de totale berichtgeving van deze krant. In *Het Laatste Nieuws* komt dit soort onderwerpen niet voor. Ook religie is als onderwerp afwezig in *Het Laatste Nieuws*. Zoals eerder aangetoond bericht de krant wel over religieuze substromingen, maar zijn die nooit echt het onderwerp van het artikel. Dat is bij *De Standaard* wel het geval. Eerder onderzoek naar krantenberichtgeving kwam eveneens tot de vaststelling dat islam en moslims hoofdzakelijk in verband worden gebracht met berichten over internationale conflicten en andere negatieve gebeurtenissen in binnen- en buitenland (Richardson, 2004; Akbarzadeh & Smith, 2005; Poole, 2006; Baker, 2010 en Jacobsen *et al.*, 2011). Ook in deze onderzoeken werd geconcludeerd dat de overdaad aan negatieve onderwerpen weinig gecompenseerd werd door positievere berichten.

Gezien de dataset enkel krantenartikels bevat die de termen moslims, islam en Syrië bevatten, is het niet onlogisch dat de twee belangrijkste onderwerpen in beide kranten de Belgische Syriëstrijders en de Syrische burgeroorlog zijn. Daarnaast is het omwille van diezelfde reden ook niet geheel onlogisch dat er overwegend bericht wordt over negatieve aangelegenheden. Dit valt enigszins te verwachten. Wat wel verontrustend is, is dat het derde meest voorkomende onderwerp voor beide kranten 'extremisme of terreurdreigingen in België' is. Dit zou kunnen betekenen dat gebeurtenissen als de Syrische burgeroorlog of het fenomeen van Belgische Syriëstrijders verband houden met berichten over extremismisme en terreurdreigingen in het eigen land. Op deze manier hebben buitenlandse gebeurtenissen dus een invloed op de berichtgeving over binnenlandse zaken. In de volgende paragraaf analyseren we de drie belangrijkste onderwerpen voor beide kranten in detail. Op die manier trachten we verschillen of gelijkenissen te zoeken in de manier waarop *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* over deze onderwerpen berichten.

5.2.2 Belgische Syriëstrijders, de Syrische burgeroorlog, extremismisme en terreurdreigingen in eigen land

Deelvraag 2c: Waarop ligt de focus binnen de berichtgeving over de Syrische burgeroorlog, de Belgische Syriëstrijders en extremismisme of terreurdreigingen in België? Zijn er betreffende deze vraag gelijkenissen of verschillen tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws?

Subonderwerp Belgische Syriëstrijders	Het Laatste Nieuws (100)	De Standaard (60)
Persoonlijke info over Syriëstrijders	11 (11,00%)	11 (18,33%)
Korte updates uit Syrië	27 (27,00%)	11 (18,33%)
Verhalen over teruggekeerde strijders	1 (1,00%)	3 (5,00%)
Algemeen profiel Syriëstrijder	5 (5,00%)	7 (11,67%)
Familie Syriëstrijder bedreigd	1 (1,00%)	0

Subonderwerp Belgische Syriëstrijders	Het Laatste Nieuws (100)	De Standaard (60)
Zoektocht Bontinck	16 (16,00%)	5 (8,33%)
Beschuldigingen	29 (29,00%)	20 (33,33%)
-Islamitisch onderwijs	1 (1,00%)	1 (1,67%)
-Moskeeën	1 (1,00%)	2 (3,33%)
-Overheid	4 (4,00%)	3 (5,00%)
-Opvoeding	4 (4,00%)	1 (1,67%)
-Jongeren zelf	5 (5,00%)	2 (3,33%)
-Sharia4Belgium	9 (9,00%)	10 (16,67%)
-Specifieke extremistische personen	12 (12,00%)	5 (8,33%)
Maatregelen overheid	32 (32,00%)	25 (41,67%)
Maatregelen moskee	1 (1,00%)	2 (3,33%)
Maatregelen onderwijs	4 (4,00%)	2 (3,33%)
Potentieel gevaar voor eigen land bij terugkeer	10 (10,00%)	9 (15,00%)
Vergelijking met andere oorlogen	4 (4,00%)	0
Sympathie met Syriëstrijders	2 (2,00%)	4 (6,67%)

Tabel 2.2: Onderwerpen in de context van Belgische Syriëstrijders

Allereerst kunnen we hier vermelden dat de berichten over de zogenaamde Belgische Syriëstrijders voornamelijk draaien rond jongens die vertrekken uit Vlaanderen en Brussel. Van Waalse Syriëstrijders was er in de kranten geen sprake. Uit tabel 2.2⁴⁰ kunnen we besluiten dat in artikels over het onderwerp Belgische Syriëstrijders voornamelijk wordt gefocust op de maatregelen van de eigen Belgische overheid en op beschuldigingen van diverse aard. Maatregelen van de eigen Belgische overheid verwijzen naar de maatregelen die burgemeesters, ministers of andere overheidspersonen reeds hebben genomen of zouden moeten nemen. De vaakst vermelde onder deze maatregelen waren het oprichten van een *taskforce* en een ambtenaar radicalisering aanstellen. Het verbod op een vertrek via de luchthaven, het afnemen van de Belgische nationaliteit en het dichtdraaien van de geldkraan via het OCMW kwamen ook vaak aan bod. Voor *Het Laatste Nieuws* komt dit subthema (maatregelen overheid) voor in 32,00% van

⁴⁰ In deze tabel worden de onderwerpen (in de context van de Belgische Syriëstrijders) gegeven in percentages t.o.v. het aantal keer dat dit onderwerp voorkwam per krant. De percentages komen hier per krant niet uit op 100% omdat er vaak meer dan één subonderwerp werd toegekend aan een artikel.

de artikels die als onderwerp Belgische Syriëstrijders hebben. Voor *De Standaard* komt dit neer op 41,67%. Hieruit kunnen we besluiten dat de pers voornamelijk bericht over de maatregelen die de overheid neemt of zou moeten nemen inzake Syriëstrijders. Er wordt in beide kranten ook vaak met beschuldigingen gegoooid. *De Standaard* spreekt in 33,33% van haar artikels die het onderwerp Belgische Syriëstrijders dragen over allerhande beschuldigingen. Deze zijn meestal gericht naar *Sharia4Belgium* (16,67%) en andere specifieke extremistische personen (8,33%). In *Het Laatste Nieuws* worden er meer beschuldigingen geuit tegen specifieke extremistische personen dan tegen *Sharia4Belgium* als organisatie. Beschuldigingen aan het adres van *Sharia4Belgium* en andere extremistische personen worden meestal geleverd door de ouders van Belgische Syriëstrijders en de moslimgemeenschap zelf. De overheid legt de schuld veelal bij radicale moskeeën en de lezersreacties benadrukken dat het een vrije keuze is van de jongeren zelf.

In de kranten werd ook vaak de nadruk gelegd op de persoonlijke achtergrond van de Belgische Syriëstrijders en het contrast vroeger-nu. In de krant wordt er vaak melding gemaakt van jongens die vroeger katholiek werden opgevoed, zich in de pubertijd bekeerden tot de islam en plots erg radicaal werden. Dit contrast wordt in een aantal artikels sterk in de verf gezet en komt vaker voor dan berichten over Syriëstrijders die al moslim waren. Zo was persoonlijke informatie over de bekendste Syriëstrijders Jejoen Bontinck en Brian De Mulder schering en inslag in de kranten.

Het Laatste Nieuws heeft het verder frequent over korte updates uit Syrië. Dit subthema betreft allerlei korte berichten uit Syrië (gesneuvelde Belgische Syriëstrijders, nieuwe internetvideo's met Belgische Syriëstrijders, nieuwe slachtoffers onder de Belgische Syriëstrijders,...) zonder dieper in te gaan op de eigenlijke situatie daar of andere subthema's uit tabel 2.2. De zoektocht van Dimitri Bontinck (16,00%) naar zijn zoon Jejoen bontinck vormt voor *Het Laatste Nieuws* ook een belangrijk subthema binnen de berichtgeving over Belgische Syriëstrijders. Dit thema is voor *De Standaard* minder belangrijk. Andere vaak voorkomende subthema's zijn persoonlijke informatie over de Belgische Syriëstrijders (11,00%) en de nadruk op het potentieel gevaar dat Belgische Syriëstrijders vormen voor ons land wanneer ze zouden terugkeren (10,00%).

De Standaard heeft het eveneens vaak over persoonlijke informatie over de Belgische Syriëstrijders en korte updates uit Syrië (beiden 18,33%). In 15,00% van de artikels die als onderwerp Belgische Syriëstrijders hebben, praat *De Standaard* over het potentieel gevaar dat zij vormen voor ons eigen land. Een algemeen profiel van een Belgische Syriëstrijder wordt geschetst in 11,67% van de artikels over Belgische Syriëstrijders. Dit subthema komt minder aan bod in *Het Laatste Nieuws*.

Subonderwerp Syrische burgeroorlog	Het Laatste Nieuws (32)	De Standaard (29)
Duidelijke achtergrondinformatie	3 (9,38%)	5 (17,24%)
Beperkte updates	5 (15,63%)	2 (6,90%)
Korte info over de kant van het regime	5 (15,62%)	3 (10,34%)
Korte info over de kant van de oppositie	7 (21,88%)	6 (20,90%)
Getuigenissen ter plaatse	1 (3,13%)	6 (20,90%)
-correspondent	1 (3,13%)	0
-oppositie		0 5 (17,24%)
-volk		0 1 (3,45%)
Slachtoffers	9 (28,13%)	6 (20,90%)
Wandaden Belgische Syriëstrijders	3 (9,38%)	0
Reactie internationale gemeenschap	12 (37,5%)	19 (65,52%)

Tabel 2.3: Onderwerpen in de context van de Syrische burgeroorlog (in percentages t.o.v. het aantal keer dat dit onderwerp voorkwam per krant)

Wanneer we tabel 2.3 bestuderen, merken we op dat de belangrijkste twee subthema's inzake de Syrische burgeroorlog voor beide kranten opnieuw gelijk zijn. Zowel voor *Het Laatste Nieuws* (37,50%) als voor *De Standaard* (65,52%) zijn de reacties van de internationale gemeenschap de belangrijkste vermelding wanneer het over de Syrische burgeroorlog gaat. Al liggen de percentages in de laatste krant wel dubbel zo hoog, wat betekent dat de krant in vergelijking tot andere subthema's hier meer nadruk op legt. Voor *De Standaard* betekent dit concreet dat in 65,52% van de artikels die de Syrische burgeroorlog als hoofdonderwerp hebben voornamelijk gefocust wordt op de reactie van de internationale gemeenschap op dit conflict. Beide kranten kiezen er dus voor om voornamelijk te focussen op dit thema, in plaats van op duidelijke achtergrondinformatie over het conflict bijvoorbeeld. De discrepantie tussen reacties van de internationale gemeenschap en andere subthema's is bij *Het Laatste Nieuws* een heel stuk kleiner dan bij *De Standaard*.

Het tweede belangrijkste subthema inzake de Syrische burgeroorlog zijn voor *Het Laatste Nieuws* de berichten over de slachtoffers (28,13%). Ook in *De Standaard* komen deze op de tweede plaats, al moeten ze die plaats wel delen met 'korte info over de oppositie' en 'getuigenissen ter

plaatse' (alle drie 20,90%). Slachtoffers zijn voor *Het Laatste Nieuws* net iets belangrijker dan voor *De Standaard*. Korte info over de kant van de oppositie vinden we ook terug bij *Het Laatste Nieuws* als derde meest voorkomende subthema (21,88%).

We besluiten uit deze tabel betreffende de Syrische burgeroorlog dat in beide kranten voornamelijk wordt gefocust op de reacties van de internationale gemeenschap. Voorts merken we op dat in beide kranten een gebrek is aan getuigenissen (zeker aan getuigenissen van de gewone bevolking) en duidelijke achtergrondinformatie. Dit geldt in het bijzonder, en dus sterker, voor *Het Laatste Nieuws*. Daarnaast wordt er in beide kranten frequenter kortere info over de oppositie gegeven dan over het regime.

Subonderwerp extremisme/ terreurdreigingen in eigen land	Het Laatste Nieuws (28)	De Standaard (20)
Verslag infodag extremisme	1 (3,57%)	1 (5,00%)
Maatregelen overheid	12 (42,86%)	6 (30,00%)
Oorzaken:		
Maatschappelijke oorzaken		0 3 (15,00%)
Moskeeën	6 (21,43%)	7 (35,00%)
Saudi-Arabië		0 1 (5,00%)
Sharia4Belgium	8 (28,57%)	5 (25,00%)
Specifieke personen	12 (42,86%)	10 (50,00%)

Tabel 2.4: Onderwerpen in de context van extremisme en terreurdreigingen in België (in percentages t.o.v. het aantal keer dat dit onderwerp voorkwam per krant)

De belangrijkste subthema's die worden aangehaald inzake het onderwerp 'extremisme en terreurdreigingen in eigen land' zijn wel eerder verschillend tussen beide kranten. *Het Laatste Nieuws* zal in berichten over dit onderwerp respectievelijk het vaakst subthema's aanhalen als Maatregelen van de Belgische overheid (42,86%), specifieke extremistische personen (42,86%), *Sharia4Belgium* (28,57%) en moskeeën (21,43%). *De Standaard* zal respectievelijk focussen op specifieke extremistische personen (50,00%), moskeeën (35,00%), maatregelen van de Belgische overheid (30,00%) en *Sharia4Belgium* (25,00%). Opnieuw is er in beide kranten veel aandacht voor de maatregelen die de overheid heeft genomen of zou moeten nemen betreffende extremisme en terreurdreigingen. Dit geldt sterker voor *Het Laatste Nieuws* dan *De Standaard*. Dat er wordt gefocust op *Sharia4Belgium* en specifieke extremistische personen⁴¹ in artikels met als hoofdonderwerp extremisme en terreurdreigingen in eigen land is redelijk logisch. Maar er is in beide kranten, en vooral in *De Standaard*, ook een groot verband met moskeeën. In artikels werd

⁴¹ De vaakst voorkomende personen zijn: Jean-Louis le Soumis en de gebroeders Elouassaki

er vaak met de vinger gewezen naar zogenaamde extremistische moskeeën en hun beïnvloeding op de moslimgemeenschap, voornamelijk op jongeren. Vooral de moskee *De Koepel* in Borgerhout en *Assounah* in Waregem werden vermeld. Er ontstond een grote heisa in de pers omdat beide moskeeën door de Belgische overheid werden beschuldigd van extremisme. Vaak is er in de artikels over extremisme en terreurdreigingen in eigen land ook een verband met de Belgische Syriëstrijders. Men stelt zich in deze artikels veelal de vraag hoe de overheid moet optreden tegen extremisme en, specifieker, tegen de Belgische Syriëstrijders.

5.2.3 Onderwerpen in relatie tot islamitische substromingen

Deelvraag 2d: Met welk onderwerp vallen de meldingen van islamitische substromingen samen? Zijn er betreffende deze vraag gelijkenissen of verschillen tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws?

Allereerst kan men hieromtrent vaststellen dat er in *De Standaard* erg weinig artikels religie als hoofdonderwerp hebben. De substroming zelf is zelden het onderwerp van een artikel. In *Het Laatste Nieuws* is dat nog minder het geval dan bij *De Standaard*. Dit is een betreurenswaardige vaststelling aangezien in dit soort artikels vaak achtergrondinformatie wordt gegeven bij de betreffende substroming. Het vermelden van de substroming zal in dit soort artikels veelal gepaard gaan met juistere en vollediger informatie.

5.2.3.1 Salafisme

Onderwerp	Het Laatste Nieuws (9)	De Standaard (24)
Extremisme/terreurdreigingen in België	4 (44,44%)	8 (33,33%)
Belgische Syriëstrijders	3 (33,33%)	7 (29,17%)
Syrische burgeroorlog	1 (11,11%)	6 (25,00%)
Religie	0	4 (16,67%)
Conflict in de Arabische Wereld	1 (11,11%)	3 (12,50%)

Tabel 2.5: Onderwerpen inzake salafisme (in percentages t.o.v. het aantal keer dat salafisme voorkwam per krant)

Zowel in *De Standaard* als in *Het Laatste Nieuws* komt volgens tabel 2.5⁴² de term salafisme het vaakst voor wanneer het gaat over extremisme of terreurdreigingen in België. Dit is een erg verontrustende vaststelling van een verband dat onvolledig en sterk veralgemenend is. Op de tweede plaats staat voor beide kranten de link met Belgische Syriëstrijders. Voor beide onderwerpen geldt dat ze bij *Het Laatste Nieuws* procentueel gezien een groter deel van de

⁴² De percentages zijn hier niet gelijk aan 100% omdat bij Het Laatste Nieuws salafisme tweemaal in verband werd gebracht met meer dan één subthema. Bij De Standaard was dit viermaal het geval.

berichtgeving innemen over salafisme. In *De Standaard* vinden we een diverser en groter aantal verbanden. Zo wordt salafisme in deze krant ook vermeld wanneer het gaat over de Syrische burgeroorlog of conflict in de Arabische Wereld. Een positievere vaststelling is dat salafisme in *De Standaard* ook aan bod komt wanneer het gaat over de islamitische religie. Deze artikels zijn het vaakst voorzien van duiding en juiste informatie. Het label ‚religie’ houdt immers in dat het artikel of de paragraaf waarin salafisme vermeld wordt een duidelijk beeld tracht te scheppen van de islamitische religie. Substromingen worden hierin vaak juister en vollediger uitgelegd. Het komt vaak overeen met een zogenaamde 'genuanceerde link' die in 5.1 werd onderzocht en beschreven. Bij *Het Laatste Nieuws* vinden we dit onderwerp niet terug.

5.2.3.2 Alawieten

Onderwerp	Het Laatste Nieuws (3)	De Standaard (6)
Belgische Syriëstrijders	2 (66,67%)	0
Syrische Burgeroorlog	1 (33,33%)	5 (83,33%)
Religie	0	1 (16,67%)

Tabel 2.6: Onderwerpen inzake alawieten (in percentages t.o.v. het aantal keer dat deze substroming voorkwam per krant)

Alawieten zien we in *De Standaard* het vaakst voorkomen wanneer het over de Syrische burgeroorlog gaat. Men linkt de substroming in deze gevallen aan de zijde van het regime van president Assad. Eénmaal gingen alawieten ook gepaard met het onderwerp religie. Het betrof hier een artikel dat een historische schets bracht van de breuk tussen sjiïeten en soennieten, en de gevolgen daarvan op de hedendaagse conflicten. Alawieten werden hier gelinkt aan sjiïisme, wat een te verwachten verband was op basis van het literatuuronderzoek. In *Het Laatste Nieuws* gaan alawieten gepaard met onderwerpen als 'Belgische Syriëstrijders' en eveneens éénmaal met 'de Syrische burgeroorlog'.

5.2.3.3 Moslimbroeders

Onderwerp	Het Laatste Nieuws (5)	De Standaard (19)
Extremisme/terreurdreigingen in België	0	1 (5,26%)
Syrische burgeroorlog	1 (20,00%)	5 (26,32%)
Conflict in de Arabische Wereld	4 (80,00%)	12 (63,16%)
Hoofddoekendebat	0	1 (5,26%)

Tabel 2.7: Onderwerpen inzake moslimbroeders (in percentages t.o.v. het aantal keer dat deze substroming voorkwam per krant)

Zowel in *Het Laatste Nieuws* als in *De Standaard* worden moslimbroeders het vaakst gelinkt aan het onderwerp ‚conflict in de Arabische Wereld’, voornamelijk protesten of conflicten in Egypte. Dit was voor *Het Laatste Nieuws* in vier van de vier gevallen zo, en voor *De Standaard* in elf van de twaalf. Dit is niet verwonderlijk aangezien de moslimbroeders hun ontstaan kennen in dit land. In één uniek geval werden moslimbroeders gelinkt aan Jordanië in *De Standaard*. Nog in deze krant werden ze vijfmaal in verband gebracht met de Syrische burgeroorlog en éénmaal met extremisme of terreurdreigingen in eigen land.

5.2.3.4 Sjiisme

Onderwerp	Het Laatste Nieuws (9)	De Standaard (9)
Belgische Syriëstrijders	2 (22,22%)	0
Syrische burgeroorlog	3 (33,33%)	6 (66,67%)
Religie	1 (11,11%)	1 (11,11%)
Conflict in de Arabische Wereld	2 (22,22%)	1 (11,11%)
Terreuraanslag	1 (11,11%)	1 (11,11%)

Tabel 2.8: Onderwerpen inzake sjiisme (in percentages t.o.v. het aantal keer dat deze substrooming voorkwam per krant)

Sjiisme komt in beide kranten het vaakst voor wanneer het over de Syrische burgeroorlog gaat. Hierin wordt sjiisme voornamelijk gelinkt aan *Hezbollah* of de kant van het regime in het Syrische conflict. Met de literatuurstudie in het achterhoofd was dit laatste verband (tussen het regime en sjiisme) wel te verwachten. *Het Laatste Nieuws* vermeldt sjiisme éénmalig wanneer het over religie gaat. Dit gaat echter over de sjiitische-soennitische tweestrijd die ook voelbaar zou zijn voor ons land. Verder wordt er geen duiding gegeven. *De Standaard* maakt ook éénmalig melding van sjiisme bij het onderwerp religie. Hier kadert men wel de hele geschiedenis van de religieuze tweestrijd aan, samen met de hedendaagse gevolgen ervan. *Het Laatste Nieuws* vermeldt sjiisme in een gevarieerder aantal onderwerpen dan *De Standaard*.

5.2.3.5 Soennisme

Onderwerp	Het Laatste Nieuws (6)	De Standaard (10)
Syrische Burgeroorlog	3 (50,00%)	7 (70,00%)
Religie	1 (16,67%)	1 (10,00%)
Conflict in de Arabische Wereld	1 (16,67%)	1 (10,00%)
Terreur	1 (16,67%)	1 (10,00%)

Tabel 2.9: Onderwerpen inzake soennisme (in percentages t.o.v. het aantal keer dat deze substrooming voorkwam per krant)

Het Laatste Nieuws vermeldt soennisme éénmalig wanneer het over religie gaat. Dit gaat zoals eerder vermeld over de sjiitische-soennitische tweestrijd die ook voelbaar zou zijn voor ons land, zonder verdere duiding te geven. *De Standaard* biedt in dat ene geval wel een beeld van de geschiedenis van deze tweestrijd en de hedendaagse gevolgen ervan. Voor beide kranten geldt dat deze substroming het vaakst voorkomt wanneer het over de Syrische burgeroorlog gaat. De substroming wordt dan veelal gelinkt aan de kant van de oppositie in het Syrische conflict. Ook dit was te verwachten op basis van het literatuuronderzoek.

5.2.3.6 Wahabisme

Onderwerp	Het Laatste Nieuws (0)	De Standaard (5)
Extremisme/ terreurdreigingen in België	0	1 (20,00%)
Belgische Syriëstrijders	0	2 (40,00%)
Conflict in de Arabische Wereld	0	2 (40,00%)

Tabel 2.10: Onderwerpen inzake wahabisme (in percentages t.o.v. het aantal keer dat deze substroming voorkwam per krant)

Uit bovenstaande tabel blijkt dat wahabisme in *De Standaard* het vaakst wordt gelinkt aan Belgische Syriëstrijders en conflict in de Arabische Wereld als onderwerpen. Eénmalig kwam het ook voor wanneer men sprak over extremisme of terreurdreigingen in België.

5.2.3.7 Soefisme

Soefisme kwam éénmaal voor in *De Standaard* en werd daar gelinkt aan conflict in de Arabische Wereld.

5.2.4 Conclusie

De drie belangrijkste onderwerpen van de artikels uit de dataset waren voor beide kranten gelijk. Zowel *De Standaard* als *Het Laatste Nieuws* berichtten vooral over de Belgische Syriëstrijders, de Syrische burgeroorlog en extremisme of terreurdreigingen in eigen land. Artikels uit *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws* die de termen moslim, islam of Syrië bevatten zullen dus vooral deze onderwerpen aankaarten. Beide kranten richten zich voornamelijk op de eigen verbanden met het Syrische conflict (onze eigenste Syriëstrijders en de dreiging van extremisme en terreur voor het eigen land) in plaats van zich te focussen op het conflict zelf. Het onderwerp ‘conflict in de Arabische Wereld’ staat in beide kranten ook in de top vijf van de meest voorkomende onderwerpen. *De Standaard* besteedt hieraan wel beduidend meer aandacht dan *Het Laatste*

Nieuws. Deze laatste krant heeft het eerder over hulpacties in Syrië. Religie als onderwerp kwam enkel voor in *De Standaard*.

Wanneer *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws* berichten over Belgische Syriëstrijders wordt er voornamelijk gefocust op de maatregelen van de Belgische overheid inzake Syriëstrijders. Er wordt in beide kranten in eerste instantie het meest aandacht besteed aan wat overheden doen of zouden moeten doen betreffende dit fenomeen. Ten tweede wordt zowel in *Het Laatste Nieuws* als *De Standaard* de nadruk gelegd op beschuldigingen. Deze richten zich vooral tegen specifieke extremistische personen of tegen de groepering *Sharia4Belgium*. Ten derde concentreren de artikels zich op korte updates uit Syrië. Dit houdt in dat allerhande korte nieuwsberichten uit Syrië met betrekking tot de Belgische Syriëstrijders (gesneuvelde, nieuwe strijders naar het front, nieuwe videoboodschappen, ...) als subthema bij beide kranten op de derde plaats staat. Opvallend in deze resultaten is de aandacht die *Het Laatste Nieuws* besteedt aan de zoektocht van Dimitri Bontinck naar zijn zoon Jehoen die als Syriëstrijder naar het front is getrokken. Maar liefst 16,00% van de berichten over Belgische Syriëstrijders gaan hierover. Voor *De Standaard* is dat de helft. Een ander opvallend resultaat is het verband dat beide kranten leggen tussen de Belgische Syriëstrijders en het potentiële gevaar voor België wanneer de strijders zouden terugkeren. Voor *De Standaard* geldt dat 15,00% van de artikels over Belgische Syriëstrijders melding maakt van een potentieel gevaar voor het eigen land wanneer deze strijders zouden terugkeren. Voor *Het Laatste Nieuws* gaat het hier om 10,00% van de artikels over dit onderwerp.

Als *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws* berichten over de Syrische burgeroorlog zullen ze in hun artikels voornamelijk focussen op de reactie van de internationale gemeenschap op dit conflict. Voor *Het Laatste Nieuws* zijn ook slachtoffers en korte informatie over de oppositie veel voorkomende subthema's bij dit onderwerp. *De Standaard* heeft het ook frequent over deze twee subthema's maar vermeldt even vaak ook getuigenissen van mensen in Syrië. In *Het Laatste Nieuws* zijn er amper getuigenissen te vinden. Toch moet het gezegd dat getuigenissen in beide kranten eigenlijk schaars zijn. Dit geldt in het bijzonder voor getuigenissen van de 'gewone' bevolking (en dus niet van rebellen, oppositieleiders en dergelijke meer). Ook achtergrondinformatie is schaars, in het bijzonder bij *Het Laatste Nieuws*. We krijgen weinig duidende artikels over de toestand in Syrië. In beide kranten verlegt men aldus de focus van het eigenlijke conflict (via achtergrondinformatie, getuigenissen, ...) naar de reactie van de voornamelijk Westerse gemeenschap. Voor beide kranten geldt ook dat men frequenter korte informatie over de kant van de oppositie geeft dan over het regime.

Wanneer *Het Laatste Nieuws* schrijft over extremisme en terreurdreigingen in eigen land legt de krant vooral de nadruk op maatregelen van de Belgische overheid betreffende dit onderwerp. Ook wordt er even frequent bericht over specifieke extremistische personen wanneer men het heeft over de oorzaken van extremisme en terreurdreigingen. Ook *Sharia4Belgium* en (bepaalde) moskeeën komen (iets minder) aan bod in deze krant. *De Standaard* focust zich in 50,00% van de artikels over extremisme en terreurdreigingen in eigen land op specifieke extremistische personen.

Ook moskeeën worden frequent aangehaald wanneer men het over oorzaken heeft. In iets mindere mate heeft men het over de maatregelen van de Belgische overheid en *Sharia4Belgium* als oorzaak van alle kwaad.

Bekijkt men gedetailleerder welke onderwerpen aan bod komen wanneer een bepaalde substroming wordt vermeld dan vinden we eveneens veel gelijkenissen tussen beide kranten. Indien salafisme wordt aangehaald, dan gebeurt dit voornamelijk in de context van extremisme en terreurdreigingen in België. Ook in de context van de Belgische Syriëstrijders wordt salafisme (iets minder) frequent aangehaald. Dit geldt voor zowel voor *De Standaard* als voor *Het Laatste Nieuws*. Beide kranten verbinden deze substroming dus het vaakst met binnenlandse (dreigende) contexten. Over alawieten wordt in *Het Laatste Nieuws* het vaakst gesproken in de context van de Belgische Syriëstrijders. In *De Standaard* worden alawieten meestal verbonden met de Syrische burgeroorlog. Voor alawieten geldt er dus wel een verschil in onderwerpcontext tussen beide kranten. Moslimbroeders komen zowel in *De Standaard* als *Het Laatste Nieuws* het vaakst voor wanneer het gaat over conflict in de Arabische Wereld, en meer bepaald in Egypte. Sjiïsme en soennisme worden zowel in *De Standaard* als *Het Laatste Nieuws* het vaakst gelinkt aan het conflict in Syrië. Zoals eerder vermeld kwamen soefisme en wahabisme enkel voor in *De Standaard*. Daar werd er voornamelijk over gesproken in de context van ‚conflict in de Arabische Wereld’. Voor wahabisme waren de Belgische Syriëstrijders ook een even frequent voorkomend onderwerp. Uit het onderzoek naar de context waarin substromingen worden vermeld, kunnen we vervolgens besluiten dat ze voornamelijk aan bod komen inzake negatieve thema’s. Deze resultaten liggen in lijn met de conclusie die we maakten in onderdeel 5.1.8. Daar werd een antwoord geformuleerd op deelvraag 1c, namelijk: ‚Hoe worden de substromingen belicht in de verschillende kranten?’. Deze resultaten bevestigen dit antwoord nogmaals. Uit deze resultaten blijkt eveneens dat substromingen veel vaker gelinkt worden aan een onderwerp uit het buitenland (conflicten in de Arabische wereld) dan aan binnenlandse aangelegenheden. De geografische context per substroming wordt hieronder verder uitgediept.

5.3 Geografische context van de berichtgeving

5.3.1 Meest en minst voorkomende regionale contexten

Deelvraag 3a: Welke landen of groeperingen van landen komen voornamelijk aan bod in De Standaard en Het Laatste Nieuws? Welke landen of groeperingen van landen komen het minst vaak aan bod?

Internationale regionale context	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Europa	6 (3,92%)	3 (2,22%)
Diverse Europese landen	3 (1,96%)	1 (0,007%)
Nederland	2 (1,31%)	1 (0,007%)
Groot-Brittannië	1 (0,006%)	1 (0,007%)
Midden-Oosten	9 (5,88%)	21 (15,56%)
Diverse landen uit Midden-Oosten	6 (3,92%)	12 (8,89%)
Irak	2 (1,31%)	2 (1,48%)
Iran		0
Israël/Palestina	1 (0,006%)	5 (3,70%)
Jordanië		0
Qatar		0
Noord-Afrika	2 (1,31%)	9 (6,67%)
Egypte	1 (0,006%)	9 (6,67%)
Tunesië	1 (0,006%)	0
Link naar diverse andere islamitische landen wereldwijd	4 (2,61%)	11 (8,14%)
Syrië	22 (14,38%)	16 (11,85%)
Verenigde Staten	5 (3,27%)	13 (9,63%)
Internationale gemeenschap	9 (5,88%)	13 (9,63%)
Rusland	2 (1,31%)	3 (2,22%)
Wereldwijd	1 (0,006%)	2 (1,48%)

Tabel 3.1: Frequentie van voorkomen van buitenlandse regionale contexten per krant (in percentages t.o.v. het totaal aantal artikels per krant)

De top vijf van de meest voorkomende regio's ziet er vrij gelijkaardig uit wanneer we beide kranten vergelijken. Voor beide kranten is België veruit de meest voorkomende regio (zie tabel 3.2 hieronder). Het overgrote deel van de onderzochte artikels heeft betrekking op ons eigen land. Syrië komt voor *Het Laatste Nieuws* op de tweede plaats en voor *De Standaard* op de derde. Het aantal artikels dat Syrië als regio heeft, ligt iets lager bij *De Standaard* dan *Het Laatste Nieuws*. Het feit dat Syrië voorkomt in de top vijf is natuurlijk niet bewonderenswaardig aangezien alle

artikels met de term Syrië werden geanalyseerd uit beide kranten in de desbetreffende periode. Toch moet gezegd dat het percentage bijzonder laag is, als men dit in het achterhoofd houdt. Dat kan worden verklaard door het feit dat er in de artikels niet zozeer gefocust werd op Syrië alleen (vandaar de lage percentages), maar dat er frequent andere landen bij betrokken waren. Het nieuws had in de meeste gevallen dus niet alleen betrekking op Syrië, maar betrof veelal andere regionen die duidelijker in de verf werden gezet. Het feit dat België het meest aan bod komt als regio houdt dus niet alleen in dat beide kranten, en in dit geval zeker *Het Laatste Nieuws*, een sterke focus hebben op binnenlandse aangelegenheden, maar benadrukt eveneens dat artikels die de term Syrië bevatten veelal gelinkt worden aan binnenlandse contexten, in plaats van andere landen of Syrië zelf. Dit geldt in het bijzonder voor *Het Laatste Nieuws*. Zo krijgen we bijvoorbeeld voornamelijk informatie over de gebeurtenissen op plaatsen waar veel Belgen zitten, of aanslagen waarbij Belgen betrokken waren en dergelijke meer. Dit heeft natuurlijk ook te maken met de nieuwswaarden die voor deze kranten gelden: bijvoorbeeld een Belgische dode in Syrië wordt vermeld, een Franse, Nederlandse of zelfs Amerikaanse wellicht ook, maar de kans is veel kleiner dat een persoon afkomstig uit een ander land, verder van ons, wordt vermeld.

Voorts zijn achtereenvolgens Midden-Oosten, de internationale gemeenschap en Europa de meest voorkomende regio's voor *Het Laatste Nieuws*. Dit komt overeen met de resultaten van *De Standaard*. Daar zijn achtereenvolgens Midden-Oosten, Syrië, de internationale gemeenschap en de Verenigde Staten de belangrijkste regio's. De frequentie waarmee deze regio's voorkomen ligt wel hoger in *De Standaard* dan in *Het Laatste Nieuws*. Dit is zeker het geval voor het voorkomen van de regio Midden-Oosten wanneer we die vergelijken tussen de twee kranten. Europa komt bij *De Standaard* niet voor in de top vijf, een link naar diverse andere islamitische landen in de wereld dan weer wel. We zien in deze tabel duidelijk dat Midden-Oosten als regionale context in *De Standaard* veel vaker voorkomt dan in *Het Laatste Nieuws*. Dit is ook het geval voor Noord-Afrika als regio. *De Standaard* legt ook vaker een link naar diverse islamitische gebieden over heel de wereld dan *Het Laatste Nieuws*. Voor Syrië en Europa zijn de resultaten omgekeerd. Daar is het aantal artikels bij *Het Laatste Nieuws* hoger dan bij *De Standaard*. De code internationale gemeenschap betrof veelal berichten over Westerse landen die reageerden op het Syrische conflict of werden bekritiseerd omdat ze geen actie ondernamen. Dit soort berichten kwam vaker voor in *De Standaard* dan in *Het Laatste Nieuws*.

In *De Standaard* vinden we een minderheid aan berichten met regionale contexten als Somalië, Jordanië of Qatar. Die kwamen slechts enkele keren voor. In *Het Laatste Nieuws* kwamen deze regio's niet voor. Voor beide kranten geldt dat er een grotere focus is op regio's die zogenaamd de rebellen steunen in het Syrische conflict. Vaak vinden we regio's terug die de oppositie steunen, maar er wordt weinig melding gemaakt van landen die aan de kant van het regime zouden staan zoals Iran of zelfs Rusland. De focus op andere islamitische landen dan die uit het Midden-Oosten (zoals bijvoorbeeld in Afrika of Azië) ligt ook erg laag. Dit heeft natuurlijk ook te maken met het feit dat alle verzamelde artikels de term Syrië bevatten. Er wordt aldus frequenter een verband

gelegd tussen Syrië en andere landen uit het Midden-Oosten, dan een link met islamitische landen uit andere delen van de wereld. Het vermelden van deze islamitische landen, voornamelijk uit het Midden-Oosten, vertelt ons dat Syrië vaak wordt gelinkt aan deze regio's, veelal om gelijkenissen of soms ook verschillen aan te duiden tussen regimes, conflicten, protesten en dergelijke meer. Islamitische landen uit het Midden-Oosten zijn dus oververtegenwoordigd ten opzichte van andere islamitische landen in de wereld. Dit geldt voor beide kranten, en voor *Het Laatste Nieuws* in het bijzonder. In vergelijking met *De Standaard* komen regio's als Egypte, Israël en Palestina in *Het Laatste Nieuws* ook erg weinig voor.

5.3.2 Binnenlandse contexten versus buitenlandse contexten

Deelvraag 3b: Focust men eerder op buitenlandse of binnenlandse aangelegenheden? Welke verschillen of gelijkenissen zijn er op dat vlak tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws?

Regionale context	Het Laatste Nieuws	De Standaard
België	127 (83,01%)	83 (61,48%)
Buitenland	60 (39,21%)	92 (68,14%)

Tabel 3.2: Vergelijking binnen- en buitenlandse context per krant (in percentages t.o.v. het aantal artikels per krant)⁴³

Uit tabel 3.2 kan worden afgeleid dat binnenlandse aangelegenheden in beide kranten van groot belang zijn. Maar liefst 83,01% van de artikels uit *Het Laatste Nieuws* kreeg de code België bij het onderzoek naar de regionale context van de berichtgeving. Voor *De Standaard* was er meer evenwicht (61,48% versus 68,14%). De helft van de artikels uit deze krant kreeg België als regionale context, terwijl de andere (iets grotere) helft bestond uit berichtgeving vanuit diverse landen. In *De Standaard* was aldus meer plaats voor berichtgeving uit een groter aantal diverse gebieden.

Poole (2006) en Manning (2006) kwamen, zoals eerder aangehaald in de literatuurstudie, tot de vaststelling dat men inzake moslims en islam voornamelijk focuste op de internationale context. Hoewel alle berichten de term Syrië bevatten in deze dataset, heeft de meerderheid van de artikels uit beide kranten een focus op het eigen land. Het onderzoek van Akbarzadeh en Smith (2005) concludeerde eveneens dat er een sterkere nadruk lag op het binnenland dan op andere landen. Volgens Baker (2010) zouden kwaliteitskranten de neiging hebben om islam eerder in een internationale context te plaatsen. Ook in dit onderzoek werden berichten uit *De Standaard* vaker in een internationale context gezien dan de artikels uit *Het Laatste Nieuws*. Deze bevinding ligt dus geheel in lijn met de resultaten die vanuit de literatuurstudie werden verwacht. Populaire

⁴³ Door het toekennen van meerdere buitenlandse regio's aan eenzelfde artikel komen de percentages hier niet uit op 100%.

kranten zouden volgens eerder onderzoek inderdaad meer aandacht besteden aan binnenlandse contexten, terwijl kwaliteitskranten meer aandacht hebben voor buitenlandse contexten.

5.3.3 Regionale context van de verscheidene islamitische substromingen

Deelvraag 3c: Welke substromingen worden gelinkt met welke regio's? Welke verschillen of gelijkenissen zijn er op dat vlak tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws?

In dit onderdeel bekijken we welke substroming verband houdt met welke regionale context. Het betreft hier niet (noodzakelijk) de hoofdregio van het gehele artikel, maar eerder de regio waarmee de substroming wordt gelinkt. Een substroming komt immers veelal voor in een paragraaf van een artikel en niet zozeer in het gehele artikel. We bekijken dus de regio die verband houdt met de paragraaf of het tekstdeel binnen het artikel waarin de substroming zich bevindt.

5.3.3.1 Salafisme

Regio	Het Laatste Nieuws (9)	De Standaard (24)
Binnenland	5 (55,56%)	10 (41,67%)
Syrië	2 (22,22%)	9 (37,50%)
Egypte	1 (11,11%)	1 (4,16%)
Koeweit	1 (11,11%)	0
Saudi-Arabië	0	1 (4,16%)
Libië	0	1 (4,16%)
Geen specifieke regio	0	2 (8,33%)

Tabel 3.3: Salafisme en regionale context per krant (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat de term salafisme bevat per krant)

Wanneer men de term salafisme vermeldt in een artikel, wordt de substroming voornamelijk gelinkt aan binnenlandse aangelegenheden. Dit geldt zowel voor *De Standaard* als *Het Laatste Nieuws*. Het verschil tussen binnenland en buitenland is bij *Het Laatste Nieuws* wel beduidend groter dan bij *De Standaard*. Deze laatste krant bericht immers ook frequent over salafisme in een Syrische regionale context. *Het Laatste Nieuws* doet dat minder. Beide kranten linken salafisme eenmaal met Egypte. In vergelijking met *Het Laatste Nieuws* linkt *De Standaard* de betreffende substroming aan een groter aantal verschillende regio's. Dit betreft echter een minderheid van de gevallen.

5.3.3.2 Alawieten

Berichtgeving waarin melding wordt gemaakt van alawieten, wordt enkel gelinkt aan een Syrische, regionale context. Er wordt nooit een verband gemaakt met België. Dit resultaat geldt voor beide kranten.

5.3.3.3 Moslimbroeders

Regio	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Egypte	3 (60,00%)	11 (57,89%)
Syrië	1 (16,67%)	5 (26,32%)
Binnenland		0 1 (5,26%)
Jordanië		0 1 (5,26%)
Andere	1 (16,67%)	1 (5,26%)

Tabel 3.4: Moslimbroeders en regionale context (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat moslimbroeders vermeldt per krant)

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat Moslimbroeders voornamelijk worden gelinkt aan Egypte. Dit is zowel het geval voor *Het Laatste Nieuws* als voor *De Standaard*. In *De Standaard* worden ze in mindere mate ook gelinkt aan de Syrië, namelijk aan de Syrische oppositie. *De Standaard* linkt de moslimbroeders aan meer verschillende regio's dan *Het Laatste Nieuws*. Deze laatste krant focust in haar beperkte berichtgeving over moslimbroeders (slechts 4 artikels) bijna louter op Egypte. Gezien de bevindingen uit het literatuuronderzoek is het verband tussen moslimbroeders en Egypte niet geheel onlogisch daar de moslimbroederschap in 1928 in dit land werd opgericht. Nog steeds is het dus de meest voorkomende regio in berichtgeving over moslimbroeders als substroming. Toch is deze substroming vandaag de dag verspreid over een groot aantal gebieden. *De Standaard* erkent dat.

De code 'andere' voor *Het Laatste Nieuws* heeft hier betrekking op 1 artikel uit diezelfde krant dat moslimbroeders niet specifiek aan een regio linkt. De code 'andere' voor *De Standaard* verwijst naar een artikel dat duidelijk de geschiedenis en (regionale) verspreiding van de moslimbroederschap weergeeft.

5.3.3.4 Sjiisme

Regio	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Syrië	4 (44,44%)	4 (44,44%)
Binnenland	3 (33,33%)	0
Libanon	2 (22,22%)	3 (33,33%)
Irak	1 (11,11%)	1 (11,11%)
Iran	0	2 (22,22%)

Tabel 3.5: Sjiisme en regionale context (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat sjiisme vermeldt per krant)

Voor beide kranten geldt dat de term sjiisme voornamelijk wordt gelinkt aan Syrië. De substroming wordt in de meeste gevallen samen vermeld met soennisme om de tweestrijd tussen het Syrische regime en de oppositie aan te kaarten. Sjiisme houdt in de artikels met Syrische regionale context dus veelal verband met de kant van het regime van president Assad. Voor *Het Laatste Nieuws* is het verband met sjiisme en eigen land bijna even groot als dat met Syrië. Dit is een opvallend resultaat aangezien dit bij *De Standaard* nooit voorkomt. *De Standaard* gaat sjiisme dan weer linken aan Iran, terwijl *Het Laatste Nieuws* dat niet doet. *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws* verbinden sjiisme ook beiden met Libanon. Op de linken met binnenland en Iran na, is de berichtgeving in *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* vrij gelijk wat betreft frequentie en regionale context.

5.3.3.5 Soennisme

Regio	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Syrië	3 (50,00%)	9 (90,00%)
Binnenland	2 (33,33%)	0
Irak	1 (16,67%)	1 (10,00%)

Tabel 3.6: Soennisme en regionale context (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat soennisme vermeldt per krant)

In *De Standaard* wordt soennisme het vaakst in verband gebracht met Syrië als regionale context. Dit houdt in dat er als er over soennieten of soennisme wordt bericht, dat voornamelijk zal gaan over de Syrische regio, en dus veelal over de tweestrijd tussen het zogenaamde sjiitische regime en de soennitische oppositie daar. In *Het Laatste Nieuws* wordt soennisme ook met België in verband gebracht, in *De Standaard* gebeurt dat niet. In beide kranten maakt men één keer de link met Irak.

5.3.3.6 Wahabisme

Wahabisme kwam, zoals eerder vermeld, enkel voor in *De Standaard*. Tweemaal legde deze krant de link met Saudi-Arabië als regionale context, en tweemaal met België. Eén enkele keer was er geen specifieke regio die met wahabisme in verband werd gebracht. Het verband met Saudi-Arabië is logisch wanneer we de literatuurstudie in het achterhoofd houden. Wahabisme vormt de staatsdoctrine van Saudi-Arabië.

5.3.3.7 Soefisme

Soefisme kwam net zoals wahabisme enkel voor in *De Standaard*, en dit slechts éénmalig. Het werd die ene keer gelinkt aan Libië.

5.3.4 Conclusie

Berichtgeving betreffende de regio's is min of meer gelijk tussen *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws*. We zien bij beide kranten in de top vijf dezelfde regio's terugkomen. Binnenland komt zowel bij *Het Laatste Nieuws* als bij *De Standaard* het vaakst voor. Er heerst dus enorme concentratie op binnenlandse berichtgeving in beide kranten, hoewel elk artikel de term Syrië bevat. Voor *Het Laatste Nieuws* geldt dat het aantal berichten met binnenlandse contexten beduidend hoger is dan artikels voorzien van een buitenlandse context. Voor *De Standaard* zijn de resultaten meer in evenwicht. Voor *Het Laatste Nieuws* komen respectievelijk Syrië (14,38%), Midden-Oosten (5,88%), de internationale gemeenschap (5,88%), en Europa (2,93%) het vaakst voor. *De Standaard* heeft het eveneens het vaakst over deze regio's, zij het in een iets andere volgorde: Midden-Oosten (15,56%), Syrië (11,85%), de internationale gemeenschap (9,63%) en de Verenigde Staten (9,63%). Het percentage aan buitenlandse contexten bij *De Standaard* ligt nagenoeg voor elke regio, behalve België en Syrië, hoger dan bij *Het Laatste Nieuws*. Dit houdt in dat *De Standaard* sterker focust op buitenlandse contexten. *Het Laatste Nieuws* heeft meer aandacht voor berichten die louter betrekking hebben op Syrië dan *De Standaard*. Dit kan mede worden verklaard door het feit dat *De Standaard* vaak verbanden legt naar andere islamitische landen (voornamelijk uit het Midden Oosten en in mindere mate ook uit Noord-Afrika) wanneer deze krant bericht over de toestand in Syrië, terwijl *Het Laatste Nieuws* dat minder doet, en Syrië als regio meer zal isoleren. Het leggen van verbanden tussen bepaalde regio's kan gevaarlijk zijn voor veralgemening. Ook Poole (2002) vermeldt in haar onderzoek dat het linken van buitenlandse vijandigheden aan moslims in eigen land bijdraagt tot een homogeniserend effect.

Bekijken we de regionale context per substroming dan zien we ook veel gelijkenissen tussen beide kranten. Salafisme wordt zowel in *Het Laatste Nieuws* als in *De Standaard* het vaakst gelinkt met binnenlandse contexten. Dit houdt in dat er in beide kranten voornamelijk over

salafisme of salafisten wordt gesproken in het kader van binnenlandse aangelegenheden. Voor beide kranten staat Syrië als regio op de tweede plaats. Het verschil tussen België en Syrië in *De Standaard* is erg klein. Alawieten worden in beide kranten het meest gelinkt aan Syrië. Voor sjiisme geldt dat eveneens in beide kranten. Al zal *Het Laatste Nieuws* deze substroming ook in verband brengen met België en in mindere mate met Libanon. *De Standaard* zal sjiisme ook linken aan Libanon en Iran. Voor soennisme geldt dat beide kranten het vaakst verbanden leggen tussen deze substroming en Syrië. *Het Laatste Nieuws* zal ook in mindere mate linken aan binnenlandse contexten. Moslimbroeders worden in beide kranten het vaakst in verband gebracht met Egypte. Wahabisme wordt in *De Standaard* gelinkt aan Saudi-Arabië en Syrië, terwijl soefisme samenhangt met Libië in één enkel geval.

Het Laatste Nieuws brengt substromingen vaker in verband met het eigen land dan *De Standaard*. Dit met uitzondering van salafisme daar deze stroming ook in *De Standaard* het vaakst in relatie wordt gebracht met België. Bij elke substroming wordt, afhankelijk van de stroming, in meerdere of mindere mate de link gelegd met Syrië. Voor sjiisme, alawieten en soennisme is dat voor beide kranten de belangrijkste en meest voorkomende link. *De Standaard* ziet ook nog een verband tussen moslimbroeders en Syrië, bij *Het Laatste Nieuws* komt dit verband niet voor. We zien dus veel gelijkenissen tussen beide kranten betreffende het onderzoek naar de regionale context per substroming. Er zijn geen grote verschillen. Wel is het zo dat er meer verscheidenheid is aan regio's in *De Standaard* dan in *Het Laatste Nieuws*, maar men moet hier natuurlijk ook in het achterhoofd houden dat *De Standaard* vaker bericht over substromingen.

5.4 Stemmen binnen de berichtgeving van De Standaard en Het Laatste Nieuws

5.4.1 Binnenlandse versus buitenlandse stemmen

Stem	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Overheidsstemmen buitenland	19 (12,42%)	20 (14,81%)
Alternatieve stemmen buitenland	16 (10,46%)	32 (23,70%)
Bureaucratische instellingen België	56 (36,60%)	43 (31,85%)
Alternatieve stemmen België	83 (54,24%)	69 (51,11%)

Tabel 4.1: Binnenlandse versus buitenlandse stemmen in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het aantal berichten per krant) (uit descriptie x code count table)

Uit bovenstaande tabel kunnen we afleiden dat in beide kranten veel meer binnenlandse dan buitenlandse stemmen gehoord werden. In *Het Laatste Nieuws* is de kloof tussen beide groepen

het grootst. Wanneer we beide kranten vergelijken is *De Standaard* de krant met het meeste buitenlandse stemmen. Deze krant gebruikt iets meer buitenlandse overheidsstemmen en beduidend meer buitenlandse, alternatieve stemmen in haar artikels dan *Het Laatste Nieuws*. Voor buitenlandse stemmen is er voor *Het Laatste Nieuws* een iets grotere focus op stemmen van overheidswege dan op alternatieve, buitenlandse stemmen. Voor *De Standaard* geldt dat er meer alternatieve, buitenlandse stemmen zijn dan buitenlandse stemmen van overheidswege. Kijkt men naar de binnenlandse stemmen dan geldt voor beide kranten dat er een sterkere focus is op alternatieve stemmen uit het eigen land dan op stemmen van overheidswege. Dat is bij beide kranten de grootst gecodeerde groep. *Het Laatste Nieuws* gebruikt meer binnenlandse stemmen, zowel alternatieve stemmen als stemmen van overheidswege, dan *De Standaard*.

5.4.2 Buitenlandse stemmen in detail

Zoals eerder vermeld zijn bij beide kranten buitenlandse stemmen schaars in vergelijking met de binnenlandse stemmen. Dit geldt in het bijzonder voor *Het Laatste Nieuws*. In dit onderdeel bekijken we de verschillende soorten buitenlandse stemmen gedetailleerder.

Overheidsstem	Het Laatste Nieuws (35)	De Standaard (52)
Europa	4 (11,43%)	7 (13,46%)
V.S.	5 (14,29%)	6 (11,54%)
Syrië	4 (11,43%)	3 (5,77%)
V.N.	3 (8,57%)	3 (5,77%)
Midden-Oosten (andere)	2 (5,71%)	4 (7,69%)
Noord-Afrika	2 (5,71%)	2 (3,85%)

Tabel 4.2: Buitenlandse overheidsstemmen in *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* (in percentages t.o.v. het totaal aantal buitenlandse stemmen per krant)

Deze tabel beschrijft per krant op welk soort buitenlandse overheidsstem gefocust wordt. *De Standaard* laat het vaakst overheidsstemmen uit Europa en de Verenigde Staten horen. In mindere mate komen overheidsstemmen uit het Midden-Oosten aan bod (andere dan uit Syrië). Voor *Het Laatste Nieuws* geldt eveneens een sterke focus op overheidsstemmen uit de Verenigde Staten en Europa. De top twee van de overheidsstemmen is hier dus omgekeerd. *Het Laatste Nieuws* laat ook vaak overheidsstemmen uit Syrië horen. Voor *De Standaard* wordt daar in mindere mate op gefocust. Wanneer we de percentages bekijken van de belangrijkste stemmen van overheidswege in beide kranten lopen die min of meer gelijk. Het grote verschil ligt in de derde meest gehoorde stem per krant. Overheidsstemmen uit Syrië worden in *Het Laatste Nieuws* meer gehoord dan in *De Standaard*. De percentages tussen beide kranten zijn extreem verschillend, hoewel het absolute verschil klein is. Dit geldt ook voor overheidsstemmen uit Het Midden-Oosten. De Verenigde

Naties zijn als stem minder aanwezig bij beide kranten, net zoals overheidsstemmen uit Noord-Afrikaanse landen zoals Egypte.

Soort stem	Het Laatste Nieuws (35)	De Standaard (52)
Hulporganisatie Syrië	6 (17,14%)	1 (1,92%)
Inwoner/activist Syrië	1 (2,86%)	6 (11,54%)
Syrische rebellen	3 (8,57%)	7 (13,46%)
Experten	2 (5,71%)	6 (11,54%)
Vertegenwoordiger islamitische organisatie	3 (8,57%)	2 (3,85%)
Andere media	5 (14,29%)	2 (3,85%)

Tabel 4.3: Belangrijkste buitenlandse, alternatieve stemmen in *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* (in percentages t.o.v. het totaal aantal buitenlandse stemmen per krant)

Wanneer we alle buitenlandse, alternatieve stemmen bekijken, valt het op dat *De Standaard* een veel gevarieerder aantal stemmen omvat dan *Het Laatste Nieuws*. *De Standaard* biedt dus een diverser aantal stemmen aan, aan zijn lezers. De belangrijkste buitenlandse, alternatieve stemmen voor *Het Laatste Nieuws* zijn de stemmen van andere media en hulporganisaties in Syrië. Deze zijn voor *De Standaard* veel minder frequent aanwezig. Syrische rebellen en vertegenwoordigers van allerlei islamitische organisaties zijn voor *Het Laatste Nieuws* ook, maar in mindere mate, belangrijk. *De Standaard* geeft meer het woord aan de Syrische rebellen en experts uit verschillende vakgebieden. Syrische activisten of gewone inwoners zijn voor hen ook een belangrijke stem, terwijl deze in *Het Laatste Nieuws* slechts één keer gehoor krijgen.

In *De Standaard* kwamen slechts enkele keren stemmen aan bod van onder andere Syrische schrijvers of cineasten uit het Midden-Oosten. Deze stemmen worden nog te weinig gehoord en kwamen in *Het Laatste Nieuws* zelfs niet voor. Voor beide kranten geldt eveneens dat er bijzonder weinig stem gegeven wordt aan de ‚gewone‘ bevolking van een bepaald (conflict)gebied. Getuigenissen zijn minder schaars in *De Standaard* dan in *Het Laatste Nieuws*, maar blijven veelal in de minderheid.

Soort stem uit Syrië	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Hulporganisatie	6 (17,14%)	1 (1,92%)
Inwoner/activist	1 (2,86%)	6 (11,54%)
Rebellen	3 (8,57%)	7 (13,46%)
Expert		0 1 (1,92%)
Overheid	4 (11,43%)	2 (3,85%)

Soort stem uit Syrië	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Totaal	14 (40,00%)	17 (32,69%)

Tabel 4.4: Diverse stemmen uit Syrië in *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* (in percentages t.o.v. het totaal aantal buitenlandse stemmen per krant)

In een dataset met artikels die allemaal de term Syrië bevatten, kan het erg nuttig en leerrijk zijn te onderzoeken welke stemmen uit dit gebied voornamelijk gehoor krijgen. Uit de tabel concluderen we meteen dat er slechts weinig gebruik wordt gemaakt van stemmen uit Syrië. Voor *Het Laatste Nieuws* geldt dat 40,00% van de buitenlandse stemmen Syrische stemmen zijn. Bekijken we dit resultaat echter op een totaal van 153 artikels dan blijkt dat 9,15% van alle artikels uit *Het Laatste Nieuws* die de term Syrië bevatten Syrische stemmen aan het woord laten. Voor *De Standaard* geldt dat 32,69% van de buitenlandse stemmen, Syrische stemmen zijn. Op een totaal van 135 artikels betreft dit slechts 12,59%. Het percentage ligt hier dus iets hoger in vergelijking met *Het Laatste Nieuws*. Dit is een bijzonder resultaat gezien de gebruikte filter (Syrië) voor het verzamelen van de artikels. Het vertelt ons dat in artikels die de term Syrië bevatten in beide kranten voornamelijk gehoor wordt gegeven aan stemmen die niet uit Syrië komen. Er wordt dus voornamelijk over Syrië gesproken door niet Syrische stemmen. *De Standaard* laat wel een groter en gevarieerder aantal Syrische stemmen aan het woord dan *Het Laatste Nieuws*. De belangrijkste Syrische stemmen voor *De Standaard* zijn de stemmen van rebellen, inwoners/activisten en in mindere mate stemmen van overheidswege. De belangrijkste Syrische stemmen voor *Het Laatste Nieuws* zijn hulporganisaties, overheidsstemmen en in mindere mate stemmen van rebellen. We vinden vooral in *De Standaard* een sterkere focus op informatie over en van de kant van de oppositie dan over of van die van het regime. Ook dit ligt in de lijn met de bevindingen uit het literatuuronderzoek⁴⁴. Zo zijn journalisten in Syrië vaak aangewezen mee te reizen aan de kant van de rebellen en hebben ze meer en makkelijker toegang tot informatie langs deze zijde van het conflict. De pers zou maar weinig toegang hebben tot informatie van en over het regime.

Voor beide kranten geldt dat er weinig of geen experts uit Syrië worden gehoord. Voor *De Standaard* geldt dat er weinig overheidsstemmen en hulporganisaties uit Syrië aan bod komen, terwijl bij *Het Laatste Nieuws* een groot tekort is aan stemmen van inwoners of activisten uit Syrië. Ook stemmen van rebellengroeperingen komen in deze krant minder aan bod.

⁴⁴ Zie ook hoofdstuk 1.4: Journalistiek tijdens de Syrische burgeroorlog.

5.4.3 Binnenlandse stemmen in detail

Soort stem	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Overheid (ministers, burgemeesters, ...)	39 (28,06%)	31(27,68%)
Gerecht/Politie	16 (11,51%)	12 (10,71%)
Onderwijs	1 (0,007%)	1 (0,008%)
OCMW	2 (1,44%)	1 (0,008%)

Tabel 4.5: Stemmen van binnenlandse bureaucratische instellingen (in percentages t.o.v. het totaal aantal binnenlandse stemmen per krant)

Bekijken we de stemmen van binnenlandse, bureaucratische instellingen dan valt meteen op dat beide kranten voornamelijk focussen op stemmen van overheidswege, en in mindere mate op stemmen van gerecht en politie.

Soort stem	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Advocaat extremist	1 (0,007%)	2 (1,79%)
Extremist	1 (0,007%)	1 (0,008%)
Expert (Westers)	3 (2,16%)	8 (7,14%)
Familie Syriëstrijders	32 (23,02%)	14 (12,50%)
Syriërijder	1 (0,007%)	1 (0,008%)
Hulporganisatie	5 (3,60%)	2 (1,79%)
Luchtvaartmaatschappij	1 (0,007%)	1 (0,008%)
Anti-terreurorganisatie	1 (0,007%)	1 (0,008%)
Pers	16 (11,51%)	22 (19,64%)
Lezersreacties	16 (11,51%)	1 (0,008%)
Moslims:	13 (9,35%)	29 (25,89%)
-,de gewone man/vrouw'		0 2 (1,79%)
-Koranleerkracht	1 (0,007%)	
-Imam	5 (3,60%)	6 (5,36%)
-Islamitisch geleerde		0 9 (8,04%)
-Vertegenwoordiger islamitische organisatie	7 (5,04%)	12 (10,71%)

Tabel 4.6: Binnenlandse, alternatieve stemmen in Het Laatste Nieuws en De Standaard (in percentages t.o.v. het totaal aantal binnenlandse stemmen per krant)

Tabel 4.7 vermeldt dat de belangrijkste binnenlandse, alternatieve stemmen uit *Het Laatste Nieuws* achtereenvolgens familie van Belgische Syriëstrijders (23,02%), pers (11,51%) en lezersreacties (11,51%) zijn. Voor *De Standaard* zijn de belangrijkste stemmen afkomstig van moslims (25,89%) en de pers (19,64%). In mindere mate wordt er ook gehoor gegeven aan de familie van Belgische Syriëstrijders (12,50%).

Voorts kunnen we uit bovenstaande resultaten concluderen dat *De Standaard* frequenter gehoor geeft aan Westerse experts en moslims. Onder deze laatste groep zitten voornamelijk islamitische geleerden. In *Het Laatste Nieuws* zijn de families van Belgische Syriëstrijders dan weer belangrijkere stemmen dan in *De Standaard*. Ook hulporganisaties en lezersreacties krijgen meer gehoor bij *Het Laatste Nieuws* dan bij *De Standaard*. Stemmen van lezers komen nauwelijks voor bij *De Standaard*. Deze lezersreacties zijn vaak enorm hard en ongenueanceerd. Heel vaak wordt zeer openlijk afkeer geuit ten aanzien van bijvoorbeeld de Syriëstrijders, en wordt er met hand en tand benadrukt dat de overheid hier niet voor verantwoordelijk is. Het is enkel de opvoeding of het gedrag van de jongere zelf dat moet worden bekritiseerd. Bepaalde lezersreacties waren zelfs racistisch getint. Het is natuurlijk de stem van de lezers die dit soort boodschappen uit, maar het is wel de krant zelf die dit soort berichten wil publiceren. De pers is voor beide kranten een vrij belangrijke stem. Hieronder vallen onderzoeken van de krant zelf⁴⁵ en opiniestukken, columns en informatieve artikels geschreven door een journalist of schrijver zonder andere stemmen te citeren.

Het aantal moslims dat een stem krijgt, ligt bij *Het Laatste Nieuws* veel lager dan bij *De Standaard*, hoewel alle artikels de termen islam of moslims, en Syrië bevatten. Er wordt in *Het Laatste Nieuws* dus veel frequenter gepraat over moslims of islam of Syrië door niet-moslims dan bij *De Standaard*. Ook in *De Standaard* wordt er in artikels die de termen islam of moslims en Syrië bevatten meer door niet-moslims gesproken. De discrepantie tussen stemmen van moslims en niet-moslims is hier wel kleiner. De moslimstemmen die afkomstig zijn uit *De Standaard* zijn grotendeels vertegenwoordigers van islamitische organisaties of islamitische geleerden met buitenlandse roots. Ook imams komen aan bod. De gewone man of vrouw zijn veel minder aanwezig in *De Standaard* en zelfs helemaal afwezig in *Het Laatste Nieuws*. In deze laatste krant zijn moslimstemmen voornamelijk afkomstig van vertegenwoordigers van islamitische organisaties en imams. *Het Laatste Nieuws* geeft geen gehoor aan islamitische geleerden met buitenlandse roots, terwijl *De Standaard* geen stem biedt aan koranleerkrachten in deze dataset. Een positievere zaak is dan weer dat beide kranten weinig aandacht besteden aan de stemmen van extremisten. Er wordt wel frequent over extremisten geschreven⁴⁶, maar de stemmen van

⁴⁵ Het Laatste Nieuws deed naar eigen zeggen een onderzoek naar de snelle radicalisering van Syriëstrijders: van (bekeerde) moslim tot jihadstrijder in 7 stappen (*Het Laatste Nieuws*, 12/04/2013, p. 6)

⁴⁶ Hiervoor wordt verwezen naar het onderdeel 5.2 Onderwerpen in de berichtgeving van De Standaard en Het Laatste Nieuws.

extremisten komen niet of nauwelijks aan bod. Opvallend is ook de afwezigheid van de stemmen van Belgische Syriëstrijders. Enkel hun familie wordt als stem gehoord.

5.4.4 Stemmen per substroming

5.4.4.1 Salafisme

Zoals eerder vermeld komen in artikels uit *De Standaard* meer meldingen van salafisme voor dan in artikels uit *Het Laatste Nieuws*. Het is dan ook niet verwonderlijk dat *De Standaard* een groter aantal stemmen gehoor geeft wanneer het over deze substroming gaat. Bovendien zijn de stemmen in *De Standaard* ook diverser. Onderstaande tabel toont dit aan.

Stem	Het Laatste Nieuws (10)	De Standaard (24)
Pers	4 (40,00%)	7 (29,17%)
Columnist zonder buitenlandse roots	1 (10,00%)	1 (4,17%)
Columnist met buitenlandse roots		0 1 (4,17%)
Journalist/Redactie	1 (10,00%)	4 (16,67%)
Buitenlandse pers	1 (10,00%)	1 (4,17%)
Islamexperts	1 (10,00%)	10 (41,67%)
Imam		0 2 (8,33%)
Islamitisch geleerde met buitenlandse roots		0 3 (8,82%)
Islamitisch geleerde zonder buitenlandse roots		0 2 (8,33%)
Vertegenwoordiger islamitische organisatie	1 (10,00%)	3 (8,82%)
Stemmen van binnenlandse bureaucratistische instellingen	4 (40,00%)	5 (20,83%)
Staatsveiligheid	1(10,00%)	2 (8,33%)
Federaal Parket	2 (20,00%)	1 (4,17%)
Politicus	1 (10,00%)	1 (4,17%)
Politicus met buitenlandse roots		0 1 (4,17%)
Activist Syrië		0 1 (4,17%)
Familie Syriëstrijder		0 1 (4,17%)
Lezer	1 (10,00%)	0

Tabel 4.7: Stemmen over salafisme in *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat de term salafisme bevat per krant)

De meest voorkomende stemmen uit *Het Laatste Nieuws* met betrekking op salafisme zijn de pers zelf (40,00%) en stemmen van bureaucratische instellingen uit eigen land (40,00%). Islamexperts (10,00%) worden in *Het Laatste Nieuws* nauwelijks gehoord. Voor *De Standaard* zijn zij met 41,67% net de meest voorkomende stem inzake salafisme. Verder komen in deze krant ook pers (29,17%) en stemmen van binnenlandse bureaucratische instellingen (20,83%) aan bod. Uit deze tabel blijkt duidelijk dat *Het Laatste Nieuws* geen enkele islamitische stem aan het woord laat wanneer de substroming salafisme vermeld wordt. Er wordt dus voornamelijk over salafisme gesproken door niet-moslims.

5.4.4.2 Alawieten

Stem	Het Laatste Nieuws (2)	De Standaard (7)
Journalist/Redactie	0	5 (71,43%)
Belgische Syriëstrijder	2 (100,00%)	0
Syrische schrijver	0	1 (14,29%)
Syrische rebellen	0	1 (14,29%)

Tabel 4.8: Stemmen over alawieten in *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat de term alawieten bevat per krant)

Wanneer het over alawieten gaat in *Het Laatste Nieuws* komen enkel de stemmen van Belgische Syriëstrijders aan bod, dit is bij *De Standaard* nooit het geval. In deze laatste krant laat men vooral de pers (de journalist of de redactie) aan het woord. Twee keer werd de substroming door Syriërs vermeld: door een Syrische schrijver en door Syrische rebellen.

5.4.4.3 Sjiisme

Stem	Het Laatste Nieuws (9)	De Standaard (9)
Journalist/Redactie	7 (77,78%)	6 (66,67%)
Belgische Syriëstrijder	2 (22,22%)	0
Syrische activist	0	1 (11,11%)
Syrische rebellen	0	1 (11,11%)
Egypte: overheid	0	1 (11,11%)

Tabel 4.9: Stemmen over sjiisme in *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat sjiisme vermeldt per krant)

Uit bovenstaande tabel blijkt dat sjiisme in beide kranten vooral wordt gebruikt door de pers zelf. *Het Laatste Nieuws* laat in mindere mate Belgische Syriëstrijders aan het woord. Voor *De*

Standaard werden over deze substroming twee Syriërs gehoord (een activist en rebel), en eenmalig liet de krant het woord aan de Egyptische overheid betreffende sjiisme.

5.4.4.5 Soennisme

Stem	Het Laatste Nieuws (6)	De Standaard (10)
Journalist/Redactie	6 (100,00%)	2 (20,00%)
Buitenlandse pers	0	1 (10,00%)
Syrische schrijver	0	1 (10,00%)
Syrische rebellen	0	2 (20,00%)
Syrische activist	0	2 (20,00%)
Egypte: overheid	0	1 (10,00%)
Rusland: overheid	0	1 (10,00%)

Tabel 4.10: Stemmen over soennisme in *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat soennisme vermeldt per krant)

In *Het Laatste Nieuws* wordt er enkel over soennisme gesproken door de pers zelf. Zij laten geen islamitische stemmen aan het woord. In *De Standaard* zijn de stemmen inzake soennisme diverser. Het vaakst worden pers, Syrische rebellen en activisten gehoord.

5.4.4.6 Moslimbroeders

Stem	Het Laatste Nieuws (5)	De Standaard (19)
Journalist/Redactie	4 (80,00%)	13 (68,43%)
Buitenlandse pers	0	1 (5,26%)
Lezer	1 (20,00%)	0
Politicus met buitenlandse roots	0	1 (5,26%)
Islamitisch geleerde met buitenlandse roots	0	2 (10,53%)
Moraalfilosoof (Etienne Vermeersch)	0	1 (5,26%)
Egypte (inwoner & politie)	0	1 (5,26%)

Tabel 4.11: Stemmen over moslimbroeders in *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* (in percentages t.o.v. het aantal artikels dat moslimbroeders vermeldt per krant)

Opnieuw is de pers voor *Het Laatste Nieuws* de belangrijkste stem wanneer deze substroming wordt vermeld. Islamitische stemmen worden niet gehoord. Ook voor *De Standaard* is de pers de belangrijkste stem wanneer het over moslimbroeders gaat. Maar deze laatste krant laat wel nog

islamitische stemmen aan bod komen in de desbetreffende artikels. Deze stemmen zijn afkomstig van een politicus en islamitisch geleerde met Arabische roots.

5.4.4.7 Wahabisme

Wahabisme komt als substroming enkel voor in *De Standaard*. Deze krant laat meestal een islamitische stem aan het woord wanneer het over deze substroming gaat. Eenmaal was die stem afkomstig van een islamitisch geleerde met buitenlandse roots, een andere keer kwam die van een politicus met buitenlandse roots en van een imam. Tweemaal was de stem inzake wahabisme die van de pers zelf. Er wordt betreffende deze substroming dus het vaakst een stem gegeven aan een moslim.

5.4.4.8 Soefisme

De Standaard meldt éénmaal soefisme. De stem die hier werd gehoord is die van een correspondent in het Midden-Oosten.

5.4.5 Conclusie

Onderzoeksvraag 4: *Is er sprake van een verscheidenheid aan stemmen binnen de berichtgeving van De Standaard en Het Laatste Nieuws?*

Deelvraag 4a: Welke stemmen komen frequenter aan bod in de berichtgeving van De Standaard en Het Laatste Nieuws en welke krijgen minder gehoor?

Uit bovenstaande resultaten blijkt dat er in beide kranten meer binnenlandse dan buitenlandse stemmen aan het woord worden gelaten. Bij *De Standaard* is het aantal en de variëteit van buitenlandse stemmen wel groter dan bij *Het Laatste Nieuws*. De kloof tussen het gebruik van binnenlandse en buitenlandse stemmen is bij deze laatste krant het grootst. De belangrijkste buitenlandse stemmen uit *Het Laatste Nieuws* waren respectievelijk: Syrische hulporganisaties (17,14%), overheidsstemmen uit de Verenigde Staten (14,29%), andere media (14,29%), overheidsstemmen uit Europa (11,43%) en uit Syrië (11,43%). Voor *De Standaard* waren de meest voorkomende buitenlandse stemmen afkomstig van Syrische rebellen (13,46%), Europese overheden (13,46%), inwoners en activisten uit Syrië (11,54%), experts (11,54%) en overheidsstemmen uit de Verenigde Staten (11,54%)⁴⁷. Stemmen uit de Verenigde Staten en Europa zijn dus de belangrijkste stemmen van overheden in beide kranten. Ook dit is bizar gezien de selectie van de artikels. Wanneer beide kranten islam, moslims en Syrië vermelden in een artikel zullen de stemmen die aan bod komen veel frequenter van Westerse overheden komen dan van overheden uit islamitische landen. Zowel in *De Standaard* als in *Het Laatste Nieuws* werd

⁴⁷ Al deze percentages werden berekend op het totaal aantal buitenlandse stemmen. Dit houdt in dat bijvoorbeeld 11,54% van de buitenlandse stemmen uit *De Standaard* afkomstig was van de Amerikaanse overheid.

heel erg weinig aandacht besteed aan de stem van de gewone man of vrouw in de straat. Getuigenissen waren inderdaad schaarser in *Het Laatste Nieuws*, maar het percentage in *De Standaard* lag niet veel hoger. Zowel voor *Het Laatste Nieuws* als voor *De Standaard* blijkt ook dat de meerderheid van de stemmen niet Syrisch is, hoewel alle artikels de term Syrië bevatten. Dit houdt dus in dat er vaker over Syrië wordt gesproken door niet Syriërs of andere stemmen die gevestigd zijn in Syrië. *De Standaard* biedt lezers wel een gevarieerder aantal stemmen uit Syrië. Die zijn voornamelijk afkomstig van de zijde van de oppositie aangezien de toegang tot informatie daar makkelijker verloopt en journalisten veelal aangewezen zijn om mee te reizen onder de hoede van de rebellen.

De belangrijkste binnenlandse stemmen uit *Het Laatste Nieuws* waren de Belgische overheid en de families van Belgische Syriëstrijders. Zij kwamen met respectievelijk 28,06% en 23,02% het vaakst aan bod in deze krant. Minder belangrijk maar toch nog sterk aanwezig waren stemmen uit de pers, stemmen van lezers, en gerecht en politie. Zij maakten elk 11,51% uit van het totaal aantal binnenlandse stemmen. In *De Standaard* stond de stem van de eigen overheid eveneens op nummer één met 27,68% van het totaal aantal binnenlandse stemmen uit de desbetreffende krant. Moslims kwamen in *De Standaard* als tweede frequentste stem voor (25,89%). De pers (19,64%), families van Belgische Syriëstrijders (12,50%) en experts (7,14%) kwamen respectievelijk als derde, vierde en vijfde meest getelde binnenlandse stem aan bod in *De Standaard*. Opvallend is hier het grote verschil in aantal moslimstemmen tussen beide kranten. *Het Laatste Nieuws* laat veel minder moslims aan het woord dan *De Standaard*, hoewel alle artikels uit beide kranten de termen moslims, islam en Syrië bevatten. Poole (2002) en Jacobsen *et al.* (2013) stelden eerder al vast dat de media niet genoeg plaats voorzien voor de opinies van minderheden en dat het veelal de niet-moslims zijn die over moslims of islam iets te zeggen hebben. Dit onderzoek ondersteunt deze bevinding, zij het dat ze veel sterker geldt voor *Het Laatste Nieuws* dan voor *De Standaard*. Voorts vermelden beide onderzoeken (Poole, 2002; Richardson, 2006 en Jacobsen *et al.*, 2013) dat men de verkeerde stemmen uit de moslimgemeenschap naar voren brengt omdat die voor de media makkelijker bereikbaar zouden zijn en veelal ook de taal zouden kennen. Dit onderzoek stelt inderdaad vast dat er weinig ruimte wordt gelaten voor de stem van de gewone man, en al zeker niet voor de stem van een moslimvrouw, maar de moslimstemmen die aan bod komen in de artikels zijn vaak wel juist gekozen en al helemaal geen focus op personen met extreme standpunten zoals Richardson (2006) beweerde.

Poole (2002) stelde eerder al vast dat de media het vaakst gebruik maken van bureaucratische stemmen. Deze focus op een overheidsdiscours vinden we ook terug in ons eigen onderzoek, al is er een sterkere focus op de stemmen van de eigen overheid dan die van buitenlandse overheden. Het frequent voorkomen van deze stemmen zou volgens Poole (2002) ten dele te wijten zijn aan de politieke context van de artikels en de geloofwaardigheid en authenticiteit die de media via deze stemmen krijgt. De toegang tot informatie van deze stemmen verloopt voor de pers erg gemakkelijk. Ook vice-versa hebben de stemmen eenvoudige toegang tot de media.

Deelvraag 4b: Wie wordt in Het Laatste Nieuws en De Standaard aan het woord gelaten als het over islamitische substromingen gaat?

Stem	Het Laatste Nieuws	De Standaard
Salafisme	Pers + bureaucratische instellingen België	Islamexperts
Alawieten	Belgische Syriëstrijders	Pers
Sjiisme	Pers	Pers
Soennisme	Pers	Syrische stemmen
Moslimbroeders	Pers	Pers
Wahabisme		0 Moslims
Soefisme		0 Pers

Tabel 4.12: Meest voorkomende stem per substroming per krant

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat in beide kranten de pers het vaakst aan het woord gelaten wordt wanneer het over islamitische substromingen gaat. Dit is een verontrustend resultaat aangezien dit onderzoek eerder al aantoonde dat de meerderheid van de substromingen meestal niet wordt gedeut en frequent wordt gelinkt aan negatieve fenomenen als extremisme, fundamentalisme, geweld of terreur. Op basis van deze resultaten lijkt dat probleem dus veelal te liggen op het niveau van de journalist of redactie die deze substromingen zelf gebruikt, of overneemt uit andere bronnen zonder ze te duiden en frequent louter te linken aan negatieve fenomenen. Wellicht heeft de journalist in kwestie niet de bedoeling substromingen expres negatief te belichten wanneer hij ze vermeldt of andere stemmen citeert. Toch is het zijn plicht die stromingen te duiden en hierin zijn journalisten dus veelal lui.

Er worden inzake substromingen erg weinig experts gehoord. Dit met uitzondering van salafisme in *De Standaard*. Islamitische experts zijn wel een betrouwbaardere stem bij het gebruik van deze substromingen, dan de stemmen die nu veelal aan bod komen in de kranten. De pers zal deze substromingen veelal niet juist of duidelijk kunnen duiden en Syrische stemmen aan het woord laten inzake sjiisme, soennisme of alawieten kan leiden tot een vertekende duiding.

Voorts blijkt uit tabel 4.12 dat *Het Laatste Nieuws* nauwelijks moslims aan het woord laat wanneer er een substroming wordt vermeld in een artikel. Op basis van de resultaten kunnen we besluiten dat bij het gebruik van de termen salafisme, moslimbroeders en soennisme zelfs nooit een moslim of islamitische stem werd gehoord in deze krant. Deze substromingen worden dus louter vermeld door niet-moslims. Voor sjiisme en alawieten werden wel twee Syriëstrijders aan het woord gelaten. Dit zijn inderdaad moslims, maar de betrouwbaarheid van deze stemmen inzake substromingen zijn erg betwistbaar. Substromingen die worden vermeld in *De Standaard* gaan vaker gepaard met islamitische stemmen. Zij zijn zelfs de meest voorkomende stem inzake

salafisme, soennisme en wahabisme. De moslims die bij deze laatste substroming aan bod kwamen waren een islamitisch politicus, een islamitische geleerde met Arabische roots en een imam. Voor moslimbroeders en sjiisme blijkt de pers voor beide kranten de belangrijkste stem. Toch bestaat hierin een verschil tussen beide kranten. Terwijl *Het Laatste Nieuws* bij deze twee substromingen geenszins moslims aan het woord laat, doet *De Standaard* dat wel.

6. Conclusie

Zoals Baker (2010) op een gevatte manier stelde, gaat het niet om de misrepresentatie van één echte islam, maar is het punt hier dat de berichtgeving de complexiteit en variëteit binnen islam reduceert om te komen tot een paar gesimplificeerde, veralgemenende categorieën. Ook Poole (2006) stelde in haar onderzoek vast dat de rijke religieuze en culturele diversiteit van de islamitische religie te weinig in kaart wordt gebracht. Natuurlijk staat het wel vermelden van islamitische substromingen niet zonder meer synoniem aan het erkennen van islamitische diversiteit. Net zoals het niet berichten over substromingen niet zonder meer gelijk is aan het niet willen erkennen van islamitische diversiteit. Toch geeft het vermelden van substromingen en de manier waarop ze aan bod komen in de onderzochte kranten op zijn minst een indicatie van de rijke islamitische diversiteit en complexiteit die deze kranten kunnen en willen verbeelden.

Allereerst blijkt uit dit onderzoek dat beide kranten weinig aandacht besteden aan islamitische substromingen. De overgrote meerderheid van de artikels uit *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* bevatten geen vermeldingen van substromingen. *De Standaard* haalt wel een groter aantal en een grotere variëteit aan substromingen aan dan *Het Laatste Nieuws*. De meest voorkomende substroming bij beide kranten is salafisme. *Het Laatste Nieuws* heeft het even frequent ook over sjiisme. Moslimbroeders en soennieten komen iets minder vaak aan bod. Vermeldingen van alawieten zijn erg schaars en wahabisme of soefisme komen niet aan bod in deze krant. *De Standaard* bericht naast salafisme ook over moslimbroeders en in mindere mate over sjiisme en soennisme. Alawieten, wahabieten en soefi's worden het minst vermeld. Wahabisme en soefisme komen dus in beide kranten nauwelijks of niet voor.

Substromingen worden ook zelden geduid. Zowel voor *Het Laatste Nieuws* als voor *De Standaard* geldt dat ze al deze substromingen vaker niet dan wel duiden. De enige uitzondering op deze regel is wahabisme in *De Standaard*. Maar hier stond duiding niet per se synoniem voor correcte en juiste informatie zo blijkt uit de vastgestelde verbanden die wahabisme werden toegeëigend. Indien we deze substroming buiten beschouwing laten, en we de vergelijking maken tussen beide kranten, dan blijkt dat salafisme in beide kranten het vaakst geduid wordt.

Een ander verontrustend resultaat is dat geen enkele substroming ooit positief werd belicht, niet in *Het Laatste Nieuws* en ook niet in *De Standaard*. Voor elke substroming geldt dat ze vaker een negatieve of geen link (neutraal verband) krijgt. Toch was er in een aantal gevallen sprake van een zogenaamde genuanceerde link. Het artikel vermeldt dan dat de substroming mogelijk verbanden

vertoont met extremisme, fundamentalisme, geweld of terreur, maar benadrukt dat dit niet zonder meer geldt voor alle aanhangers van de betreffende substroming. Dit betrof slechts een klein aantal artikels in beide kranten, en kwam niet bij elke substroming voor. Toch was er in *De Standaard* meer plaats voor een genuanceerde link dan in *Het Laatste Nieuws*. We kunnen besluiten dat het meest voorkomende verband met een islamitische substroming in *Het Laatste Nieuws* vaker een negatief verband is. Bij *De Standaard* was het meest voorkomende verband een neutrale link. Dit houdt in dat *Het Laatste Nieuws* over het algemeen negatiever bericht over substromingen dan *De Standaard*. Dit is zeker het geval voor berichten die substromingen als soennisme, sjiisme en alawieten (voornamelijk gelinkt aan geweld en terreur) vermelden, en voor salafisme (gelinkt aan extremisme en fundamentalisme). *De Standaard* linkt enkel salafisme en wahabisme met extremisme en fundamentalisme. Andere substromingen werden eerder neutraal weergegeven. Verbanden met extremisme en fundamentalisme kwamen dus frequent voor, maar noch de substromingen, noch de termen (fundamentalisme of extremisme) werden uitgelegd in de artikels.

Op basis van deze resultaten valt te besluiten dat er niet alleen gebrek is aan informatie en duiding inzake substromingen, maar ook dat de variëteit binnen de verschillende substromingen wordt gereduceerd. Zo wordt de minderheid van salafisten die zou overgaan tot het gebruik van geweld in de kranten als meerderheid naar voren geschoven. Andere substromingen worden dan weer gelinkt aan terroristische organisaties⁴⁸ waardoor opnieuw veralgemening ontstaat. De substroming wordt hier dan gezien als drijvende factor achter het gedrag van deze organisatie. Betreffende de substromingen is er voornamelijk in *Het Laatste Nieuws* eenzijdige, onvolledige informatie met een focus op extremen.

De drie belangrijkste onderwerpen van de onderzochte artikels liepen voor beide kranten gelijk. Zowel *De Standaard* als *Het Laatste Nieuws* berichtten vooral over de Belgische Syriëstrijders, de Syrische burgeroorlog en extremisme of terreurdreigingen in eigen land. Lag de focus op dit eerste onderwerp, dan focusten de kranten voornamelijk op de maatregelen van de Belgische overheid inzake Syriëstrijders en op beschuldigingen. Die werden veelal geuit tegen specifieke, extremistische personen of de groepering *Sharia4Belgium* en Fouad Belkacem. In 15,00% van de artikels over Belgische Syriëstrijders werd in *De Standaard* de nadruk gelegd op het potentiële gevaar voor ons eigen land moesten deze strijders terugkeren. In *Het Laatste Nieuws* gold dat in 10,00% van de artikels over Belgische Syriëstrijders. Opvallend is ook dat in beide kranten de nadruk lag op Vlaamse en Brusselse Syriëstrijders. Over Waalse Syriëstrijders werd met geen woord gerept. De belangrijkste en dus ook meest voorkomende waren Jejoen Bontinck en Brian De Mulder. Berichtgeving over deze strijders ging gepaard met heel wat persoonlijke informatie uit hun ‚vorige leven‘. Berichten *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws* over de Syrische burgeroorlog, dan legden ze in hun artikels voornamelijk de nadruk op de reactie van de internationale gemeenschap op dit conflict. Voor *Het Laatste Nieuws* zijn ook slachtoffers en korte

⁴⁸ Zie ‚het sjiitische Hezbollah‘, het ‚soennitische Al-Qaida‘, ‚salafistische, jihadistische‘ strijders, ...

informatie over de oppositie veel voorkomende subthema's bij dit onderwerp. *De Standaard* heeft het ook frequent over deze twee subthema's maar vermeldt even vaak ook getuigenissen van mensen in Syrië. In *Het Laatste Nieuws* zijn er amper getuigenissen te vinden.

In beide kranten verlegt men de focus van het eigenlijke conflict (via achtergrondinformatie, getuigenissen, ...) naar de reactie van de voornamelijk Westerse gemeenschap en via het aanhalen van verbanden met het eigen land zoals de Belgische Syriëstrijders of extremisme en terreurdreigingen in België. De berichtgeving over buitenlandse aangelegenheden (Syrië) beïnvloedt berichtgeving over binnenlandse aangelegenheden.

Wordt salafisme aangehaald, dan gebeurt dit voornamelijk in de context van extremisme en terreurdreigingen in België. Over alawieten wordt in *Het Laatste Nieuws* het vaakst gesproken in de context van de Belgische Syriëstrijders. In *De Standaard* worden alawieten meestal verbonden met de Syrische burgeroorlog. Moslimbroeders komen zowel in *De Standaard* als *Het Laatste Nieuws* het vaakst voor wanneer het gaat over conflict in de Arabische Wereld, en meer bepaald in Egypte. Sjiïsme en soennisme worden zowel in *De Standaard* als *Het Laatste Nieuws* het vaakst gelinkt aan het conflict in Syrië. Over soefisme en wahabisme werd voornamelijk gesproken in de context van conflicten in de Arabische Wereld. Voor wahabisme waren de Belgische Syriëstrijders ook een even frequent voorkomend onderwerp. Hieruit blijkt duidelijk dat alle substromingen voornamelijk aan bod komen bij negatieve onderwerpen. Weinig substromingen vormen echter het hoofdonderwerp van het artikel. Dat geldt voor *Het Laatste Nieuws* nog sterker dan voor *De Standaard*. Dit soort artikels zijn echter vaak de artikels die het meest volledig zijn en juiste informatie bevatten (zoals de artikels met een ‚genuanceerde link‘).

In beide kranten zien we dezelfde regio's⁴⁹ terugkomen, zij het in een iets andere volgorde qua frequentie. Beide kranten berichtten het vaakst over Syrië, Midden-Oosten en de internationale gemeenschap. Het eigen land komt zowel bij *Het Laatste Nieuws* als bij *De Standaard* het vaakst aan bod. Het aantal binnenlandse artikels in *Het Laatste Nieuws* ligt wel beduidend hoger dan in *De Standaard*. Voor deze laatste krant is er meer evenwicht tussen binnenlandse en buitenlandse berichtgeving. Het percentage aan buitenlandse berichtgeving bij *De Standaard* ligt nagenoeg voor elke buitenlandse regio, behalve Syrië, hoger dan bij *Het Laatste Nieuws*. Dit houdt in dat deze laatste krant meer aandacht heeft voor berichten die louter betrekking hebben op Syrië. Dit zou kunnen betekenen dat *De Standaard* vaker verbanden legt met andere islamitische landen (voornamelijk uit het Midden Oosten en in mindere mate ook uit Noord-Afrika) wanneer deze krant bericht over de toestand in Syrië, terwijl *Het Laatste Nieuws* dat minder doet en Syrië als regio meer zal isoleren. Het leggen van verbanden tussen bepaalde regio's kan gevaarlijk zijn voor veralgemening.

⁴⁹ Voor *Het Laatste Nieuws* komen respectievelijk Syrië (14,38%), Midden-Oosten (5,88%), de internationale gemeenschap (5,88%), en Europa (2,93%) het vaakst voor. *De Standaard* heeft het in een andere volgorde over diezelfde regio's: Midden-Oosten (15,56%), Syrië (11,85%), de internationale gemeenschap (9,63%) en de Verenigde Staten (9,63%).

Het Laatste Nieuws brengt substromingen vaker in verband met het eigen land dan *De Standaard*. Deze laatste krant biedt meer verscheidenheid aan regio's wanneer er substromingen worden vermeld dan *Het Laatste Nieuws*. Men moet hier natuurlijk ook in het achterhoofd houden dat *De Standaard* vaker bericht over substromingen. Salafisme wordt zowel in *Het Laatste Nieuws* als in *De Standaard* het vaakst gelinkt aan de eigen regio. Alawieten, soennieten en sjiieten worden in beide kranten het vaakst verbonden aan Syrië, en moslimbroeders aan Egypte. Wahabisme wordt door *De Standaard* in relatie gebracht met Saudi-Arabië en soefisme met Libië. Behalve voor salafisme is er voor beide kranten dus het vaakst een link tussen substromingen en buitenlandse contexten.

Uit de resultaten blijkt dat er in beide kranten meer binnenlandse dan buitenlandse stemmen aan het woord worden gelaten. Bij *De Standaard* is het aantal en de variëteit van buitenlandse stemmen wel groter dan bij *Het Laatste Nieuws*. Wanneer beide kranten islam, moslims en Syrië vermelden in een artikel, zullen de stemmen die aan bod komen veel frequenter van Westerse overheden komen dan van overheden uit islamitische landen. Zowel in *De Standaard* als in *Het Laatste Nieuws* werd heel erg weinig aandacht besteed aan de stem van de gewone man of vrouw in de straat.

Bekijken we de buitenlandse stemmen dan merken we op dat de meerderheid van de stemmen niet Syrisch is, hoewel alle artikels de term Syrië bevatten. Dit houdt dus in dat er vaker over Syrië wordt gesproken door niet-Syriërs (of andere stemmen die gevestigd zijn in Syrië). *De Standaard* biedt lezers wel een gevarieerder aantal stemmen uit Syrië. Deze zijn voornamelijk afkomstig van de zijde van de rebellen aangezien de toegang tot informatie daar voor journalisten makkelijker verloopt en ze vaker onder hun hoede kunnen meereizen.

Qua binnenlandse stemmen komt de grootste meerderheid in beide kranten van overheidswege. Opvallend aan de binnenlandse stemmen is het grote verschil in aantal moslimstemmen tussen beide kranten. *Het Laatste Nieuws* laat veel minder moslims aan het woord dan *De Standaard*, hoewel alle artikels uit beide kranten de termen moslims, islam en Syrië bevatten. In *Het Laatste Nieuws* wordt er dus frequenter over deze drie termen gepraat door niet-moslims dan in *De Standaard*.

In *Het Laatste Nieuws* worden ook nauwelijks moslims aan het woord gelaten wanneer er een substroming wordt vermeld in een artikel. Bij het gebruik van de termen salafisme, moslimbroeders en soennisme wordt er zelfs nooit islamitische stem gehoord. Deze stromingen worden dus louter vermeld door niet-moslims in *Het Laatste Nieuws*. Sjiieten en alawieten werden als substroming wel vermeld door moslims in deze krant. Het ging hier echter om de stem van Belgische Syriëstrijders. *De Standaard* geeft meer gehoor aan moslimstemmen bij het vermelden van islamitische substromingen. Zij zijn zelfs de meest voorkomende stem wanneer het artikel melding maakt van salafisme, soennisme en wahabisme.

De pers wordt het vaakst aan het woord gelaten wanneer artikels islamitische substromingen vermelden. Dit is een verontrustend resultaat aangezien dit onderzoek eerder al aantoonde dat de

meerderheid van de substromingen meestal niet wordt geduid en frequent wordt gelinkt aan negatieve fenomenen als extremisme, fundamentalisme, geweld of terreur. Op basis van deze resultaten lijkt dat probleem dus veelal te liggen op het niveau van de journalist of redactie die deze substromingen zelf gebruikt, of overneemt uit andere bronnen zonder ze te duiden en frequent louter te linken aan negatieve fenomenen. Er worden inzake substromingen erg weinig (islamitische) experts gehoord in beide kranten. Dit met uitzondering van het vermelden van salafisme in *De Standaard*. Nochtans zijn islamitische experts een betrouwbaardere stem bij het vermelden van substromingen, dan de stemmen die nu veelal aan bod komen in de kranten. De pers zal, zoals dit onderzoek aantoont, substromingen veelal niet juist of volledig kunnen duiden, en Syrische stemmen aan het woord laten inzake sjiisme, soennisme of alawieten kan leiden tot vertekende informatie.

Bekijken we het literatuuronderzoek over de verscheidene substromingen, en proberen we de ideologische identificaties van deze diverse groeperingen te vatten, dan is het niet verwonderlijk dat artikels uit Vlaamse kranten overlopen van misverstanden, veralgemeningen en misrepresentaties. De tijd nemen om islamitische substromingen juist te gebruiken, volledig te duiden en op een genuanceerde manier in beeld brengen door bijvoorbeeld al gebruik te maken van de gepaste en meest betrouwbare stemmen is niet bepaald iets wat in lijn ligt met de werking van hedendaagse media-apparaten. Ook Moselle (2011) benadrukt de complexiteit van deze religieuze substromingen en de misverstanden en negatieve portrettering in Westers discours. Toch is er nood aan een voorzichtige, evenwichtige en vooral volledige berichtgeving die de lezer een duidelijk venster biedt op de variëteit en complexiteit binnen de islamitische religie, wil men niet vervallen in een gesimplificeerd en veralgemenend discours. Bovendien benadrukken een aantal onderzoekers de nefaste gevolgen van dit soort simplificaties en veralgemeningen voor de percepties van islam en moslims in hoofde van het publiek. Door het linken van negatieve gebeurtenissen met islam, krijgt islam een negatieve connotatie die kan worden overgedragen op alle andere islamitische personen of zaken. Het impliceert immers dat de problemen binnen de religie liggen (Poole, 2002). Akbarzadeh en Smith (2005) stelden vast dat wanneer een artikel een negatieve context heeft, de impact op de lezer eerder negatief zal zijn. Over hoe en in welke mate dit zou gebeuren is veel onenigheid in de literatuur. Toch stelt menig onderzoeker vast dat negatieve representaties in de media samenhangen met een negatief beeld in hoofde van het publiek, zelfs als de journalist neutraal is (Akbarzadeh & Smith, 2005). Hoe dan ook, het is de journalist zijn/haar verantwoordelijkheid om de neutraliteit ten allen tijde te bewaren en het publiek te voorzien van juiste en volledige informatie. Ook dit onderzoek kan dit onmogelijk bevestigen of het Vlaamse publiek nu een negatief beeld heeft over de vermelde substromingen, maar de kans zou reëel zijn.

Tot slot is het vermeldenswaardig dat dit onderzoek als één van de weinigen peilt naar de representatie van islamitische substromingen. De overgrote meerderheid van onderzoek naar de beeldvorming van islam en moslims in de media houdt geen rekening met diverse religieuze

substromingen binnen deze cultuur. Natuurlijk is ook dit onderzoek niet alomvattend of zonder beperkingen. Zo werden er slechts twee kranten onderzocht tijdens een wel belangrijke, maar ook relatief korte periode. Net zoals de Syrische burgeroorlog nog steeds niet is afgelopen, zal ook de berichtgeving in de onderzochte kranten wijzigingen ondergaan. Het is dan ook onmogelijk om hier eenduidige en altijd geldende besluiten te formuleren. Toch kan dit onderzoek dienen als een waardevol fundament en brug naar dieperliggend onderzoek over substromingen en representaties van substromingen in allerlei media.

Referentielijst

1. Akbarzadeh, S. & Smith, B. (2005). *The Representation of Islam and Muslims in the Media (The Age and Herald Sun Newspapers)*. Gevonden bij: Monash University, School of Political and Social Inquiry.
Website: http://asiainstitute.unimelb.edu.au/___data/assets/pdf_file/0017/571112/Islam-in-the-Media.pdf
2. Amin, H.A. (2001). *The Origins of the Sunni-Shia split in Islam*.
Gevonden op: <http://www.islamfortoday.com/shia.htm>
3. Arts, L. & Butter, E. (2009). *Radicaal, orthodox of extremist? Achtergrondinformatie over radicalisering en polarisatie*. Amsterdam, Nederland: ACB Kenniscentrum voor emancipatie en participatie.
Gevonden op: <http://www.acbkenniscentrum.nl/public/Publicatie/33/download1/Radicaal%20orthodox%20extremist.pdf>
4. Austin C. (2011). *Saudi Wahhabism in American Media: Sinister Spread or Fearful Fantasy?* Gevonden bij Drake University, Social Science Journal.
Website: <http://www.drake.edu/media/departmentsoffices/dussj/2013-2011documents/WahhabismAustin.pdf>
5. Baker, P. (2010). Representations of Islam in British broadsheet and tabloid newspapers 1999-2005. *Journal of Language and Politics*, 9(2), 310-338.
doi: 10.1075/jlp.9.2.07bak
6. Benyaich, B. (2013). *Islam en Radicalisme bij Marokkanen in Brussel*. Leuven: Van Halewyck.
7. (van) Berkel, M. & Künzel, R. (2008). *Ibn Khaldun en zijn wereld*. Amsterdam: Bulaaq.
8. Bhalla, R. (2011). *Making Sense of the Syrian Crisis*. Austin, TX: Stratfor.
Gevonden op: <http://www.stratfor.com/weekly/20110504-making-sense-syrian-crisis#axzz37M6bDEWm>
9. Blanchard, C.M. (2007). *The Islamic Traditions of Wahhabism and Salafiyya*. Washington D.C., Verenigde Staten: Congressional Research Service.
Gevonden op: <http://www.investigativeproject.org/documents/testimony/47.pdf>
10. Blommaert, J. (2007). De panoptische media en 11 september. In I. Maly (Ed.), *Cultu(u)r(en)politiek* (pp. 129-145). Antwerpen: Garant.
11. Brasted, H. (2009). Contested Representations in Historical Perspective: Images of Islam and Australian Press 1950-2000. In A. Farouqui (Ed.), *Muslims and Media Images: News versus Views* (pp. 58-91).
12. Buijs, F.J., Demant, F. & Hamdy, A. (2006). *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

13. Cole, P. (2006). Mixed Communities: Mixed Newsrooms. In E. Poole & J.E. Richardson (Eds.), *Muslims and the News Media* (pp. 63-74).
14. Dalacoura, K. (2012). The 2011 uprisings in the Arab Middle East: political change and geopolitical implications. *Journal of International Affairs*, 88(1), 63-79.
doi: 10.1111/j.1468-2346.2012.01057.x
15. De Schryver, M.A. (2007). De pot verwijt de ketel dat hij zwart ziet. In I. Maly (Ed.), *Cultu(ur(en)politiek* (pp. 201-211). Antwerpen: Garant
16. Douglas-Klotz, N. (2006). *Leven als een Soefi*. Utrecht: Ten Have.
17. El Sghiar, H., Maly, I. & Amerrouss, N. (2007). Over de doden niets dan goeds. In Maly (Ed.), *Cultu(ur(en)politiek* (pp. 159-183). Antwerpen: Garant.
18. Elmasry, S. (2010). The Salafis in America: The Rise, Decline and Prospects for a Sunni Muslim Movement among African-Americans. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 30(2), 217-236.
doi:10.1080/13602004.2010.494072
19. Fadil, N. (2008). *Submitting to God, submitting to the Self: Secular and religious trajectories of second generation Maghrebi in Belgium* (Doctoraatsthesis).
Gevonden op: <http://www.kuleuven.ac.be/doctoraatsverdediging/cm/3H02/3H020211.htm>
20. Farouqui, A. (2009). Introduction. In A. Farouqui (Ed.), *Muslims and Media Images: News versus Views* (pp. 1-25).
21. Flood, C., Hutchings, S., Miazhevich, G. & Nickels, H. (2011). Between Impartiality and Ideology: The BBC's paradoxical remit and the case of Islam-related television news. *Journalism Studies*, 12(2), 221-238.
doi:10.1080/1461670X.2010.507934
22. Ghosh, B. (2012, oktober 8). The Rise of the Salafis. *Time*, 180(15), (s.p.).
23. Gielen, A.J. (2008). *Radicalisering en Identiteit: radicale rechtse en moslimjongeren vergeleken*. Amsterdam: Aksant.
24. (de) Graaf, B. (2010). *The Nexus between Salafism and Jihadism in the Netherlands*. CTC Sentinel 3:3 (p17-22). West Point, NY: Combating Terrorism Center.
Gevonden op: <https://www.ctc.usma.edu/posts/the-nexus-between-salafism-and-jihadism-in-the-netherlands>
25. Greig, J.M. (2013). Intractable Syria? Insights from the Scholarly Literature on the Failure of Mediation. *Penn State Journal of Law & International Affairs*, 2(1), 48-56.
Gevonden op: <http://elibrary.law.psu.edu/jlia/vol2/iss1/7/>
26. Halliday, F. (2006). Anti-Arab Prejudice in the UK: The 'Killroy-Silk Affair' and the BBC Response. In E. Poole & J.E. Richardson (Eds.), *Muslims and the News Media* (pp. 24-35).

27. Hart, P. (2013). A Familiar Script on Syrian WMDs. *EXTRA!*, 26(2), 5. Gevonden op Business Source Complete, EBSCO.
Gevonden op: <http://search.ebscohost.com>
28. Hauttekeete, L. (2004). *De tabloidisering van kranten: mythe of feit? De ontwikkeling van een meetinstrument en een onderzoek naar de tabloidisering van Vlaamse kranten* (Masterthesis).
Gevonden op: <https://biblio.ugent.be/publication/469619>
29. Jacobsen, S.J., Jensen, T.G., Vitus, K. & Weibel, K. (2013). *Analysis of Danish Media setting and framing of Muslims, Islam and Racism*. Copenhagen: The Danish National Centre for Social Research.
Gevonden op: <http://www.ces.uc.pt/projectos/tolerance/media/Working%20paper%205/Analysis%20of%20Danish%20Media%20setting%20and%20framing%20of%20Muslims%20Islam%20and%20racism.pdf>
30. Karim, H.K. (2006). American Media's Coverage of Muslims: the Historical Roots of Contemporary Portrayals. In E. Poole & J.E. Richardson (Eds.), *Muslims and the News Media* (pp. 116-128).
31. (de) Koning, M. (2013). The Moral Maze: Dutch Salafis and the construction of a moral community of the faithful. *Journal of Contemporary Islam*, 7(1), 71-83.
doi: 10.1007/s11562-013-0247-x
32. Kothari, R. (2009). Muslims and the Press: Some Reflections. In A. Farouqui (Ed.), *Muslims and Media Images: News versus Views* (pp. 36-40).
33. Kramer, M. (2003). Coming to Terms: Fundamentalists or Islamists? *Middle East Quarterly*, 10(2), 65-77.
Gevonden op: <http://www.meforum.org/541/coming-to-terms-fundamentalists-or-islamists>
34. Maitra, S.B. (2009). Islam and the West: Omnious Misunderstandings. In A. Farouqui (Ed.), *Muslims and Media Images: News versus Views* (pp. 202-221).
35. Maly, I. (2007). Collaboratie en abnormalisering. In I. Maly (Ed.), *Cultu(u)r(en)politiek* (pp. 183-201). Antwerpen: Garant.
36. Maly, I., Benyaich, B. & N' Siala Kiese, P. (2007). Afkomst als motor. In I. Maly (Ed.), *Cultu(u)r(en)politiek* (pp. 211-229).
37. Manning, P. (2006). Australians imagining Islam. In E. Poole & J.E. Richardson (Eds.), *Muslims and the News Media* (pp. 128-142).
38. Manssons, J. & Walgrave, S. (1998). *Populair en/of kwaliteit? De Vlaamse pers over de zaak-Dutroux*. Gevonden bij Universiteit Antwerpen (België), Departement politieke en sociale wetenschappen.
Website: <http://uahost.uantwerpen.be/psw/pswpapers/PSWpaper%201998-10%20walgrave.pdf>

39. Meer, N., Dwyer, C. & Modood, T. (2010). Beyond “Angry Muslims”? Reporting Muslim Voices in the British Press. *Journal of Media and Religion*, 9(4), 216-231. doi: 10.1080/15348423.2010.521090
40. Mehta, V. (2009). Muslims and Media Images: Where Things Went Wrong. In A. Farouqui (Ed.), *Muslims and Media Images: News versus Views* (pp. 25-36).
41. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2008). *Trendanalyse polarisatie en radicalisering*. Den Haag, Nederland.
Gevonden op: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2008/12/18/trendanalyse-polarisatie-en-radicalisering.html>
42. Mitra, C. (2009). The Print Media and Minority Images. In A. Farouqui (Ed.), *Muslims and Media Images: News versus Views* (pp. 91-100).
43. Morabito, A. (2012, december 27). The Trouble With Syria: American media executives sound off on the challenges of covering the country’s civil unrest from the front Lines. *Broadcasting & Cable*, 10.
Gevonden op: <http://www.broadcastingcable.com/news/programming/trouble-syria/39182>
44. Moselle, S. (2011). “Our Cherished Political System”: Secularism and the Muslim Brotherhood through the Lens of Canadian Media. *The Arbutus Review*, 2(1), 49-61.
45. Noppe, J., Hellinckx, J., Vande Velde M. (2010). *Polarisering en radicalisering: een integrale preventieve aanpak*. Nederland: Associatieonderzoeksgroep Governance of Security.
Gevonden op: https://besafe.ibz.be/NL/Academici/onderzoek_recherche/Documents/Eindrapport%20'Polarisering%20en%20radicalisering_eeen%20integrale%20preventieve%20aanpak'%20.pdf
46. Pintak, L. (2006). Framing the Other: Worldview, Rhetoric and Media Dissonance since 9/11. In E. Poole & J.E. Richardson (Eds.), *Muslims and the News Media* (pp. 188-199).
47. Poole, E. (2002). *Reporting Islam: Media Representations of British Muslims*. Londen: I.B. Tauris.
48. Poole, E. (2006). The Effects of September 11 and the War in Iraq on the British Newspaper Coverage. In E. Poole & J.E. Richardson (Eds.), *Muslims and the News Media* (pp. 89-103).
49. Raudvere, C. & Stenberg, L. (2008). Translocal mobility and Traditional Authority: Sufi Practices and Discourses as Facets of Everyday Muslim Life. In C. Raudvere & L. Stenberg (Eds.), *Sufism Today: Heritage and Tradition in the Global Community* (pp. 1-13).
50. Richardson, J.E. (2004). *(Mis)representing Islam: the Racism and Rhetoric of British Broadsheet Newspapers*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.

51. Richardson, J.E. (2006). Who gets to speak? A Study of Sources in the Broadsheet Press. In E. Poole & J.E. Richardson (Eds.), *Muslims and the News Media* (pp. 103-116).
52. Robinson, G.E. (2012). Syria's Long Civil War. *Current History*, 111 (749), 331-336.
Gevonden op: <http://www.currenthistory.com/Article.php?ID=1017>
53. Saldana, J. (2009). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Los Angeles (CA), Verenigde Staten: Sage.
54. Sharp, J.M. & Blanchard, C.M. (2013). *Armed Conflict in Syria: U.S. and International Response*. Washington DC: Congressional Research Service.
Gevonden op: <http://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33487.pdf>
55. Silver, C. & Lewins, A. (2014). *Using Software in Qualitative Research: A Step-by-Step Guide*. Los Angeles (CA), Verenigde Staten: Sage.
56. Taylor, S.S. & Treacy, A. (2013). *Just Dedoose it! Making mixed methods data analysis manageable*.
Gevonden op: http://www.academia.edu/6415766/Just_Dedoose_It_Making_Mixed_Methods_Data_Analysis_Manageable
57. (van) Troostwijk, C.D., (van den) Berg, E. & Oosterveen, L. (2008). *Buigzame Gelovigen: Essays over Religieuze Flexibiliteit*. Amsterdam: Boom.
58. Zemni, S. (2007). Inleiding. In I. Maly (Ed.), *Cultu(u)r(en)politiek* (pp. 1-25). Antwerpen: Garant.
59. Zienkowski, J. & MALY, I. (2007). Tussen natuur en verbeelding. In I. Maly (Ed.), *Cultu(u)r(en)politiek* (pp. 25-63). Antwerpen: Garant.

Krantenartikels

Verscheidene buitenlandse terroristen, onder wie een Belg, gedood in Syrië. (2010, mei 10). *De Standaard*.

Gevonden op: http://www.standaard.be/cnt/dmf20120510_229?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=feed:+dso-nieuws-buitenland+%28de+standaard+online:+buitenland%29

Syrische propagandamachine maakt van Brusselaar postuum een 'terrorist'. (2012, mei 12). *De Morgen*.

Gevonden op: http://academic.mediargus.be/pg/remote_article/48035808?criteria_key=C56000CF92C836FF6A4D094D7DE08BD3&navigation_key=C56000CF92C836FF6A4D094D7DE08BD3&popup=yes

Belgische verzetsstrijder gesneuveld in Syrië. (2012, augustus 27). *Het Laatste Nieuws*.

Gevonden op: http://academic.mediargus.be/pg/remote_article/49887507?criteria_key=5DEC27B3BA4CE78EEE2734D62E6398B8&navigation_key=5DEC27B3BA4CE78EEE2734D62E6398B8&popup=yes

Onze jongens in Syrië. (2013, maart 27). *Gazet Van Antwerpen*.

Gevonden op: http://academic.mediargus.be/pg/remote_article/53855647?criteria_key=124A9AA1D4588D8E4985B7E7B157368C&navigation_key=124A9AA1D4588D8E4985B7E7B157368C&popup=yes

Jejoen wou mee naar huis maar mocht niet. (2013, juni 22). *Het Nieuwsblad*.

Gevonden op: http://academic.mediargus.be/pg/remote_article/55349070?criteria_key=124A9AA1D4588D8E4985B7E7B157368C&navigation_key=124A9AA1D4588D8E4985B7E7B157368C&popup=yes

Burgemeesters vragen geld en ondersteuning voor maatregelen. (2013, april 20). *Het Laatste Nieuws*.

Gevonden op: http://academic.mediargus.be/pg/remote_article/54262294?criteria_key=DA14DE9FAC020B5710B7D41CBCB34DC6&navigation_key=DA14DE9FAC020B5710B7D41CBCB34DC6&popup=yes

Belgische terrorist gedood in Syrië. (2012, mei 10). *Knack*.

Gevonden op: <http://www.knack.be/nieuws/wereld/belgische-terrorist-gedood-in-syrie/article-normal-56042.html>

Belgische verzetsstrijder gesneuveld in Syrië. (2012, augustus 27). *Het Laatste Nieuws*.

Gevonden op: http://academic.mediargus.be/pg/remote_article/49887507?criteria_key=582C44D97849ED0B6287393FF8C4B96A&navigation_key=582C44D97849ED0B6287393FF8C4B96A&popup=yes

Bijlagen

1. Activisten en groeperingen die de vorming van een nationale coalitie ondersteunen:

-National Coalition of Syrian Revolution and Opposition Forces

Dit is een overkoepelende organisatie voor oppositiegroeperingen (Greig, 2013 en Sharp & Blanchard, 2013). Ze wil een legitieme vertegenwoordiger van de oppositie zijn, om onder andere communicatie tussen oppositie en de internationale gemeenschap mogelijk te maken. Het is een heel diverse organisatie. De president George Sabra is een christen, maar tussen de leden zitten ook Koerden, alawieten, moslimbroeders en andere groeperingen (Sharp & Blanchard, 2013).

-Syrian National Council

Deze raad behoort tot de hierboven vernoemde *National Coalition* en wordt eveneens geleid door George Sabra. De leden zijn voornamelijk activisten in ballingschap, waaronder Syrische moslimbroeders, seculiere elites, intellectuelen, etnische en religieuze minderheden zoals Koerden of christenen. Sommige critici beweren dat de moslimbroeders deze Syrische Nationale Raad domineren en de raad wordt beïnvloed door de Turkse regering (Sharp & Blanchard, 2013).

-Free Syrian Army

Het Vrije Syrische Leger bestaat uit brigades van gewapende, andersdenkende militairen en civiele vrijwilligers. Binnen deze organisatie zitten groeperingen die door buitenlanders gezien worden als islamistisch (Sharp & Blanchard, 2013). Tussen de verscheidene militiegroeperingen bestaat maar minimale coördinatie (Greig, 2013).

-Moslimbroeders van Syrië

De leiders van de Syrische moslimbroeders zijn in ballingschap sinds hun onsuccesvolle gewapende opstand in de jaren '70 en '80. Sommige Syrische activisten binnen de oppositie beschuldigden de moslimbroeders ervan de opstand in islamistische richting te beïnvloeden (Sharp & Blanchard, 2013). Volgens Robinson (2012) zijn de Syrische moslimbroeders, in tegenstelling tot de moslimbroeders in Noord-Afrika en Jordanië, nooit uit hun militante fase geraakt. Bovendien behoren vele Syrische jihadisten tot het moslimbroederschap (Robinson, 2012). In maart 2012 gaf het moslimbroederschap echter een charter uit waarin te lezen stond dat ze trouw blijven aan een aantal civiele en politieke rechten, foltering veroordelen en oproepen tot een moderne civiele staat. Die laatste zal gebaseerd zijn op een grondwet gefundeerd door nationale consensus en de wil van het Syrische volk (Sharp & Blanchard, 2013).

-Kurdish National Council

Dit is een overkoepelende organisatie van verscheidene kleine Koerdische politieke partijen. Ze eisen een autonome Koerdische regio binnen een federaal Syrië. Dit maakt dat ze tegengesteld zijn aan de eisen van bepaalde andere oppositiegroepen (Sharp & Blanchard, 2013).

-Local Coordinating Committees

Dit betreft een informeel netwerk om activisten nationaal te verbinden. Ze rapporteren over ontwikkelingen, organiseren protesten en coördineren hulpverlening in de getroffen gebieden (Sharp & Blanchard, 2013)

2. *Groepen die geen voorstanders zijn van de Nationale Coalitie, islamistische militieën en andere gewapende groeperingen:*

-National Coordination Body for Democratic Change

Een alliantie van linkse groeperingen, Koerdische activisten, en andere individuen. Deze groepering wil onderhandelen met het regime van Assad over het stoppen van geweld tegen burgers. De organisatie verzet zich tegen buitenlandse interventie in het Syrische conflict. Herhaaldelijke pogingen om deze groepering te vermengen met de *Syrian National Council* faalden. De groepering weigert ook de *National Coalition* te ondersteunen (Sharp & Blanchard, 2013).

-Kurdish Democratic Union Party/Kurdish Popular Protection Units

Deze groepering behoort tot bovenstaande organisatie. Ze is ook verwant met *Kurdistan Workers Party*, een organisatie die door de Verenigde Staten werd aangewezen als buitenlandse, terroristische organisatie. Ook zij weigeren deel uit te maken van de *National Coalition* of *Syrian National Council*. De leiders zoeken Koerdische autonomie in Syrië en kanten zich tegen buitenlandse interventie. De *Kurdish Popular Protection Units* hebben controle over de gebieden waar de Koerden in de meerderheid zijn en botsen met sommige soennitisch Arabische oppositietroepen (Sharp & Blanchard, 2013).

-Al Nusra Front

Deze organisatie betreft een salafistisch jihadistische militie die werd opgericht begin 2012. *Al Nusra Front* beweert verantwoordelijk te zijn voor een reeks zelfmoorbomaanslagen tegen veiligheidstroepen van de regering, en executies van gevangen genomen soldaten. Hun boodschappen, tactieken en ideologie weerspiegelen die van groeperingen verwant aan *Al-Qaida* in andere regionale conflictzones. *Al Nusra Front* wordt gekenmerkt door onbuigzame standpunten inzake de implementatie van de islamitisch religieuze wetgeving. Dat creëert barsten met andere soennitisch Arabieren, Koerden, en religieuze minderheden. Toch zou *Al Nusra Front*

recentelijk wel meer overeenkomen met andere oppositiegroeperingen. De organisatie wordt door de Verenigde Staten als terroristische organisatie gezien (Sharp & Blanchard, 2013).

-Ahrar al Sham Battalions

Ahrar al Sham Battalions, oftewel de ‘Vrijen van Syrië’, zijn een coalitie van salafistisch jihadistische milities die actief zijn in het noorden. Hun leden zouden anti-sjiitische visies koesteren en de oprichtingen van een islamitische staat ondersteunen. Bepaalde leden zouden tegen de oprichting van de *National Coalition* geweest zijn, hoewel sommige groepsleiders meer en meer beweren het dat initiatief te steunen. Op de sociale media van deze groepering belichten ze het gebruik van geïmproviseerde explosieven tegen regeringstroepen. *Ahrar al Sham* leidde de oprichting van het *Syrian Islamic Front* in december 2012, om zijn troepen in nauwer contact te brengen met andere gelijkgezinde milities in het noorden en oosten van Syrië (Sharp & Blanchard, 2013).

-Saqour al Sham Brigade

Saqour al Sham, oftewel de Syrische valken, is een salafistisch jihadistische militie die een islamitische staat wil oprichten. Ze deden tegenstrijdige uitspraken over Syrische religieuze minderheden. De leider van deze militie is Ahmed Issa al Sheikh, die ook de oprichting van het *Syrian Liberation Front* controleerde. De groepering bestaat uit een 4000-tal vechters en heeft frequent interviews gegeven aan internationale media (Sharp & Blanchard, 2013).

-Al Farouq Battalions (Free Syrian Army/Syrian Islamic Liberation Front)

Dit is een coalitie van milities die gevochten hebben onder de noemer *Free Syrian Army*. Sommige units vechten nu onder de naam *Syrian Islamic Liberation Front*. Verschillende divisies wendden zich tot salafistisch jihadistische milities. Dat leidde ertoe dat sommige leden van het *Free Syrian Army* de intenties van *Al Farouq Battalions* in vraag stelden. Volgens vele mediaraapporten krijgen sommige strijders uit deze groepering steun van Saudi-Arabië, terwijl anderen gesteund worden door de Syrische moslimbroeders (Sharp & Blanchard, 2013)⁵⁰.

⁵⁰ Bron: CRS Graphics, Syrian opposition social media and websites in Sharp & Blanchard (2013: 20)

Activists and Armed Groups Supportive of National Coalition

Activist and Armed Groups Not Yet Supportive of National Coalition

